

(λ)

(N^r 584.)

KAMER DER VOLKSVERTEGENWOORDIGERS

ZITTING VAN 6 JULI 1922

VERSLAG

OVER

HET BELGISCH BEHEER VAN RUANDA EN URUNDI

GEDURENDE HET JAAR 1921

aan de Kamers aangeboden door den heer Minister van Koloniën

BRUSSEL

GOEMAERE, DRUKKER DES KONINGS

21, GRENSSTRAAT, 21

—
1922

(2)

VERSLAG

OVER

HET BELGISCH BEHEER VAN RUANDA EN URINDI

GEDURENDE HET JAAR 1921

aan de Kamers aangeboden door den heer Minister van Koloniën

ALGEMEENE UITEENZETTING.

Op alle gebied hebben Ruanda en Urundi sedert de Belgische bezetting belangrijke vooruitgang gemaakt.

Er heerscht vrede, en dat is de eerste voorwaarde voor alle maatschappelijke en economische ontwikkeling: uitwendige vrede na de zware lasten die door den Afrikaanschen veldtocht aan de bevolking werden opgelegd; inwendige vrede na de langdurige burgerkrijgen die Urundi hadden verwoest.

In laatstgenoemd land werden onze pogingen tot bevrediging en versterking der nationale eenheid met bijval bekroond. Over dit grondgebied, zoo diep geschokt, sinds het in bezit nemen ervan door Duitschland, dat er alle twisten meende te moeten onderhouden om het des te beter te kunnen beheerschen, hebben wij de nationale eenheid volledig hersteld. De intiemere bekendheid met de levensvoorwaarden van de inboorlingen, het prestige waarmee de snelle veldtocht van 1916 onze wapenen belaadde, stelden ons in staat ons programma van bevrediging en eenmaking zonder geweld, zonder bloedvergieten, te verwezenlijken. In 1921, begaf zich het laatste nog niet onderworpen hoofd vrijwillig naar den Sultan om zich met hem te verzoenen, te midden van het vreugdegejuich van heel de bevolking: heden zetelt hij in den raad van het koninkrijk. De vereeniging van geheel de Murundibevolking onder het gezag van een enkele koning, aan Europeesche invloed onderworpen, is thans een volbracht feit. Geen twijfel of de bevolking is er ons dankbaar voor.

In Ruanda bevonden wij ons voor een andere toestand. De inlandsche koning, die het Duitsch protectoraat zonder tegenstribbelen had aanvaard, behield daarmee al zijn gezag over een sterk georganiseerd land, waarvan de groote vazalen gewend waren aan zijn wil te gehoorzamen. Van het

begin af der Belgische bezetting heeft de koning oprecht samengewerkt met ons bestuur, waarvan hij de raadgevingen volgt en de leidende gedachten aanneemt. Gedurende de laatste weken van 1921 bereikte hem de bevestiging van de aanstaande verbodskeling der Oostelijke provincies van zijn rijk. Het zou ijdel zijn te trachten de groote ontmoediging en den pijnlijken indruk te verhelen zoowel op de bevolking van Ruanda als op het opperhoofd.

In elk der koninkrijken die Ruanda-Urundi uitmaken, heeft het Belgisch beheer zich bekommerd met de verbetering van het rechtsbestuur. Terwijl wij zooveel mogelijk de rechtsmacht, zoo burgerlijke als betengende, in handen lieten der traditioneele rechters, hebben wij getracht aan ieder gelijke gerechtigheid te verschaffen, zoowel aan arm als aan rijk. De willekeurige rooven, de uitbating der kleinen door de machtigen worden van dag tot dag zeldzamer.

In Ruanda worden de gevallen van onmiskenbare onrechtvaardigheid die ons ter oor komen aan den koning ter kennis gebracht, opdat hij het oordeel der hoofden zou hervormen en hunne fouten bestraffen. In Urundi is de vooruitgang in 't oog vallend : de beroofde inboorling durft gemakkelijker aanklagen, de hoofden hebben begrepen dat hun prestige op het spel staat en stellen zich nu veel zeldzamer bloot aan het gebruiken van het beroep op de hoogere rechtsmacht voorgezeten door de Europeesche overheid. Het in voege stellen van deze rechtsmacht liet ook toe de geschillen der tot verschillende groepen behorende inboorlingen, te regelen.

In zake repressiemaatregelen dringt de tusschenkomst der Europeesche overheid zich nog meer op door de noodzakelijkheid de barbaarsche gebruiken te hervormen : zooals het aanklagen door tooveraars van inboorlingen als zijnde schuldig aan ingebeeelde misdaden, de giftproeven, het wraaknemen op eigen hand, en de buitensporige straffen. De opleiding der inlandsche rechters is een werk van langen duur. Ondertusschen handelt het Europeesch bestuur in Ruanda, meest bij middel van overreding, bij sultan Musinga, terwijl in Urundi, waar de slachtoffers van willekeurige berooving reeds meer vertrouwen toonen, het gewestelijk gerecht veel ijver aan den dag legt.

Het is een verheugende bestatiging dat de buitensporigheden in gerechtszaken overal verminderen, en dat ze in de meest belangrijke gewesten stilaan geheel verdwijnen.

De Regeering hecht de grootste waarde aan het verbeteren van den gezondheidstoestand. Ruanda-Urundi met hunne zeer dichte bevolking waren tot voor enkele jaren terug, een zeer gunstig terrein voor de verspreiding der zware epidemische ziekten, zooals de slaapziekte, pokken, nekkramp, griep, enz. Onlangs gedane onderzoeken bevestigen dat eerstgenoemde dezer ziekten geheel uit het bezette gebied verdwenen is.

Over het algemeen genomen is het jaar 1921 gunstig geweest voor wat aangaat de strijd tegen de epidemische ziekten. Onze geneesheeren, daarin bijgestaan door eenige gediplomeerde zwarte verplegers, hebben met groote toewijding de andere kwalen bevochten, die de, op het punt van gezondheidsleer, weinig verlichte bevolking aantasten. Het vormen van de

menigvuldige medewerkers waarover de geneeskundige dienst moet kunnen beschikken in zijn werk tot opbeuring van het inlandsch ras, zal in een nabije toekomst mogelijk gemaakt worden door de School voor inlandsche helpers.

Hartversterkend is het dat het vertrouwen der bevolkingen in onze dokters en onze methoden steeds vermeerderd.

Er dient ook hulde gebracht aan den ijver waarmee de religieuze Missiën zich aan de verzorging der zieken wijden.

In den loop van dit jaar werden de kudden der twee landstreken zwaar geteisterd door de veepest. Dank aan de krachtdadige maatregelen die de veeartsenijkundigendienst nam, heeft men, gedurende eenigen tijd, de hoop mogen koesteren paal en perk te stellen aan deze plaag. Jammer genoeg waren onwetendheid, zorgeloosheid, het vasthouden der inboorlingen aan oude gewoonten, alsmede hunne lichtgeloovigheid oorzaak dat men de kwaal niet lang beperken kon. De gezondheidslinie werd overschreden, nieuwe haarden braken uit, en de plaag verspreidde zich over het gansche land. Tegenwoordig zien de inboorlingen de werkdadigheid der inenting beter in en onze veeartsen en hunne helpers hebben reeds zeer aanmoedigende uitslagen bereikt. Een derde van Ruanda is van besmetting gezuiverd; de veefokkerijen worden opnieuw ingericht. In Urundi, waar de kweekers minder wantrouwend zijn, bestormen ze onze practici en gelukken erin, iedere maand, duizende dieren te redden.

De Regeering is ervan overtuigd dat de wetenschappelijke gestichten, nu in volle werking, en die door haar geschapen werden in deze landstreken: het medisch laboratorium van Kitega, en het veeartsenijkundig laboratorium te Kisenyi, de beste uitslagen zullen opleveren voor wat aangaat de strijd tegen de ziekten waaraan de bevolking lijdt, of die hare kudden verwoesten. De school voor inlandsche geneeskundige helpers werd in 1921 geopend. Zij zal regelmatig kunnen werken van 1922 af.

Een zeker aantal inlandsche helpers zijn gevormd geworden om als veearts-verpleger aan den strijd tegen de veepest mee te werken.

De school voor de zonen der hoofden te Nyanza, gesticht in 1919, wordt sinds dit jaar bestuurd door een gediplomeerd Europeesch onderwijzer. Verscheidene oud leerlingen werden geroepen tot het besturen van hoofdijen, of als klerk aangenomen in de bureelen van het Bestuur. Binnen kort zal zulke school in Urundi gesticht worden.

In deze laatste provincie werden verschillende officieele lagere scholen gesticht. Eene beroepsschool werkt te Kitega. Groote moeite zal er gedaan worden om het beroepsonderwijs te bevorderen. Zooals voorgaande jaren verstrekten de missiescholen het lager onderwijs aan een groot aantal kinderen. Vele ambachtslie werden eveneens door de religieuze missiën gevormd.

Bijzondere melding verdient het seminarie van Kabgaye, gesticht door het apostolisch vicariaat van Kivu. In het klein seminarie duren de studiën zes jaren. De leerlingen ontvangen er een goed middelbaar onderwijs. Zijn hunne studiën aldaar geëindigd dan kunnen ze het groot seminarie ingaan indien ze zich tot het priesterschap bestemmen, ofwel overgaan tot het onderwijs. Merkwaardig waren de verkregen uitslagen.

Het beschavingswerk der religiëuse missiën bloeit breed en vrij, en geniet een bijval die alle gekoesterde hoop overtreft.

* * *

Het eerste werk van bevredigen en inrichten loopt op zijn einde. De grondslag van het koloniaal werk is gelegd. Nu kan opgebouwd worden.

De rijkdom van het land is de arbeid der talrijke herders- en landbouwers-bevolkingen. Het vee, en de voortbrengselen van den landbouw vormen tegenwoordig de groote hulpbronnen.

Het bewerken der akkers is voor het grootste gedeelte der bevolking bijna de uitsluitende bezigheid. Hongersnood nochtans, dikwijls te wijten aan de onregelmatigheid der jaargetijden, soms ook aan toevallige oorzaken zooals de sprinkhanenplaag, is, tot zelfs gedurende deze laatste jaren, dikwijls voorgekomen. Sedert de Belgische bezetting heeft men de beplantingen in opmerkelijke mate uitgebreid. Allen die in het land terugkeeren na eene lange afwezigheid, springt deze uitbreiding in het oog. Nieuwe beplantingen zijn aangelegd, en de werktuigen en methoden zijn verbeterd.

De millioenen inboorlingen die de bergstreken bevolken volstaan tot het beploegen van het laatste strookje bouwland. Zoo is het echter niet gesteld met de groote en bijna woeste vlakten van Tanganyka, van Ruzizi en van Malagarasi. Verstandig opgevatte afwateringswerken zullen ze later herschapen in eerste rangstreken voor tropische bebouwing.

De veepest heeft de kudden der twee grondgebieden ook opmerkelijk verkleind; men kan van nu af aan echter verzekeren, dat verscheidene honderdduizenden stuks zullen bewaard blijven, en dat de veeteelt spoedig heringericht zal kunnen worden. Op dit uur zijn de huiden het groote, bijna het eenige uitvoerprodukt van het land. De economische waarde van den veestapel laat veel te wenschen over. De Batutsi zijn erg zorgzame kweekers maar hunne kennissen zeer ontoereikend.

Om het vee te verbeteren, is het dringend noodzakelijk een fokkerij op te richten waar men meteen de studie tot verbetering van het ras, en de opleiding der kweekers zal kunnen voortzetten. Deze stichting staat op het programma der werken van 1922. Men mag de hoop koesteren dat de veeteelt in eenige jaren bloeiender zal zijn dan ooit, en dat de opbrengst van de nieuwe veestapel zal uitblinken boven die van de oude.

Maar, indien verwachtingen voor den landbouw bijna onbegrensd blijken en de kudden der Batutsi eene ruime opbrengst aan boter, eieren, vleesch en huiden beloven, is men nochtans genoopt te erkennen dat de velden der Bahutu even als de kudden der Batutsi tot heden te zeer afgezonderd zijn van de buitenlandsche markten. De mogelijkheid van verkoop bestaat slechts voor de zeer enge strook die het Tanganykameer omzoomt.

Men moet deze strook verbreedten door er een wegennet te bouwen. Verscheidene berijpbare wegen worden er nu aangelegd. In de eerste maanden van 1923, zal de groote weg die van het Tanganykameer uitgaat, de boorden van het Kivumeer bereiken en toelaten dat over den geheelen

omtrek van het meer de weinig opbrengende produkten ontginbaar worden.

Maar het binnenland der twee residentieën mag niet onbereikbaar blijven. Belangrijke stukken weegs teekenen zich reeds in de minbewogen streken der bergvlakten. Groote moeilijkheden zullen moeten overwonnen worden eer het ons gelukken zal het leggen van berijbare wegen te voltooien, dwars door de bergketen die de Tanganyika- en Kivumeren omkranst. Deze wegen, zouden bestemd zijn om het binnenlandsche baannet te verbinden met deze twee meren.

Met verzekerde binnenlandsche verbinding zal de economische bloei van het land evenwel door deze middelen van afvoer afhankelijk blijven van de twee oevers van het Tanganyikameer. Aan Congoleesche zijde is het vervoer naar Katanga ontoereikend : dit moet verholpen worden. Aan den kant van den Indischen Oceaan, moeten de inrichting en bewerktuiging van onze concessies te Kigoma en te Dar-es-Salam verbeterd worden. Het vervoers-tarief werd verminderd, maar de bijkosten : commissieloon, bewarings-prijs, enz., blijven ongelukkiglijk te aanzienlijk.

*
* *

Over het algemeen voor wat landbouw en veeteelt aangaat, is de rol van den blanke die van een baanbreker. In het land over zijn geheel genomen kan de Europeesche werkzaamheid er niet aan denken met de inlandsche voortbrengst te wedijveren. Zij zal een ruim arbeidsveld vinden in den handel, de nijverheid en het vervoer. Uitbreiding der inlandsche bebouwingen zal moeten gepaard gaan met het oprichten van fabrieken voor het verwerken der ruwe produkten : het afristen en persen van katoen, het ontbasten van het vlas, pellen van koffie ; maalderijen, suiker- en oliefabrieken, en zeepziederijen.

Reeds hebben verschillende maatschappijen de uitvoering van dit programma aangevangen. Hunne ondernemingen zullen op den oever van het Tanganyikameer, in de rivieren die langs de dichtbijliggende bergen neerstroomen, de noodige waterdrijfkraft vinden.

Het programma eener samenwerking zonder mededinging tusschen den inboorling : vrij voortbrenger, kleine boer die op eigen goed, voor eigen rekening werkt, en de Europeaan, handelaar en nijveraar, zonder wien het onverwerkte voortbrengsel, de buitenlandsche markten niet zou bereiken, laat aan ieder ras zijn eigen werkkring : hunne belangen strijden niet met elkaar, ieder heeft zijn afgescheiden rol. De inlandsche genootschappen zullen de hunne kunnen vervullen zonder aan hunne gebruiken te verzaken, zonder hunne instellingen omver te werpen, zonder af te wijken van den normalen gang hunner ontwikkeling, en in het kader van de overlevering.

*
* *

In de volgende bladzijden wordt op basis van het verslag van M. P. Ryckmans, Resident van Urundi, d. d. Koninklijke Commissaris der

Bezette Gebieden, zeer breedvoerig het beheer der Regeering van Ruanda-Urundi uiteengezet in de verschillende kringen harer werking, de toestand der bevolking onder zedelijk en stoffelijk opzicht, de hulp haar gebracht door de religieuse en wetenschappelijke instellingen, de voorwaarden van ontwikkeling van landbouw, nijverheid en handel en de eerste maatregelen die genomen werden voor de uitbreiding der verkeerswegen. Een inleidend hoofdstuk is gewijd aan een aardrijkskundig overzicht der twee landstreken.

De Minister van Koloniën,

Louis FRANCK.

INLEIDING.

Aardrijkskundig overzicht.

Ruanda-Urundi strekt zich uit tusschen parallel 1°5' en 4°23' Zuiderbreedte, en de meridianen 28°30' en 30°33' Oosterlengte van Greenwich, over eene oppervlakte van ongeveer 53,000 vierkante kilometers (1).

De scheidingslijn Kongo-Nijl, loopt dicht langs de Westergrens van het gebied en volgt op korten afstand de Zuider- en Zuid-Oostergrens welke gevormd wordt door de Malagarazi en zijn nevenstroom de Lumpungwe, die beide monden in het Tanganikameer. De vier vijfden van het land behooren dus tot de kom van den Nijl.

De gewesten door deze twee stroomgebieden gevormd onderscheiden zich door klimaat en hoogte sterk van elkaar.

I. Langs het Tanganikameer en de lagere Ruzizi strekt zich eene smalle plattelandstrook uit, zijnde waarschijnlijk het voormalige meeresbed, minder dan 1,200 meters hoog. Gemiddeld 2 tot 3 kilometers breed, — soms verdwijnend, daar waar het meer om den voet der bergen spoelt, — verbreedt zij zich een beetje in den omtrek van Nyanza, Rumonge, en Usumbura, en bereikt hare grootste oppervlakte — een twintigtal kilometer, — langs de Zuider Ruzizi. Het klimaat is onbetwistbaar tropisch. De midden Malagarazi mag op een zelfde klimaat bogen en vloeit in het Zuid-Oosten van Urundi door eene beboschte en soms moerasachtige savanna.

II. Onmiddellijk ten Oosten der vlakte rijst het terrein op zeer korten afstand naar de scheidingslijn : de gewesten van middelbare hoogte (1,200 tot 1,600 meters) worden slechts verbeeld door enkele kilometers hellende streek, onderbroken door talrijke diepliggende valleien waar snelvloeiende en in gelijke richting loopende wateren stroomen, onbeduidend in het drooge getij, maar die in het regenseizoen aanzwellen en machtige watermassas vervoeren. De bergzijden zijn in Zuidelijke richting dun met bosschen bedekt. Van Usumbura af tot Noordelijk het Kivumeer zijn ze bedekt met beplantingen en bananenkwekerijen. Zij voeden eene zeer dichte bevolking en bevatten de bijzonderste levensmiddelenvoorraad van het land.

III. De bergketen op de oevers van de Tanganyika- en Kivumeren, grenslijn van de groote inzinking van Centraal-Afrika, overschrijdt overal eene hoogte van 2,000 meters. In Ruanda scheidt eene bijna ononderbroken reeks bergtoppen van meer dan 2,000 meters de twee valleien gaande van

---

(1) De nieuwe grens, geteekend op de kaart welke aan het verdrag Orts-Milner werd aangehecht, stipt het meest Noordelijk punt van Ruanda aan op 4°20' Zuiderbreedte, en verkleint alzoo de oppervlakte met ongeveer 5,500 vierkante kilometers. De grondgebieden krachtens het verdrag afgestaan, werden in Maart 1922 ontruimd.

het dichte, vulkaanachtige bergmassief van het uiterste Noorden tot aan de grens van Urundi. In deze laatste provincie is de gemiddelde hoogte der bergkammen kleiner, geen enkele top bereikt 3,000 meters.

Het klimaat van deze bergtoppenstreek is dikwijls zeer streng : de nachtelijke warmtegraad daalt er wel eens tot omtrent nul. Hagelstormen zijn er niet zeldzaam, en de zware regens gaan dikwijls vergezeld door schielijke luchtverkoeling. De neerslag is er veel sterker dan in de andere gedeelten van het land, en wordt begunstigd door tamelijk belangrijke boschmassieven ; de oerwouden van Bugoye en Rugege in Ruanda, en van Kibira en Buriri in Urundi, zijn de eenige boschreserven van het grondgebied.

IV. — Ten Oosten van de scheidingslijn daalt het terrein zachtjes, door eene opeenvolging van glooiende bergvlakten soms met diepe valleien doorkruisd, tot het de groote nevenstroomen van den Nijl de Nyawarongo en de Ruvubu bereikt. Deze hooge bergvlaktenstreek is een groot teeltoord, en bij voorkeur het verblijf der Batutsi. Er heerscht een gematigd klimaat.

V. — Ten slotte, vinden wij ten Oosten van het grondgebied, in de zuidelijke valleien van de groote rivieren, eene streek van gemiddelde hoogte : 1,300 tot 1,500 meters. De bergtoppen slinken er tot lage koepels, de valleien breiden zich ruim uit, en langs de stroomen ontstaan dikwijls eindeloze papyrusmoerassen, welke, te Ankanyaru eene breedte van vijf en twintig kilometers bereiken. De enkel kruidachtige plantengroei der bergvlakten maakt allengs plaats voor het boomenwoud, men ontmoet zelfs in de laagten eenige woudgalerijen. Een gedeelte van deze streek is weinig bevolkt en bezit geen vee ; elders, namelijk in Ishamba (rond het Chohohameer, aan de grens van Ruanda-Urundi) en bijzonder in de Kisaka, vindt men uitgelezen weilanden waar talrijke kudden op zekere seizoenen worden overgebracht om te grazen.

De kom van den Kongo bezit als groote rivieren slechts de Ruzizi, verlaat van het Kivumeer, en de Malagarazi die, de honderd eerste kilometers van haren loop, de grens vormt ten Zuiden van Urundi.

Al de wateren van het Nijlbecken stroomen naar de Kagera, de meest belangrijke nevenstroom van het Victoria-Nyanzameer. De Kagera vormt zich, in den Noord-Oostelijken hoek van Urundi, door de bijeenstrooming van de Nyawarongo en de Ruvubu. De Nyawarongo is de bijzonderste waterloop die Ruanda van Zuid tot Noord doorgloeit om dan weer naar het Zuiden terug te keeren na eene breede kromming in Oostelijke richting. Hij neemt de Akanyaru in zich op. Deze rivier teekent voor het grootste gedeelte van haren loop de grens tusschen de twee koninkrijken. De Ruvubu vangt in Urundi welke hij van het midden tot het Noord-Oosten doorloopt, de wateren op der Mubarazi, der Kayongozi en der Ruvirunza. Deze laatste rivier ontspringt op 4° Zuiderbreedte en is de meest Zuidelijke der bronnen van den Nijl. Dr. Kandt evenwel, die in 1900 eens voor al het probleem van de bronnen van den grooten stroom trachtte op te lossen, met de waterbijbrengst van de Ruvubu en Nyawarongo en bevond dat deze laatste aan de Kagera een meer belangrijke inhoud bracht. Het schijnt dus dat de echte oorsprong van den Nijl in het land van Sultan Musinga zou te vinden zijn.

Om het overzicht van het hydrographisch stelsel te voltooien dient men de meren die in Ruanda talrijk zijn, op te sommen. De meesten werpen zich in de Nyawarongo, — zooals de meren Mulera en Mohasi, de Chohoha en de Rwero, welke zich aan de grens van Urundi bevinden, — of in de Kagera, gelijk de Ihemameren. Eenige nochtans vormen gesloten wateren, namelijk de meren Mugessera en Sake, aan de nieuwe Oostergrens van Ruanda, en het meer Karago. Dit laatste is weinig belangrijk, maar merkwaardig door zijne hooge ligging welke de twee duizend meter overschrijdt.

EERSTE DEEL.

Beheer.

EERSTE HOOFDSTUK.

EUROPEESCHE INRICHTING EN BEHEER.

Usuwî, en de gewesten welke tot het district Udjidji behooren, werden aan de Britsche autoriteiten overhandigd op 22 Maart 1921.

Usumbura, het handelscentrum van Urundi, aan het Noord-Oostelijk uiteinde van het Tanganikameer, werd als hoofdplaats aangeduid ter vervanging van Kigoma. De diensten van het Koninklijk Commissariaat konden er echter, bij gebrek aan gebouwen, niet onmiddellijk worden overgebracht. Zij werkten te Uvira, op den Kongoleeschen oever van het Meer tot in de maand September.

Koninklijk Commissariaat.

Een bepaalde organisatie van Ruanda-Urundi zal slechts kunnen bearbeid worden wanneer België de officieele bevestiging van zijn mandaat zal ontvangen hebben. Tot dan toe, wordt het voorloopig statuut van 1916 behouden. Het bestuur van het veroverd land, blijft aan de Koninklijke Commissaris toevertrouwd. Nochtans werden de Centrale Diensten verminderd ten gevolge van het afstaan van een deel der grondgebieden, — deze omvatten nog slechts de twee Koninkrijken Ruanda en Urundi.

Het Generaal Auditoriaat werd afgeschaft : zijne gerechtelijke werkzaamheden worden uitgevoerd door een Krijgsauditor : het wetgevend werk werd door den Koninklijken Commissaris overgenomen. Het Generaal Sekretariaat werd afgeschaft, alsook den dienst der Economische Zaken, welke werd overgenomen door den Koninklijken Commissaris, behalve den dienst van bestellingen onderworpen aan het beheer van Financiën. De gronden-dienst wordt verzekerd door de Residentie. Het tolwezen daarentegen, dat tot in 1921 onafhankelijk was van het beheer van Financiën, werd in een zelfstandige dienst herschapen.

Residenties.

De Resident is, in zijne omschrijving, het hoofd van het bestuur en van het Rechtswezen, de eenige autoriteit, staande onder controle en bestuur van den Koninklijken Commissaris.

Tegenover de inlandsche gemeenschap, is hij de vertegenwoordiger van het Europeesch gezag, hij handelt bij wijze van raadgevingen aan den koning en de groote hoofden; hunne bijeenkomsten worden door hem voorgezeten, en gaat hun handelen na. Hij wordt in zijne taak bijgestaan door een zeker

aantal beambten, en agenten van den territorialen dienst, zonder dat er nochtans ook eenig andere, aan de Residentie ondergeschikte Europeesche bestuurlijke afdeeling bestaat : Het « grondgebied » is geen apartstaand wezen. De leden van het Territoriaal personeel worden door den Resident afgevaardigd om hem te vertegenwoordigen bij een of verscheidene machtige inboorlingenhoofden. De uitgebreidheid der delegaties, zoowel onder oogpunt van werkdadigheid als van bevoegdheid, is niet onherroepelijk vastgesteld, en kan naar gelang de politieke omstandigheden veranderd worden. Sommige afgevaardigten, bijzonder in de groote handelsposten, hebben een of meerdere helpers, andere worden tijdelijk naar eene hoofdij gezonden waar een abnormale toestand heerscht, — zooals het afsterven en opvolgen van een opperhoofd, weigering van te gehoorzamen aan het Koninklijk gezag, afstelling van een hoofd door den koning, wat voor den opvolger een tijdperk van moeilijk bestuur na zich sleept. Wijzigingen in de inboorlingeninrichtingen kunnen ook een herzien der bevoegdheid van de Europeesche afgevaardigten medebrengen. De afgevaardigten van den Resident oefenen over het algemeen de rechtsmacht uit; deze macht verschilt naar gelang de bekwaamheid van elk, en volgens de verwijdering van hun verblijf met de hoofdplaats.

Zulke plooibare organisatie is onontbeerlijk om de eenheid van oogmerk in het bestuur te behouden. In een protectoraat, waar de inboorlingengemeenschap verblijft met zijn traditioneele instellingen die het handelingsgebied van ieder beheerder overtreft, moet het werkelijk politiek beheer, behooren aan hem alleen, die met het hoofd der inboorlingenhierarchie handelt : de te volgen politiek blijft dezelfde over geheel het land. De medewerkers van den Resident dienen in te lichten en uit te voeren.

Daar de noodwendigheden van zijn ambt den Resident verplichten zich voortdurend te verplaatsen, wordt hij in zijne algemeene bezigheden geholpen door een medewerker, die het afhandelen der zaken verzekert gedurende de afwezigheid van den Resident, en door een sekretaris.

Op 31 December 1921, was de Resident van Ruanda in het land vertegenwoordigd door negen afgevaardigten, die de volgende posten bezetten :

Kisenyi, Lubengera, Shangugu (een helper te Bugarama), Ruhengeri, Kigali (een helper), Nyanza, Gatsibu, Rukira, Kahaya (Bushiru).

In Urundi, waren de volgende posten bezet door de afgevaardigten van den Resident :

Kitega (een helper), Usumbura (twee helpers), Rumonge, Nyanza, Nkoma, Mishiya, Muhinga (een helper). Bovendien was er een afgevaardigde zonder vaste post, in een groep van hoofden in het Noorden. De grensposten van Nkoma en Mishiya werden gesticht na de overgave van Usuwu en van het district van Udjidji aan de Britsche overheid.

Buiten het territoriaal kader bestaan er bij de Residenties vertegenwoordigers van bijzondere diensten, of die aan beide Residenties gemeen zijn : gezondheidsdienst, veeartsenijkundige dienst, landbouw, openbare werken, posten, tolwezen, alsook het kader der bezettingstroepen.

Personeel.

De burgerlijke diensten van het Bezettingsbestuur worden door de volgende beambten verzekerd :

Een Resident d. d. Koninklijke Commissaris	1
Territoriaal kader der Residentie Ruanda	13
Territoriaal kader der Residentie Urundi	14
Secretariaat (Koninklijke Commissariaat en Residenties)	3
Rechtswezen	2
Dienst van Financiën	3
Geneeskundige dienst.	3
Veeartsenijkundige dienst (daarin begrepen het labora- torium en de territoriale agenten afgevaardigd voor den strijd tegen de veepest)	11
Tolwezen	1
Posterijen en telegraphen	2
Technische dienst (daarin begrepen het Zeewezen te Kivu	5
Landbouw	1
Onderwijs	1
Totaal.	60

Er hoeft bijgevoegd een territoriaal beambte en zeven officieren en onder-officieren der bezettingstroepen, gedetacheerd bij de Bezette Gebieden, zoodat het geheele getal beambten en agenten van den Staat, op 31 December tegenwoordig, in Ruanda en Urundi acht-en-zestig bedroeg.

Daarenboven zijn drie leden van het Staatspersoneel gedetacheerd bij de Belgische concessie te Kigoma.

De technische diensten van het Bezettingsbestuur bezigen vier Europeanen ter plaatse zelve aangeworven. Zeven andere werken op Kongoleesch grondgebied, maar onder bestuur van de Ruanda-Urundidiensten, aan het leggen van de baan Tanganyika-Kivu tusschen Uvira en Bukavu.

Het bestendig zwart burgerspersoneel heeft een effectief van 496 man.

Troepenbezetting.

De militaire bezetting van Ruanda-Urundi wordt verzekerd door Kongolesche troepen gezonden door de Provinciale Groepeerings van Katanga.

Het geheele effectief op 31 December aanwezig bedroeg : 3 officieren, 4 onderofficieren, en 617 gegradeerden en soldaten.

Het organiek effectief is 3 officieren, 5 onderofficieren en 656 gegradeerden en soldaten.

Deze troepen worden verdeeld in twee territoriale compagnies (Compagnie van Urundi en Compagnie van Ruanda). Zij hebben wederzijds hun hoofdkwartier te Usumbura en te Kigali, en verspreiden eene helft van hun effectief over de posten.

Buitendien ligt eene mitrailleurscompagnie zonder gedetacheerde eenheden, in garnizoen te Usumbura.

HOOFDSTUK II.

GRENZEN. — BUITENLANDSCHE BETREKKINGEN.

GRENZEN.

Het Orts-Milner verdrag heeft de nieuwe grenzen van het onder Belgisch mandaat te stellen grondgebied vastgesteld : soms door aanduiding van rechte lijnen, dan door beschrijving van de bodemgesteldenis, soms ook met behulp van natuurlijke grenslijnen, en eindelijk, door verwijzing naar de vroegere grenzen.

Het is een grens van laatstgenoemden aard welke Ruanda-Urundi scheidt van Usuwu en het Udjidji district, hetwelk aan de Britsche autoriteiten werden afgestaan in Maart 1922.

Eene voorloopige grensafbakening werd overeengekomen tusschen de Residenten van Urundi en de hoofden der naburige Britsche omschrijvingen. Zij hebben de grensstreek doorreisd en getracht zoowel met behulp van geschreven bewijsstukken en als bij ondervraging der inlandsche hoofden, uit te maken hoe de zaak stond in den tijd der duitsche bezetting. Daar waar de betwistingen tusschen naburige inboorlingen door onze voorgangers niet werden opgelost, kwam een *modus vivendi* tot stand om konflikten te ontwijken in afwachting der uitslagen van den arbeid der afbakingsmissie.

De gebieden gelegen ten Westen van de Ruvubu en de Kagera vallen krachtens het verdrag Orts-Milner, onder Britsch beheer. Zij werden in Maart 1922 aan de Engelsche overheid overgedragen.

Reeds, in den loop van 1921, veroorzaakte de aankondiging der aanstaande afscheuring van Kisaka een pijnlijke indruk bij de bevolking. De inboorlingen zagen er eene nieuwe beproeving in, eene kastijding door geen misdrijf voorafgegaan, noch tegen de Engelschen, noch tegen ons.

Het volstrekt kunstmatig karakter van de grens brengt ten andere — onnoodig het te verhehlen — een toestand mee, zwaar aan moeilijkheden van allerlei aard.

Een groot aantal der Watutsi, gevestigd in het gedeelte van Ruanda dat bestuurd wordt door België, in de nabijheid der afgescheiden provincies, hebben er akkergronden en kudden. Zij oefenen daar een eigendomsrecht uit dat in deze oermaatschappijen, een zeker gezag wettigt. Het is natuurlijk onmogelijk dat ze gelastigden van twee verschillende regeeringen zouden worden. Maar anderzijds wenschen zij niet hunne door eene lange overlevering bekrachtigde rechten bloot te stellen die hunne inkomsten en belangen raken.

Elders wordt het gebrek aan weilanden in zekere seizoenen gedurende dewelke sedert immer de kudden werden overgebracht op het grondgebied dat nu onder Britsch beheer staat, de weidingsrechten in Kisaka, een noodzakelijkheid voor de inlandsche veeteelt van Ruanda. De nieuwe grens sluit

de toegang tot de weilanden welke, gedurende zekere tijdstippen van het jaar, voor de kudden van Ruanda hunne eenige heenkomen uitmaken. Het nadeel welk daaruit voortspruit is aanzienlijk.

Eene andere moeilijkheid is nog de politieverwikkelingen dezer kunstmatige grens; deze vormt eene denkbeeldige lijn, dwars door het land, en moet onvermijdelijk, langs beide kanten, de ontevredenheid en werking der onruststokers begunstigen.

Benevens deze zware hindernissen en hier slechts aangestipt voortspruitende uit de ligging van de grens zooals ze nu afgebakend is, brengt de verdeling welke zij veroorzaakt andere gevolgen mede waarvan kwestie in hoofdstuk III.

BETREKKINGEN MET DE NABURIGE LANDEN.

I. — Belgisch Congo.

Het Tolverbond tusschen de Kolonie en Ruanda-Urundi kon nog niet tot stand gebracht worden; de vereischte wetgevende maatregelen te dien einde zullen kortelings genomen worden.

Dit verbond is onontbeerlijk: Ruanda-Urundi is te weinig uitgestrekt om zich te kunnen ontwikkelen zonder deel te maken van een ruimer tolstelsel.

Van nu af, is het herzien der Duitsche tarieven ter studie ten einde ze in overeenstemming te brengen met de Kongoloesche.

De handelsbetrekkingen hebben alleen belang tusschen Usumbura en Albertville, via Kigoma. Inlandsche voedingsprodukten bestemd voor de groote nijverheidscentra van Katanga worden vooral uitgevoerd.

Buiten de Europeesche handel bestaan er nogal geregelde betrekkingen tusschen inboorlingen langsheen de Ruzizi: zij bestaan vooral in het ruilen van zwaar en klein vee tegen hakken en armbanden uit plantaardige vezels. Daarenboven verbruiken de markten van Kisenyi in Ruanda, en Usumbura in Urundi, tamelijk veel inlandsche levensmiddelen uit Belgisch Kongo.

II. — Britsche Grondgebieden.

De betrekkingen tusschen de twee besturen worden met de meeste hoffelijkheid gevoerd. In 1921, werd op aanvraag der gezaghebbers van Uganda, eene gelijktijdige verkenning ondernomen aan de twee zijden der grens: het doel was aanhangers eener geheime vereeniging aan te houden waarvan het middelpunt in de Sududu, Kigezi distrikt (Uganda) gevestigd was en die vertakkingen had over Ruanda.

Een zeer drukke trafiek wordt op de Noorder grens van Ruanda gevoerd hoofdzakelijk bestaande in vee dat ingeënt werd tegen de veepest, en bestemd tot het herinrichten der zwaar beproefde kudden van Ankole en Buganda. Gewapende benden overschrijden soms de grens langs den eenen of langs den anderen kant met het doel op plundertocht uit te gaan.

Langs de Usui en de Uha (ten Oosten en Zuid-Oosten van Urundi) bestaat een nogal drukke inboorlingen ruilhandel, van kleinvee tegen hakken, levensmiddelen en zout.

Een nitleveringsverdrag is tusschen Ruanda-Urundi en het naburig Britsch grondgebied nog niet tot stand gebracht. In afwachting worden de inboorlingen die zich aan eene misdaad hebben schuldig gemaakt en de grens overschrijden, teruggezonden door de zorgen der hoofden, die aldus handelen naar den raad der Europeesche autoriteiten.

De eenige moeilijkheid die men er ontmoet, is de vlucht der veehoeders van Ruanda naar Uganda met de hun toevertrouwde kudden. In Ruanda is het vee een gemeenschappelijk goed der hoofdi, waar van het individu slechts het vruchtgebruik geniet. De inboorlingen welke om aan hunne verplichtingen tegenover den stam te ontsnappen, de grens overloopen met de kudden welke aan hunne hoede waren toevertrouwd, worden in Uganda aanzien als eigenaars en niet meer lastig gevallen. Velen laten zich verleiden door dit gemakkelijk middel zich een eigendom te verwerven.

III. — Residenties

Niettegenstaande de gelijkaardigheid der rassen, heerscht eene diepe vijandschap tusschen de Barundi en de Banyaruanda. Talrijk zijn de geschillen aan de grens waarvan het vee altijd het voorwerp is. De overloopers worden teruggezonden naar de bestuurlijke autoriteiten hunner oorspronkelijke residentie.

TWEEDE HOOFDSTUK.

DE INLANDSCHE POLITIEK.

EERSTE AFDEELING. — DE RASSEN.

De bevolking van Ruanda en Urundi vormen als 't ware één. Eén zelfde taal wordt er gesproken, alhoewel met eenig verschil van gewestspreek. In de beide landen is een groote Bahutusche meerderheid onderworpen aan de Hamitische aristocratie; de Batwa negers zijn in beide landen verspreid. De Bahutus zijn als de spil der bevolking van de beide koninkrijken, hunne verhouding overtreft zelf 90 t. h. Zij hooren toe aan het Bantusche ras, waarvan zij de groote karaktertrekken bezitten. Hun taal heeft zich aan de anderen opgedrongen.

De Batwas of dwergen, een klein duizend in aantal, toonen neiging uit te sterven; als uitstekende jagers, in het diepst der wouden, of vreedzame pottenbakkers in de dorpen, maken zij geenszins deel van de inlandsche gemeenschap, die hen als parias behandelt. Over 't algemeen bestaan hun groepen uit enkele families, die niet eens politiek georganiseerd zijn. Een enkele onafhankelijke en strijdlustige hoofdi van Batwas bestaat nog in het Noorden van Ruanda, waar zij meer dan eens de Duitsche troepen uittartten.

Eindelijk, eenige honderdduizenden Batutsis, waarschijnlijk van Nilotische oorsprong, geven aan beide landen (zooals trouwens aan de naburige volkeren van Ruanda, Ituri en het Zuiden van Tanganyika) hun heerschende families en hun edele herders.

Het bestaan der drie stammen is uit te leggen door opvolgende volksverhuizingen : de eerste in massa, waren de Bantous die de negers verdrongen ; de tweede, door het doordringen van Hamitische priesters die er toe geraakten, dank hun hoogere verstandsontwikkeling en hun macht, hen door het bezit van vee geschonken aan de Batous op te dringen ; zij maakten zich volkomen de taal der onderworpenen volkeren eigen.

Overal zijn de Bahutus onderworpen aan de scherpe afhankelijkheid van het overheerschende ras ; deze afhankelijkheid die in Ruanda de verhouding eener slavernij bereikt is veel minder kenmerkend in Urundi. Men kan dan ook heel goed de Bahutis en Bahutus van beide provinciën onderscheiden. De Bahutus van Urundi hebben meer persoonlijkheid, zijn rondborstiger, hebben meer initiatief en zijn krachtiger dan die van Ruanda. De Batutis van Ruanda zijn fierder, koeler en meer gesloten voor de Europeesche werking dan wel hun medebroeders uit Urundi.

Alhoewel zij zich verwant gevoelen, bestaat er een wederzijdsche haat tusschen de Banyaruandas (Batutis en Bahutus van Ruanda) en de Barundis (Batutis en Bahutus van Urundi). Vóór de Europeesche bezetting voerden zij meermaals onderling oorlog.

De overlevering bewaart geen enkel aandenken van een tijdstip waarin beide koninkrijken slechts één zouden gevormd hebben : de geslachtsboom van beide koninklijke families klimt tot talrijke geslachten op zonder één zelfde voorvader aan te duiden. De vijfde voorganger van den huidige koning van Urundi, werd gedood in een oorlog tegen den koning van Ruanda, en de haat die daar uit voortspoot, is voort blijven leven.

Er bestaat niet de minste « diplomatieke » verhouding tusschen beide Hoven.

TWEEDE AFDEELING. — ORGANISATIE VAN DE INLANDSCHE KONINKRIJKEN.

De beide koninkrijken van Ruanda en Urundi, die in den oorsprong dezelfde instellingen schijnen gehad te hebben, evolueerden in de laatste eeuw in verschillenden zin. Ruanda blijft theoretisch eene volstrekte monarchie. Urundi daarentegen veranderde in een leenstelsel waar de koninklijke willekeur een veel minder overwegende rol speelt.

Ruanda « behoort » aan een koning, die er tijdens zijn leven naar goeddunken over beschikt en het na zijn dood aan één zijner zonen nalaat, die hem zal bevalen aan te duiden. Het heerschende stamhuis is dat der Banyeginya.

Het land is in een vijftigtal provincies verdeeld waarvan het bestuur, volgens den wil van den koning toevertrouwd is, aan één of meer Batutis. De goeverneur van de provincie verdeelt op zijn beurt zijn domein in onderhoofden, die eveneens toevertrouwd worden aan de Batutis. Die onderhoofden zijn verdeeld in heuvels, die gewoonlijk bestuurd worden door Batutis en somtijds ook door Bahutus.

Het onderhoofd, de goeverneur der provincie, die om een of andere reden niet meer bevallen worden verwijderd zonder anderen vorm van proces en

kunnen van dag tot morgen vervangen worden door een of anderen onbekende.

Vaak, om een zijner vertrouwden, een zijner dienaars, of nog om iemand die hem diensten heeft bewezen te plaatsen, ontnemt de koning aan een zijner groote leenmannen een heuvel of een onder-hoofdij. De leenman moet zich onderwerpen, beperkt in geringe mate zich zelf gelukkig achtenen niet van alles beroofd te zijn.

Het gebruik stelt zeer weinig beperking aan die volstreckte macht van den koning : nochtans wordt de berooving zonder reden door het gebruik niet beaamd. Daarom ook tracht de koning het vervangen van sommige hoofden te verrechtvaardigen, 't zij door hen te beschuldigen van fouten die zij zouden begaan hebben, 't zij door zich te beroepen op sommige oude rechten, die hij wil doen erkennen. door een land aan een erfgenaam van zijnen vroegeren bezitter terug te geven.

Feitelijk doen andere invloeden zich gelden dan die van den eigen zin van den meester. In 't algemeen hebben zijn familieleden de overhand over hem en, alleen de flink krachtdadige koningen geraken er toe dit belemmerend voogdijschap van zich af te schudden.

Al de koningen stammen van de Banyeginyas langs vader's zijde. Wat hen enkel doet verschillen, 't is het moederlijk bloed : de vier wettige vrouwen van den koning, die de hoop kunnen koesteren eens één hunner zonen te zien regeeren, worden gekozen onder een zeker aantal edele families. Alle hofintrigues zijn er op gemunt de opvolging te verzekeren, en alzoo den overwegenden invloed in het land te zien overgaan in de handen van een of andere dezer families.

De moeder van Musinga behoort tot de machtige familie der Begas, waaruit de meeste koningmoeders gesproten zijn.

Musinga, doet zich in 't algemeen, overal gehoorzamen.

Sedert onheugelijke tijden, was de politiek der koningen, een oneindige verbroekeling van het land. Groote eensgezinde provincies worden gemakkelijk oproerige haarden : in plaats de bezittingen zijner begunstigden te vergrooten verkiest de koning hun milddadigheden toe te staan die, minder gevaarlijk zijn, en verleent afgezonderde heuvelen aan de vier hoeken van het land gelegen. Al de groote leenen verdeelt hij in kleine bezittingen waar de hem zeer verkleefde lieden uitstekende waarnemingsposten vinden om de al te machtige vazalen na te gaan en hun invloed ongedaan te maken.

Elders moedigt hij den ijverzucht aan, met aan de eene, het bestuur over de Bahutus en de gronden toe te vertrouwen, aan de andere, het gezag over de Batutsis en de beschikking over het vee. Eindeijk, wakkert hij de macht der groote leenmannen aan door Nyanza als hoofdplaats te kiezen, zoodat dit een middenpunt wordt waar al de hoofden zich vereenigen en hem het hof komen maken. Gedurende hun verblijf aan het Hof, verzwakt hun invloed in de provincie. Aldaar teruggekeerd hebben zij nauwelijks het bestuur hernomen of de vrees hun leengoed, alsmede de gunst van den koning te verliezen, drijft hen weer terug naar Nyanza... Musinga wordt

zoodoende door een talrijk hof omringd. De mededingers ontmoeten er elkander en ieder vreest zijn gronden te moeten afstaan, en op de groote verdeelde leengoederen ontstaat aldus de persoonlijke macht, en de eenheid van het koninkdom geword nog steviger.

In Urundi is de toestand anders. Hier, zooals in Ruanda, is het koninkdom familiezaak : De koninklijke familie heeft er een eigen persoonlijkheid, is verbonden door engere banden en berust op een bijzonder statuut. Al de leden, tot welke tak zij ook behooren, hebben den geslachtsnaam : « Baganwa ».

De koningen volgen elkander op van vader tot zoon, ze dragen altijd in dezelfde orde, een van de vier koninklijke namen : Ntare, Mwezi, Mutaga, Mwambutsa.

De koningen mogen geen Baganwa's dochters huwen, en een Baganwa trouwt niet met een Baganwa. Enkel uit vijf of zes edele families is het toegelaten vrouwen voor den koning te kiezen. De eer moeder te mogen worden van den troonopvolger zou, naar het schijnt, in een op voorhand voorziene orde, toekomen aan dochters van verschillende familiën : dit belet strijd en twist tusschen de moederlijke families, die telkens in Ruanda oplaaiden bij iedere troonsverwisseling.

In stede der verbrokkelingspolitiek die door de koningen van Ruanda wordt gevolgd, trachten deze van Urundi integendeel de uitgebreide stukken grond ten voordeele hunner zonen weder samen te brengen. Deze worden zooveel mogelijk in de ver afgelegen provinciën geplaatst en zijn de machtigste steun van den koning zoowel tegen de buitenlandsche vijanden als tegen mogelijke opstanden van prins en van ouderen stam.

Naar het schijnt zouden eertijds de koningen van Urundi eene gelijke macht uitgeoefend hebben in al de deelen van hun rijk. Kraals van gewezen koningen vindt men overal ; zij werden onderhouden door al de hoofdiën, zonder onderscheid. Langdurige minderjarigheid van de troonopvolgers schonken de gelegenheid aan de voogden hunne betrekkelijke vrijmaking tegenover het koninklijk gezag voor te bereiden. Bovendien waren voorspoedige oorlogen door de groote vazalen gevoerd en met dewelken de koningen moesten overeenkomen, het teeken van een heden zeer duidelijk onderscheid tusschen het eigenlijk domein van den Koning, waarover hij regeert en de gronden van het leengoed door de groote vazalen beheerd en waarover hij slechts opperleenheer is. De schatting die hij ontvangt buiten die van zijn eigen hoofdiën, is niet belangrijk. In rechte, behoudt hij niettemin de vrije beschikking over de leengronden, voor dewelke hij aanstelt, diegene welke hij wenschelijk acht. Hij is rechterlijke opperheer, heeft het hooge gezag over het vee dat niets gemeens heeft met het eigenlijke eigendomsrecht toegekend aan den koning van Ruanda op al koeien van het land.

De Koning is ook hoofdpriester van den nationalen godsdienst. En die hoedanigheid wettigt eenigzins het aanzien waarmede hij omringd is. Godsdienstige baganwasche, batutische en bahutusche bedienaars oefenen samen de godsdienst plechtigheden uit. Deze deelneming der drie stammen is een band van eenheid onder hen.

Mwambutsa, de huidige koning, is omtrent negen jaar. Sedert zijn troonsbestijging is de politiek van het land geheel beheerscht door den Europeeschen invloed, en de organisatie wordt voortgezet onder de effectieve leiding van de Residentie.

DERDE AFDEELING. DE BETREKKINGEN TUSSCHEN DE EUROPEESCHIE ADMINISTRATIE EN DE INLANDSCHE GEMEENSCHAP.

Het protektoraat, zooals het gedurende de eerste jaren van de Europeesche bezetting werd uitgeoefend mag synoniem heeten van stilstand, maar dit was enkel een tijdsperk. Onze voorgangers wilden kleine pogingen in het land niet verspillen, en hun bezetting zuiver bij name had slechts voor onmiddellijk doel, de toekomst te verzekeren. Een systematische werking van groote vlucht moest later ondernomen worden, wanneer de voltooiing der spoorbanen van Tanganyka en Kagera dit met de aangepaste middelen zou toelaten. In afwachting, waren het alleen de religieuze missiën die aan het beschavingswerk hebben gearbeid. De inlandsche gemeenschappen boekten maar weinig vooruitgang. De Belgische bezetting trof hen van alle beschaving, verstoken en zonder verlangen naar vooruitgang.

De ontwikkeling van Ruanda-Urundi zal niet kunnen geschieden zonder een grondige verandering der zeden. De Belgische administratie zal zich van de inlandsche instellingen bedienen om massa te bereiken. Alleen dit middel kan een onontbeerlijk instrument verzekeren voor den vooruitgang, een autoriteit die zijn vertakking tot alle deelen van het maatschappelijk korps'uitbreidt. Zulk middel is niet te vervangen, en wij zouden het noch vernietigen, noch knakken zonder een ware chaos of warboel te doen ontstaan. Maar een ernstige verandering in die instellingen dient plaats te grijpen; een ware omwenteling in den geest van die personen die ze toepassen vooraleer die instellingen tot stand komen en vooraleer zij het hoofd eener beschaafde gemeenschap wezen. Zoolang een ernstige en geduldige opleiding, bij de keur, geen oprecht verlangen naar vooruitgang zal opgewekt hebben, zal men tot dit doel niet geraken dan door een uitwendige werking: het stille, maar flinke gezag van de Europeesche Administratie. Alleen door ons kan de opvoeding der hoofden geschieden, niet door zich zelf zullen zij dit bereiken. De onrechtstreeksche administratie is gedoemd zonder resultaat te blijven zoolang ze deze eerste plicht en de vorming van inlandsche gezaghebbers verzuimd. Heden nog zou de verwijdering van de blanken een onmiddellijke terugkeer naar de oude gebruiken en zeden voor gevolg hebben. De raadgevingen van de Europeesche macht enkel zullen gevolgd worden tot zoolang ze als bevelen gelden. Het onrechtstreeksch bestuur zal enkel progressief kunnen evolueeren tot zijn volmaakten vorm: de onrechtstreeksche regeering, het eigenlijk protektoraat.

Belangrijke vooruitgang werd tijdens de Belgische bezetting bereikt en vooral dit jaar. Het gezag werd er door bevestigd, de vrede, en de gerechtigheid verzekerd — onmisbare voorwaarden voor elke vooruitgang — de normale evolutie van de inlandsche instellingen werd er eveneens door begunstigd.

RUANDA.

Geheel Ruanda valt niet in het rijk van Musinga. Een smalle strook gronds langsij de beneden Kagera staat onder een onafhankelijke hoofdijs der Nyambo en Bahima. Het opperhoofd Kainamula vluchtte, in 't begin van 1921, met al zijn vee, om het te onttrekken aan de inenting tegen de pest. De inboorlingen duiden als hun hoofd, zijn neef Munyangeye aan, die door de Europeesche autoriteit werd erkend. Deze hoofdijs is gelegen op een deel van het grondgebied dat de Britsche administratie in 't begin van 1922 zal overgegeven worden.

In het overige gedeelte van Ruanda, dat Musinga's rijk is, wordt dezes gezag door allen erkend. Moeilijkheden ontmoette men enkel in twee streken : in Bushiru en Buhoma ten Noorden, het woud van Bugege in het Zuid-Westen. In Bushiru en in Buhoma, erkennen de inboorlingen, uitsluitelijk Bahutu bevolking, het leenheerschap van Musinga ; maar weigeren zich te onderwerpen aan Mututsi belast met de administratie der provincie. Het instellen van een post heeft in deze streken weerom de rust gebracht. De vervanging van het aangeduid hoofd door een ander, en aangenomen door de bevolking, is ter studie. In het Zuid-Westen, zijn Bahutuhooftden nog steeds niet onderworpen. Zij houden zich verscholen in het diepste der bosschen die zeer moeilijk bereikbaar zijn. Daar geven zij een schuilplaats aan al de misdadigers van de streek. Begin 1922 moest dit gebied bezet worden door een Europeesche post.

Geen enkele militaire- of politieoperatie greep plaats in 1922. Een enkel konflikt brak uit in den loop van het jaar, tusschen Belgen en inboorlingen tijdens een verkenning uitgevoerd op de Noorder grens. Op verzoek der autoriteiten van Uganda, werd een patroelje, aangevoerd door een Europeaan, aangevallen en was verplicht de wapens te gebruiken, waardoor vijf of zes inboorlingen werden gedood of gekwetst.

In Banyaruanda ontlaarde een vechtpartij tusschen hooftden, naar aanleiding van de aanspraak op een heuvel in een geregelde slag waarbij een twintigtal inboorlingen, meest allen Batutsis, gedood werden.

Maar voor het overige, heerschte overal rust. De bestendigheid is nog niet verzekerd. De koning bezit nog steeds het recht de hooftden aan- en af te stellen, gelijkvormig het gebruik, zonder de tusschenkomst van de Europeesche autoriteit. De lijst van de hooftden en de onderhooftden werd nochtans opgemaakt door de zorgen van het Bestuur en de koning werd aanzocht den Resident in te lichten over al de veranderingen die hij er aan wenscht te brengen. Die eenvoudige maatregel heeft voor gevolg de willekeur te verminderen. Bestendigheid tusschen de hooftdijen, zelf een trapsgewijze wedergroepeering in provincies onderworpen aan een zelfde hoofd, die al zijn gronden in de zelfde streek bezit, is onmisbaar voor een goed bestuur. Onder dit oogpunt, is tot hiertoe de vooruitgang niet belangrijk.

Musinga heeft blijken gegeven van goeden wil en een ernstig verlangen de levensvoorwaarden van zijn volk te verbeteren. Voortdurend blijft hij in betrekking met den Resident : een Europeër te Nyanza ; eene geletterde

inboorling geplaatst op het secretariaat van de Residentie van Kigali, zijn bemiddelaars om deze betrekkingen te onderhouden. De Resident brengt trouwens menig bezoek te Nyanza en geen enkel belangrijk besluit voor het land wordt bepaald aangenomen, zonder een voorafgaande gedachtenwisseling tusschen den inlandschen koning en den vertegenwoordiger der Europeesche autoriteit.

De meest merkwaardige vooruitgang, en die belooft voor de toekomst, werd bereikt in de opvoeding van de jonge Batutsis, zonen van de hoofden.

De school ingericht te Nyanza, voor de zonen der hoofden, onder het bestuur van een Europeër, gediplomeerd onderwijzer, werd voor een paar jaar gesticht. Zij telt nu een honderdtal leerlingen. Vele onder hen, traden na drie jaren studie, als klerken in den dienst van het bestuur, anderen volgden reeds hun vader op in de hoofdijen. Die jonge lieden, gewend aan de Europeanen, vol vertrouwen en open voor den vooruitgang, onderhouden met hen de meest vriendschappelijke betrekkingen.

De groote massa Bahutus, landbouwers, zijn niet meer zoo geslachtofferd en afgeperst als voorheen. De hen opgelegden arbeid werd nauwkeurig omschreven en beperkt, de voortbrengst van den landbouw is gewaarborgd, de plunderingen die voorheen zeer dikwerf plaats vonden bij de Bahutus zijn verboden en worden beteugeld, en de gronden bestemd tot de planterijen werden aanzienlijk uitgebreid. De verandering, sedert eenige jaren, verwondert werkelijk diegenen die in Ruanda weerkeeren na een nogal lange afwezigheid. Groote uitgestrektheden, die vroeger braak lagen, zijn nu herschapen in prachtige velden; eene kloekere bevolking heeft de ongelukkigen vervangen, die tijdens den oorlog daar leefden, in een staat van ellende. Voorheen vluchtten de inboorlingen, bij het naderen eener karavaan. Nu hebben zij vertrouwen en komen de Europeanen te gemoet.

Alhoewel de bereikte uitslagen alleszins bemoedigend zijn, toch zijn zij gering, in verhouding van hetgeen er nog te doen valt.

Voor het gerecht, laat veel te wenschen, daar de bijgeloovige uitwerking van de toovenaars, nog immer, ondanks de inspanning der Europeanen, een te grooten rol speelt.

Twee gewichtige gebeurtenissen kwamen de goede betrekkingen tusschen den koning en het bestuur eenigzins verduisteren : verbreiding van de veepest en het bericht van het definitief verlies van Kisaka.

De veeteelers van het westelijk gedeelte van het land zagen hun veestapel slinken, en vrezend dat die verliezen door den koning, zouden toegeschreven worden, aan gebrek aan zorgen van hunnentwege, aarzelden zij niet al die sterften op rekening van de inenting tegen de pest te schrijven. Musinga oprecht verontrust verzette zich voortaan beslist tegen alle inenting. Intusschen smeekten de veeteelers van Urundi de administratie bij hen te komen vaccineeren. De veeartsenijdienst wijdde dan ook alle krachten aan den strijd in de naburige provincie. Zooals te verwachten veranderden de gevoelens van de Batutsis van Ruanda geheel zoodra zij de uitslagen hunner onthouding bemerkten. Heden ten dagen zijn de aanvragen voor inenting aldaar zoo talrijk en dringend als in Urundi.

De gevolgen van het verlies van Kisaka, hebben ten opzichte van ons beschavingswerk, een ernstiger gevolg. Zij die niet opgehouden hadden koning Musinga op te hitsen tegen de overweldiging der Blanken faalden niet uit die afscheuring van een strook gronds van het Rijk profijt te halen en het is te vreezen dat de oppositiepartij machtiger zal oprijzen uit die nationale beproeving.

Het is inderdaad wel zulk karakter dat het verlies van Kisaka voor de bevolking daarstelt.

De eerste uitslag is reeds de verdeeling van families. In het oostelijk gedeelte van het land treft men niet zelden aan dat bij de kroostrijke families eenige hunner leden een broer, zoon of familielid van den Koning, in de Kisaka volgden, zich gingen neerzetten en vestigen.

De talrijke Watutsis en Bahutus in Kisaka gevestigd, gevoelen dubbel de pijnlijke gevolgen der verbrokkeling van hun land, want ze bevinden zich meest allen voor de keus, ofwel terug te keeren naar de bakermat, en aldus alle grondeigendommen die zij in de Kisaka uitbaten te verlaten, ofwel in Kisaka te blijven, zich van hunne familie af te scheiden, en het gebruik te verliezen van de door hen zelf vruchtbaar gemaakte gronden in Ruanda.

Het verlies van geheiligde kudden die hun verblijf houden in de afgestane gewesten, bedroeft eveneens de bevolking. De geheiligde kudden zijn het zionbeeld van het land zelf, en in gevolge de gebruiken, treden zij steeds op bij ieder nationaal ceremonieel.

Onder economisch oogpunt, ontnemt de verbrokkeling van het land aan Ruanda een onmisbare strook weilanden voor de inlandsche veeokkers.

Onder politiek oogpunt, bevestigde de aansluiting van Kisaka aan Ruanda de eenheid van het Rijk, doordien alzoo al de Watutsische families bijeengeschaard bleven. Met Kisaka, had Ruanda zijn natuurlijke grenslijn, de Kagera. Inderdaad scheidde deze rivier het Batutsiland af van de aangrenzende streek waar een ander ras woont dat een andere taal spreekt.

Als aardrijkskundige, ethnieke en taalkundige grens van Ruanda, is de loop van de Kagera de logische en natuurlijke grenslijn. Gescheiden door deze rivier van Karagwe, van het Usuwigebied en Burundi, is het land der Watutsis, beschermd door haren loop, een homogeen blok en uit een stuk.

Koning Musinga, het onbetwistbaar hoofd van gansch het grondgebied van Ruanda, gaat bijzonder neergedrukt onder de gevolgen dezer afscheuring. Niettegenstaande dringende en herhaalde raadgevingen, weigerde hij tot heden één enkel stuk vee, zelfs één enkel van de dieren zijner kudde van het afgescheiden grondgebied weg te nemen. Hij meent dat indien hij er toe moest overgaan hij zou toegeven aan een toestand tegen dewelke — verklaart hij, — nimmer zal ophouden te protesteeren en waarvan hij de wettigheid nooit zal erkennen.

URUNDI.

De vooruitgang van Urundi vertoonde zich veel vlugger dan die van Ruanda.

Urundi, troffen wij aan diep verdeeld, een helft van het rijk was in opstand tegen den koning, zooniet zonder voeling met hem. Een kind-koning en een regentschap waren eerder tegen hem uitgeoefend. Onze Residentie heeft daar een oprecht nationale rol weten te spelen : De koninklijke familie stemde zij gunstig tegenover zich bij aldien zij de terugkeer naar de eenheid van al de afgescheiden gebieden bewerkstelligde. Zij versterkte de centrale macht door haar te doen uitoefenen, niet, zooals voorheen, door een kliek, maar door een raad van Regenten. Het kleine volk, zeer gehecht aan zijnen Koning, kon bevredigd worden daar een einde werd gesteld aan de misbruiken der Regenten die hun soeverein schaamteloos plunderden ; bovendien heeft zij zich de erkentelijkheid van den jongen koning weten voor te bereiden wanneer deze zal beseffen dat zijn bezittingen bewaard bleven dank zij de waakzaamheid der Europeesche autoriteit.

Het regentschap was uitgeoefend geworden sedert de troonsbeklimming van Mwambutsa in 1915, door zijn grootmoeder Ndirikomutima en een der oudste zonen van koning Mwezi, Ntarugera. Weldra verwijderde deze zich van het hof, en werd vervangen, in feite zoo niet in rechte, door Nduhumwe, zoon van Ndirikomutima, het regentschap werd uitgeoefend ten dezès gunste en die van zijn broeders.

De oude koningin-moeder stierf in 1917. Zij werd in het regentschap vervangen door een raad, samengesteld uit Nduhumwe en Ntarugera waarbij Karabona, broeder van Nduhumwe, die tot dan toe maar weinig in aanzien was gevoegd werd. Deze raad kon practisch niets overwegen dan onder het voorzitterschap van den Residenten, want aan hun lot overgelaten konden de leden onderling het niet eens worden. Deze bekrachtiging van de goedkeuring door den Resident, was trouwens onmisbaar, om door de prinszen der andere stammen der koninklijke familie de besluiten van den raad, die slechts één familie vertegenwoordigde, te doen aanvaarden. Bovendien moest de strekking van den regentenraad die er op gericht was hun hoofdijen uit te breiden ten nadeele van het domein van den Koning te keer gegaan worden.

Ntarugera stierf in 1921. Gedurende de laatste jaren had hij een groot aanzien verworven. Geen enkele zijner zonen kon hem vervangen met zulke macht zoodat er gelegenheid was om de raad van regenten uit te breiden door er groote hoofden van verschillende takken der koninklijke familie en van alle oorden van het land te doen inzetelen. Alzoo deed men het aanzien stijgen van de hoofden, die zich tegenover de Europeanen het verkleefdst hadden getoond. De nieuwe koninklijke raad werd samengesteld uit tien groote hoofden, inbegrepen de twee overlevenden van den vroegeren raad van regenten. Deze laatsten boden geen weerstand aan dit voorstel van uitbreiding. Ze zijn integendeel gelukkig de verantwoordelijkheid van het regentschap onder anderen verdeeld te zien, nu de Koning opgroeit, en het uur der afrekening nadert.

Het instellen van dien raad die al de belangrijke zaken onderzoekt (namelijk de bevoegdheid der hoofdijen) heeft voor onmiddellijk gevolg de banden tusschen Koning en hoofden aan te snoeren. De besluiten van dien raad zullen des te gemakkelijker aanvaard worden, daar zij de uitwerking

zijn van beraadslagingen waaraan vertegenwoordigers van de verschillende streken en van de onderscheidene families hebben deelgenomen.

Aldus is dit een stap dichtër naar een duurzame organisatie der provincie. De hoofden deelmakende van den koninklijken raad zijn inderdaad in aanzien boven hun onderdanen. Weldra zullen zij met een effectief gezag over meer uitgebreide streken kunnen aangesteld worden, zonder eenig verzet te wekken. Als voorzitter van hogere rechtbanken zullen zij alsdan kunnen optreden, en de bestuurlijke gewestelijke werking in zake markten, banenaanleg, enz., ordenen.

De eenheid van het land werd dit jaar aangevuld door de onderwerping der groote hoofden van het Oosten aan den Koning. Sedert bijna een eeuw was dit land in verzet. Mbanzabugabo, hun bijzonderste vertegenwoordiger, zetelt heden mee in den koninklijken raad.

Geen enkele militaire- noch politie operatie moest ondernomen worden.

Rust en vrede heerschen overal; geen enkele opstand werd aangeteekend. Alléén de vroegere hoofdman Museruko, die weigerde te gehoorzamen aan de besluiten van den raad, viel de lieden van het gevolg van Nduhumwe aan. Hij sneuvelde tijdens de schermutseling. Hij vond geen aanhang bij de inboorlingen en nergens werd de rust in de streek gestoord.

De autoriteit was aldus goed gevestigd, de duurzaamheid verzekerd en gerechtigheid heerschte. Het vertrouwen van den Koning, van de hoofden en de inboorlingen tegenover de Europeesche administratie groeit immer. De jonge koning Mwambutsa begrijpt nu reeds welke groote diensten onze bezetting hem heeft bewezen. De hulde hem gebracht door de talrijke hoofden die hij nooit had gezien, de zorg die men besteedt om onrechtmatigen toeëigeningen der Regenten op zijn domeinen tekeer te gaan, ontsnappen niet aan de vroegtijdige verstandsontwikkeling van den Koning. De tijd is gekomen zijn opvoeding voort te zetten onder de zorgvuldige en onafgebroken leiding van een Europeesch leermeester. Tot op heden leerde hem een Zwarte onderwijzer lezen en schrijven. Een Europeesch gediplomeerd onderwijzer wordt begin 1922, belast met de opvoeding en de vorming.

HOOFDSTUK IV.

DE WETGEVENDE BEWEGING.

De Duitse wet — basis van het juridiek stelsel onzer provinciën — met de veranderingen toegebracht sedert 1916 door de besluiten van den Bevelhebber der troepen, en diegene sedert 1917 genomen door den Koninklijken Commisaris, is veranderd en aangevuld, in den loop van 1921, onder verschillende opzichten.

1. — Algemeen Bestuur.

De uitvoering van de internationale overeenkomsten vereischte de verordening n° 116, van 30 November 1921, houdende grenzenverandering van Urundi.

Een verordening van 29 Maart (n° 93) onderwerpt aan de machtiging door de Residenten het oprichten van niet oorspronkelijke inboorlingen dorpen.

Eindelijk, werd de verordening n° 106, betreffende de likwidatie der schulden en schuldvorderingen van vijanden toepasselijk op Oostenrijksche onderdanen.

2. — Bescherming der inboorlingen. — Alkoholregiem.

De verordening van 22 November (n° 118) maakt de inschrijving der huishoudelijke slaven verplichtend. Die verordening zal gevolgd worden door maatregelen die de bevrijding zullen verhaasten.

De Resident van Ruanda wijst er op dienszake dat de slavenhandel bijna onbekend was in Ruanda, en dat de enkele gevallen aan de Administratie bekend geworden in 1917 en daarna, door strenge beteugeling aanstonds konden verhinderd worden.

De verordening van 22 April (n° 100) ordent en vult de wetgeving aan op de dienstverhuuringsovereenkomsten.

Eindelijk de verordening van 16 Mei (n° 107) verhoogt de patenten die dienen betaald te worden voor verkoop van alcohol aan de Europeanen.

3. — Rechterlijke organisatie en Rechtspleging.

De inboorlingen in dienst van de Regeering en harer agenten werden gemilitariseerd tijdens den veldtocht en onderworpen aan de rechtspraak van de krijgsraden. Deze maatregel werd herroepen bij verordening-wet n° 113 van 10 November.

De Europeanen waren allen onderworpen aan de rechtspraak van de krijgsraden en de burgerlijke geschillen in dewelke zij tusschenkwamen waren der uitsluitelijke bevoegdheid van hogere rechtbanken. Deze regels hadden menige onaangename gevolgen voor de Europeanen zelf die zich verplicht zagen te reizen voor zaken van gering belang. Twee verordeningen stelden een einde aan dien toestand; die van Februari (n° 90) stelt een sommaire en vrije rechtspleging in voor de inbreuken van gering belang, bedreven door niet-inboorlingen; die van 11 April (98) verleent machtiging aan den Koninklijken Commissaris aan zekere bij name aan te duiden ambtenaren bevoegdheid te geven om de geschillen van gering belang waarbij niet-inboorlingen betrokken zijn, te slechten.

Anderzijds, heeft de verordening n° 111 van 20 Oogst de tarieven der gerechtskosten voor de verschillende juridicties doen overeenstemmen.

Handelsrecht.

De verordening n° 103 van 25 April verplicht de bekendmaking van de maatschappelijke akten.

De verordening n° 2 der zelfde maand (n° 94) verplicht het houden van handelsboeken; die van 19 Juni, n° 109, verlengt tot 1er April 1922, de termijn toegestaan aan de belanghebbenden om zich in orde te stellen.

4. — Gezondheid.

Twee verordeningen van 25 April (n° 101 en n° 102) voorzien de instelling van gezondheidscommissies elders dan in de hoofdplaatsen der Residenties en vereischen de verzoeken om oprichting van ongezonde en gevaarlijke instellingen aan de Commissie te onderwerpen.

Eene verordening van 17 Mei (n° 108) maakt de Duitse wetgeving over de veeziekten toepasselijk in het grondgebied.

5. — Geldwezen.

Eene verordening van 15 November (n° 114) geeft aan de Residenten bevoegdheid fiskale vervolgingen in te spannen.

Eene andere van 6 December (n° 117) stelt een belasting in op bedienden; dienstboden en werklieden.

Twee verordeningen, n° 96 en n° 195, van 2 April en 4 Mei, regelen de inning der belasting op de beroepsinkomsten.

Eene verordening van 12 April (n° 98) bepaalt de plaatsen waar de belastingen op de woningen zullen geïnd worden.

Eindelijk, eene verordening van 9 der zelfde maand (104) regelt de wijze van betaling der inboorlingenbelasting.

6. — Tolwezen

De toltarieven werden gewijzigd bij verordeningen van 5 Maart (n° 91), die het uitvoerrecht van huiden op 19 p. c. brengt, die van 15 April (n° 99) die de tolrechten verminderd op den uitvoer van levend vee, en, eindelijk, van 3 November (n° 112) die een uitgangstolrecht vaststelt van 2 p. c. op de voorwerpen niet bijzonder getarifeerd.

7. — Economische Zaken.

De katoenkweek is geregeld bij verordening van 4 Maart (n° 92).

Eene verordening van 19 December (n° 118) schrijft beschermingsmaatregelen voor, op bosschen en herbebossching.

Eene andere, van 20 Februari (n° 89) sticht te Kigoma, eene publieke stapelplaats.

Eene vierde, van 15 April (n° 97) onderwerpt aan de machtiging van de Residenten den uitvoer van het vee.

Eene vijfde, van 26 Juli (n° 110) hermaachtigt den uitvoer van zout, en eindelijk die van 3 November (n° 112) vermindert op 2 kilogr. de gewichtshoeveelheid van ivoortanden die mogen uitgevoerd worden.

Bestuurlijke verordeningen.

In den loop van het jaar 1921 werden ook 57 bestuurlijke verordeningen uitgevaardigd, meestal met betrek op aanduidingen en benoemingen van het Europeesch personeel, andere die de inwendige bijzonderheden der werkwijze van de verschillende bestuursorganismen regelen.

Hunnerzijds hebben de Residenten, 28 besluiten en reglementen genomen, waarvan 17 betrekkelijk maatregelen tegen de verspreiding van de veepest.

TWEEDE DEEL.

Bevolking.

HOOFDSTUK I.

EUROPEESCHE BEVOLKING.

De Europeesche bevolking telde op 31 December 1921, 236 inwoners, waarvan 112 in Ruanda en 124 in Urundi. Het bevolkingscijfer steeg sedert 1 Januari met 64 personen.

5 overlijdens en 12 geboorten werden aangestipt.

Onder oogpunt van geslacht en ouderdom is de bevolking verdeeld in 183 mannen (waarvan 9 onder de 15 jaar) en 73 vrouwen (waarvan 14 onder de 15 jaar).

Onder oogpunt van nationaliteit verblijven er 131 Belgen (75 in Urundi, 56 in Ruanda), vervolgens zijn het meest vertegenwoordigd de Franschen, 37 (waarvan 36 missionnarissen); de Duitschers, 20 (missionnarissen en geestelijken); de Hollanders, 16, (id.); de Grieken, 13.

Er zijn 71 Staatsambtenaren, agenten en bedienden, 85 missionnarissen (78 katholieke missionnarissen en geestelijken); 7 protestantsche predikanten met hunne vrouwen); 25 bedienden en agenten van handelsmaatschappijen.

Bewoners van Europeesch ras gerangschikt volgens nationaliteit.

	Ruanda.	Urundi.	Totaal.
Belgen	56	75	131
Amerikanen	»	»	»
Engelschen	»	»	»
Deenen	»	3	3
Franschen	25	12	37
Grieken	4	9	13
Hollanders	8	8	16
Italianen.	1	5	6
Luxemburgers	»	»	»
Nooren	»	»	»
Portugeezen.	»	»	»
Zwitsers.	2	»	2
Duitschers	13	7	20
Oostenrijkers	»	1	1
Zuid-Afrikaners	»	4	4
Canadeezen	3	»	3

Mulaten.

Er zijn 24 Mulaten (8 in Urundi, 16 in Ruanda) meest allen op jeugdigen leeftijd.

Degenen die onder de bescherming staan van de Europeeërs zijn toevertrouwd aan de missiën en worden opgevoed op Staatskosten.

HOOFDSTUK II.

AZIATISCHE EN GEKLEURDE BEVOLKING.

Het grondgebied telt 222 Aziaten en kleurlingen niet-inboorlingen, zijnde een nauwelijks geringer aantal dan de Europeesche bevolking.

Usumbura alleen telt er 116 zijnde meer dan de helft. De overigen bewonen Urundi (51), en Ruanda (55).

121 Araben, waaronder 4 vrouwen en 31 kinderen en 78 Hindous (6 vrouwen en 8 kinderen) leven in beide provinciën.

Buiten eenige handwerklieden, Hindousche en Madagascarsche meestergasten drijft de gansche kleurbevolking handel, hetzij voor eigen rekening, hetzij als bedienden.

De handelserisis heeft de sluiting veroorzaakt van menig handelshuis dat gehouden was door Hindous en Araben; de eigenaars ervan weken uit.

HOOFDSTUK III.

ZWARTE BEVOLKING.

1ste Sektie. — Zwarte bevolking.2de Sektie. — Bevolking niet onderworpen aan de Hoofdiën.1ste SEKTIE. — OORSPRONKELIJKE BEVOLKING.

Het is zeer moeilijk zich een juist denkbeeld te vormen van het bevolkingscijfer van Ruanda-Urundi. Volksopstellingen werden beproefd maar zij leidden slechts tot fantastische of gedeeltelijke uitslagen.

Dadelijk bij de Belgische bezetting, werd een volksopstelling ondernomen door den landelijken dienst van Ruanda, de volgende uitslagen werden einde 1918 bereikt :

Mannen.	Vrouwen.	Kinderen van het mannelijk geslacht.	Kinderen van het vrouwelijk geslacht.	Totaal.
99,642	98,722	80,524	73,297	343,085

Deze cijfers duiden wij aan als zijnde diegene aan de Europeesche overheden « opgegeven ». Ten aanzien der wezenlijke bevolking zijn zij zonder waarde :

in 1920-1921 betaalden 124,733 lieden belasting en het is waarschijnlijk dat het grootste aantal hunner niet werd aangetroffen.

In Urundi, werd in 't begin van den oorlog eene optelling gehouden door de zorgen van de Duitsche overheid. Zij gaf den volgende uitslag :

Batutsi.		Bahutu en Batwa.		Geheel totaal.	
—	—	—	—	—	—
Belastingplichtigen.	Totaal.	Belastingplichtigen.	Totaal.	Belastingplichtigen.	Totaal.
—	—	—	—	—	—
32,280	118,474	279,998	992,030	312,260	1,119,524

De Residentie raamde zelf een veranderlijke verhouding van 30 tot 50 t. h. inboorlingen der niet medegetelde. Het aangeduide cijfer is dus maar een element van beoordeeling waarvan de waarde te betwisten valt. Weldra zullen wij het werk in gunsterige voorwaarden kunnen heropnemen. Onze scholen geven onderwijs aan de zonen der hoofden en aan de inboorlingen van alle gewesten, zij zullen tot dit werk voorbereid worden. De door ons te ondernemen volksoptelling zal juiste cijfers, die de nauwkeurigheid benaderen, opleveren.

Eenige cijfers dienen tot staving. Eene nog al nauwkeurige optelling, gehouden in de onmiddellijke nabijheid van Kitega, met de medewerking der hoofden, gaf een cijfer van 40,000 inwoners voor eene uitgestrektheid van ongeveer 300 vierkante kilometers. Dit aantal schijnt niet veel het gemiddeld cijfer der bergstreek te overtreffen. Inderdaad, waar zekere streken veel minder bevolkt zijn, nauwelijks ten Oosten van Ruanda en Urundi, zijn andere het veel meer zooals de helling der bergen in het Oosten van Usumbura, het eigenlijke domein van den koning van Urundi, tusschen de MUBARAZI en de Ruvubu; de hoogvlakte van Isavi ten Zuiden van Ruanda waar de bevolking tusschen de 80 tot 100 duizend inwoners geschat wordt in een straal van twee mijlen rondom de missie.

Daarentegen, treft men in de vlakte van Tanganyika en van de Ruzizi, zwaar beproefd door de slaapziekte ongeveer twaalf jaar geleden, de vroegere bevolking nog niet aan. De wouden zijn onbewoond. De lage Zuid-Oostelijke streek van Urundi is bijna geheel ontvolkt.

Volgens eene beraming zouden er een weinig meer dan anderhalf miljoen inboorlingen in Urundi leven en een weinig minder dan anderhalf miljoen in Ruanda. Dit gebied zou dus ongeveer 3,000,000 inwoners tellen.

Hier te voren werd reeds aangewezen dat de oorspronkelijke bevolking bestaat uit Batutsis, Bahutus en Batwas. Zeer veranderlijk is de verhouding van het aantal waaruit elk ras is vertegenwoordigd. De Duitsche schatting gaf 2 t. h. Batutsis, 0,5 t. h. Batwas en 92 t. h. Bahutus. De Batutsis zijn talrijker in de voor veeteelt gunstige streken: een verhouding van 50 t. h. treft men aan in eenige onderhoofden van het Westelijk centrum van Urundi. Zoowel als in de streken van Ruanda uitzonderlijk voor de veeteelt voorbehouden. Er zijn echter geen Batutsis in Bushiru (Ruanda), en bijna geen in het deel van Urundi dat behoort tot het Congobekken. Uitzonderd diegenen welke verspreid zijn onder de Banyaruandas en Barundis, bewonen zij alleen het woud ten N. O. van Ruanda waar ze feitelijk onafhankelijk gegroepeerd leven onder het gezag van

een hoofdman van hun ras. Zij vertegenwoordigen 1 t. h. van de gansche bevolking. Omtrent 90 t. h. zijn Bahutus en 10 t. h. Batutsis.

Wast het bevolkingseijfer of vermindert het? Ongetwijfeld mag men zeggen dat het, ten minste sedert eenige jaren, is aangegroeid.

De huisgezinnen zijn er zeer talrijk. De monogamie is om zoo te zeggen algemeen bij de Bahutus; de bruidschat is uiterst gering; een tiental bakken voor de armen. Bij de Batutsis zelfs neemt de veelwijverij nooit voor de maatschappij gevaarlijke verhoudingen aan. De groote hoofdmannen hebben drie, vier, vijf vrouwen, zeer zelden meer. In Ruanda, heeft Musinga zeven vrouwen in de Residentie. De vrouwen van eenige Batutsis zijn insgelijks gegroepeerd. Bij andere families bezit iedere vrouw haar eigene instelling, op eenige uren of op eenige dagen gaans van de andere echtgenooten, en zij is meesteres van haar verblijfplaats.

Vroegtijdig gesloten huwelijken zijn er, om zoo te zeggen, onbekend.

Deze omstandigheden begunstigen de vruchtbaarheid. En inderdaad is het geboortencijfer zeer hoog, vooral in het bergachtig gedeelte van het land. De gehuwde vrouwen hebben er gemiddeld zes kinderen, vele hebben er zelfs meer. De namen Nyandwi (gegeven aan het zevende kind), Minami (aan het achtste), Misago (aan het elfde) hoort men er dikwerf. De vrouwen van mannen die aan veelwijverij doen zijn geen uitzondering. In Urundi, bij voorbeeld, had de laatste bevoorrechte van den koning Kisabo, bij dezes dood, acht kinderen in leven. Tweelingen zijn er niet zeldzaam, zooals de namen het aanduiden.

In die voorwaarden en niettegenstaande een hoog sterftecijfer der kinderen, groeit de bevolking aan. Alleen rampen (zooals hongersnood en hevige besmettelijke ziekten) kunnen die vermeerdering stuiten. Sedert de Belgische bezetting heeft de pokziekte minder slachtoffers gemaakt. De hongersnood van Bugaye in 1917, en de hersen- en ruggemerylviesontsteking in 1917-18 maakten er vele slachtoffers. De griep, in 1918-19, was wel sedert menschengheugenis de besmettelijke ziekte die het meeste sterftegevallen na zich sleepte. Sedert drie jaar is er noch hongersnood noch besmettelijke ziekten de ontwikkeling der bevolking komen belemmeren. Trouwens bestatigt men eene ware beweging van volksplanting in de streken vroeger nog onbewoond. Vooral in de vlakte van Nyanza (Tanganyka), die in den beginne onzer bezetting onbebouwd was, zijn duizenden inboorlingen zich gaan vestigen. Gansche families zijn aan de boorden van de bosschen nerrgeplant.

Bij de Batutsis is het treffend hoevelen er hoogen ouderdom bereiken. De meesten onder hen leven lang genoeg om hun achter-kleinkinderen te zien.

DERDE SEKTIE. — BEVOLKING WELKE NIET ONDERWORPEN IS AAN DE HOOFDIJEN.

In de Europeesche centra en hun omgeving woont er een nogal talrijke bevolking Swahilis, inboorlingen van Bukabo, Wabwaris, gekomen van de Congo-leesche kust. Zij leven van handel, vischvangst en rijstplantingen.

In Ruanda treft men van deze soort zwarten 506 aan, waarvan 432 voor het centrum van Kigali.

In Urundi, is het aantal dezer inwoners omtrent 5,000, waarvan 2,656 voor Usumbura en 1,247 voor Rumonge.

DERDE DEEL.**Finantiën.****HOOFDSTUK I.****BELASTING EN TAKSEN.**

De belastingen en taksen ingesteld zoowel door de Duitse wetgeving als door de verordeningen-wet van den Koninklijken Commissaris zijn de volgende :

PARAGRAAF I. — RECHTSTREEKSCH E EN PERSOONLIJKE BELASTINGEN.**1° Belastingen op het inkomen.**

A) Handelaars (Duitse verordening van 7 December 1909), 4 t. h. van de zuivere winst of 4 1/2 t. h. van het handelseijfer; of, indien het kapitaal 40,000 roupies (160,000 fr.) overtreft en de winst minder dan 1,500 roupies 6,000 (fr.) is, 4 per duizend van het kapitaal) met een maximum van 400 roupies (1,600 frank).

Zekere beroepen zijn aan een patentrecht onderworpen. Er zijn 14 klassen van patenten, van 6 tot 2,000 roupies. De rondreizende handelaars en de verkoop van alcohol aan de Europeanen behoort tot deze categorie van beroepen. Voor verkoop van alcohol mag het patentrecht niet minder zijn dan 1,000 frank en 300 frank voor de handelaars gemachtigd uit te schenken per glas. (Verordening-wet n° 107 van 16 Mei 1921.)

B) Voor de openbare en private bedienden.

De inkomsten tot 6,000 frank netto zijn ontheven van belasting.

De belasting beloopt van 1 t. h. tot 5 t. h. en vermeerderd met 1/2 t. h. voor ieder 6,000 frank meer.

Voor kleurlingen zijn de inkomsten tot een bedrag van 1,200 frank vrij van belastingen. (Verordening-wet n° 96 van 2 April 1921 en n° 103 van 4 Mei 1921.)

2° Belasting op de woningen.

(Duitse verordening van 23 Augustus 1912.)

A) Europeesche, Arabische en Indische gebouwen.

5 t. h. der huurwaarde met een minimum van 13 roupies en een maximum van 100 roupies in de stedelijke agglomeraties; 10.20 of 30 roupies volgens het belang der woningen op den buiten.

B) Inlandsche gebouwen (verschillende klassen, gaande van 3 tot 12 roupies). Er bestaat geen belasting op de woningen voor hen die de hoofdbelastingen moeten betalen.

3° Belastingen op de bedienden, dienstboden en werklieden.(Verordening-wet van 6 December 1921, n° 117.)

Vijf klassen :

a) niet inlandsche bedienden.	50 frank
b) inlandsche bedienden	25 »
c) niet inlandsche werklieden	12 »
d) inlandsche werklieden en dienstboden.	5 »
e) inboorlingen : landbouwwerklieden	1 »

4° Taks op het openen van magazijnen.

(Duitsche verordening van 7 December 1907.)

Vaste taks van 24, 60, 120 en 240 roupies, naar gelang het belang van het handelshuis, eens voor altijd betaalbaar bij de opening.

§ 2. — TOLRECHTEN.

De Duitse tarieven zijn in voege gebleven, met eenige veranderingen toegebracht door de verordening-wet van den Koninklijken Commissaris : de tarieven in voege in Kongo zullen aangenomen worden, zoodra het tolverbond zal verwezenlijkt zijn.

§ 3. — ANDERE TAKSEERINGEN.

Onder de andere schattingen, mag men aanstippen : wapendrachtpatent (8 frank); het patent op de jachttoelating (40 frank voor elke Residentie); de taks op het houthakken (20 frank per kubieke meter sehrijn- en timmerhout, fr. 0.40 per stere voor het brandhout); de taks op het neerleggen van de akten der maatschappijen (100 frank voor de akten der maatschappijen met begrensde verantwoordelijkheid, 25 frank voor de anderen); de kanselarijstaks (paspoorten, verkeerstoelatingen); taksen op de nalatenschappen. Voor de ontvangsten die er uit voortvloeien kunnen de gerechtskosten en de boeten er bij gevoegd worden.

HOOFDSTUK II.**BEGROOTING.**

Het voorstel der begrooting over 1922 is als volgt :

a) Gewone uitgaven :

I ^o Titel. Koninklijk Commissariaat	fr.	513,792.00
II ^o Titel. Residentie van Urundi	»	779,956.65
III ^o Titel. Residentie van Ruanda	»	624,164.15
IV ^o Titel. Diensten gemeen aan beide Residenties	»	387,492.50
V ^o Titel. Soevereiniteitsuitgaven	»	592,019.80
TOTAAL VAN DE GEWONE UITGAVEN	fr.	2,897,425.10

b) <i>Buitengewone uitgaven</i>	fr.	1,480,000.00
c) <i>Verplichte in- en uitgaven</i>	»	1,103,500.00
d) <i>Begrooting.</i>		

Ontvangsten :

1. — Van het Koninklijk Commissariaat	fr.	22,200.00
2. — Van de Residentie van Urundi	»	1,452,623.00
3. — Van de Residentie van Ruanda	»	740,100.00
4. — Van de diensten gemeen aan beide Residenties	»	716,423.00
5. — Bijdrage van België voor de soevereiniteits- uitgaven	»	592,019.80

TOTAAL DER ONTVANGSTEN . . . . . fr. 3,523,367.80

De uitgaven van den geneeskundigen dienst, inbegrepen de school voor de inlandsche helpers, bedragen fr. 257,777.50.

Die van het openbaar onderwijs 62,599 frank, plus 280,000 frank voor de oprichting van een hoeve-school in Ruanda.

De uitgaven voor de bestrijding der veepest bedraagt 400,000 frank, die voor het Vecartsenijlaboratorium 79,423 frank.

De inlandsche belasting moet . . . . . 1,900,000 frank opbrengen.

De ontvangsten van het tolwezen. . . . . 418,000 » »

De rechterlijke ontvangsten . . . . . 23,700 » »

De rechtstreeksche en persoonlijke be-
lastingen . . . . . 91,394 » »

IIIe HOOFDSTUK.

TOLWEZEN.

EERSTE AFDEELING. — WETGEVING EN ORGANISATIE.

De wetgeving en de Duitsche tarieven bleven in voege met eenige veranderingen toegebracht bij verordeningen van den Koninklijken Commissaris.

Het tolvverbond met Belgisch Kongo zal waarschijnlijk tot stand komen in 1922, en de tarieven van beide landen zullen gelijkgesteld worden. Zij verschillen trouwens zeer weinig. Het Engelsch-Belgisch verdrag van 15 Maart 1921, verzekert aan België vergunningen te Dar-es-Salam en te Kigoma ten einde de transit van Belgisch Kongo en Ruanda-Urundi naar de kust van den Indischen Oceaan te vergemakkelijken. Krachtens dit verdrag, gaan de koopwaren bestemd voor Belgische gebieden vrij over de Engelsche gebieden zonder dat er borgtocht hoeft voor gestort te worden en mits betaling van een taks voor statistiek van 1 t. h.

Kigoma is dus de groote voorpost onder toelooppunt geworden van de bezette gebieden. De inning geschiedt er op al de koopwaren die vervoerd worden langs Dar-es-Salam. Sedert 1 Maart 1921, werd er een stapelhuus ingericht, dat de Kongoleesche tarieven toepast.

SECTIE II. — TOL STATISTIEKEN.

*Tafel der ontvangsten opgemaakt ten kantore van Kigoma (Belgische vergunning)
van 1 Januari tot 31 December 1921.*

Invoerrechten	fr.	138,773 36
Uitvoerrechten		51,013.66
Stapelhuisrechten		15,221.10
Borgrechten		5,022.40
Buitengewone ontvangsten		15.00
Aflevering van duplicaten van documenten		20.60
Boeten		60.00
Taksen voor statistieken		273.30
Verkoop van drukwerk		537.85
Algemeen totaal.	fr.	<u>210,736 67</u>

Invoer en uitvoer rechten ontvangen door de andere tolkantoren.

Kantoor van.	Invoer.	Uitvoer.	Totaal.
Kigali	31,333.32	27,502.00	58,835.32
Kisenyi	97.01	—	97 01
Ruhengeri	—	39.70	39.70
Gatsibu.	1,562.72	—	1,562.72
Rukira	93.86	849.06	942 92
Totaal RUANDA	<u>33,086.91</u>	<u>28,390.76</u>	<u>61,477.67</u>
Kitega			55.20
Usumbura			19,527.02
Mubinga			6,953.40
Rumonge			689.45
Nyanza			<u>1,103.75</u>
Totaal URUNDI			<u>28,858.82</u>

Totaal der ontvangsten.

Kigoma	210,736.67
Ruanda	61,477.67
Urundi	28,858 82
Algemeen totaal.	<u>301,073.16</u>

HOOFDSTUK IV.

INBOORLINGEN BELASTING.

De hoofdbelasting heeft drie onderscheidene waardevoeten die overeenstemmen met de verschillende voorwaarden van het land.

Zij bedraagt 15 frank voor de bewoners van de stedelijke centra's en de voornaamste handelsposten; 10 frank voor de inboorlingen van de vlakten van Tanganyika en Ruzizi, alsook voor de Batutis, eigenaars van vee in het binnenland; en 5 frank voor de groote meerderheid der belastingplichtigen, de Bahutus der bergen.

Deze waardevoeten hebben voor het dienstjaar 1921-1922 die van 10, 5 en 2 frank vervangen die tot dan toe werden geïnd. Ze zijn zeer gematigd, aangezien de gansche handel gedreven wordt met het Tanganyika Territory, en de prijzen den invloed der wisselkoers ondergaan; 5 frank komen aan de huidige koers overeen met een weinig minder dan een florijn, en de belastingvoet bedraagt in de naburige provincies, 4.50 en 5 florijn.

Nochtans woedde de handelserisis met zulke hevigheid in Ruanda-Urundi dat de huidige handelsbeweging aan talrijke inboorlingen liet meer hunne gewone inkomsten verstrekke. Voor de voornaamste voortbrengselen van het land, levensmiddelen en huiden, vind men geen koper meer, en vele inboorlingen verlaten de markten, en keeren weer met hun waren die ze niet konden verkopen. In die voorwaarden is het noodzakelijk dat de Staat ter hulp kome en hen gelegenheid biedt, normale dagloonen te verdienen door uitvoering van openbare werken, het aanleggen van havens, wegen, bruggen en posten.

Het innen der belastingen begint niet vóór Juli. Deze datum is den inboorlingen goed bekend, hij valt in 't midden van het droge jaargetijde en de nationale feesten van 21 Juli, waaraan de hoofden uit alle hoeken des lands deelnemen.

Dit tijdstip duidt het begin van het dienstjaar veel beter aan dan in de maand Januari, en laat aan de inboorlingen toe zich naar de posten te begeven om zich van hunne fiskale plicht te kwijten vóór den aanvang van de groote landbouwwerken.

Tot in 1921 werd de belasting, dan eens in de post, dan weer in de hoofdijen geïnd. Dit jaar, werd in Urundi, het ontvangen in de hoofdijen afgeschaft, en deze maatregel heeft gunstige gevolgen gehad. De inboorlingen gewennen zich aldus naar den post van den Blanke te komen, wordt meer eigen aan den Europeer. Hij verkoopt zijn waren bij de handelaars. Nieuwe verlangens ontstaan in hem wanneer hij de waren uitgestald ziet in de factorijen, en aldus wordt het belang te werken en te verdienen aangespoord. Bovendien werpen de bezoeken van de agenten van den territorialen dienst in de hoofdijen, veel meer vruchten af wanneer geweten is dat zij niet als ontvangers der belasting zich komen aanmelden. De inboorlingen begrijpen spoedig dat de Blanke alleen bij hen komt om zich met hun welzijn te bekommeren wanneer hij hunne kulturen komt bezichtigen, de geschillen slecht en hij naar hunnen gezondheids toestand komt te vernemen, om te waken over de goede toepassing van het gerecht door

de hoofden, de willekeur belet, de strafrechterlijke gevallen onderzoekt en, in algemeen zinn de bevolking met goeden raad bijstaat.

De belastingplichtigen hebben tijdens het verloop jaar, in handen van de belastingophalers, een som van 932,037 frank gestort. Zoowel in 1920 als in 1921. Urundi komt voor 688,046 frank, en Ruanda voor 263,991 frank in aanmerking. Het dienstjaar van 1920, waarvan al de belastingningen werden gedaan in 1921, gaf de volgende uitslagen :

Ontvangen sommen.		Aantal belastingplichtigen die de belasting betaalden.
Urundi . . fr.	537,408	223,399
Ruanda . . .	263,041	124,733
Totaal . . fr.	<u>801,549 . . . . .</u>	<u>548,032</u>

Het aanzienlijk verschil tusschen het bedrag der ontvangsten van Urundi en Ruanda — voor Urundi is dit tweemaal zoo hoog als voor Ruanda — is te wijten deels aan de hooge koers in de Zuidelijke vlakten, deels aan de gunstigere verbindingsen, en deels nog aan den ijver der stamhoofden. Ruanda, is trouwens ook meer beproefd geweest dan Urundi door de veepest. Bovendien is de ontmoediging van Musinga, wanneer hij het verlies vernam van Kisaka, niet zonder invloed geweest op de bevolking.

Het aantal der belastingschuldigen die in Urundi de belastingen betaalden, steeg als volgt :

Dienstjaar 1917-18	ongeveer.	70,000
» 1918-19		148,487
» 1919-20		173,720
» 1920-21		223,299

Van het bedrag der belasting wordt 19 p. h. afgedragen aan de inlandsche autoriteiten. Musinga besteed van dag tot dag zijn inkomsten, terwijl voor Mwambutsa, gezien den jeugdigen leeftijd, een belangrijk deel zijner inkomsten ten zijnen gunsten worden gekapitaliseerd. Op dit oogenblik heeft hij een te goed van 45,000 frank.

VIERDE DEEL

Gerecht.

EERSTE HOOFDSTUK

KANSELARIJ

PASPOORTEN

De dienst van het krijgsauditoraat, heeft in den loop van 1921 vier-en-twintig paspoorten afgeleverd, waarvan tien aan de agenten der Regeering en veertien aan particulieren.

Van twee paspoorten werd de geldigheid verlengd.

VERKEERSTOELATINGEN.

Verkeerstoelatingen werden ingesteld bij verordening-wet n° 53, van 25 Augustus 1918, waarbij naar toezicht op het verkeer werd beoogd en verplichtend gemaakt bij straffe van beteugelende sancties die een maximum van zes maanden straf of 500 frank boet kunnen bereiken.

De Residentie van Ruanda leverde gratis 1951 zulker toelatingen af en die van Urundi 206. 3,728 onderhevig aan de taks van 1 frank voorzien voor de aflevering der bijzondere verkeerstoelatingen.

Totaal der afgeleverde toelatingen 8,285.

Notarieële akten.

De verordening-wet n° 38 van 8 Maart 1918 heeft in elke omschrijvings-hoofdplaats een Notarieël Bureel ingericht voor de plaatselijke noodwendigheden, en den notarissen gemachtigd voor bijzondere gevallen, afvaardigingen te geven aan de agenten of aan particulieren.

In 1921 hebben de verschillende notarieële bureelen een-en-twintig akten ingeschreven.

BUREELEN VAN DEN BURGERLIJKE STAND.

De verordening-wet n° 39 van 18 Maart 1918 schiep voor elke omschrijvings-hoofdplaats een bureel voor den burgerlijken stand, in 1921, richtte de verordening-wet n° 79 een bijbureel te Usumbura op om reden van den voortdurende aangroei der bevolking en den overgang naar dezen post van het gansch personeel van het algemeen bestuur der bezette gebieden. De Europeërs, zij die met hen worden gelijk besteld en het gekleurd personeel die van Belgisch Congo afhangen, zijn alleen het voorwerp van akten van den burgerlijken stand.

Het totaal der ingeschreven akten van den burgerlijken stand, bedroeg in 1921, 392 akten.

HOOFDSTUK II.

NALATENSCHAPPEN.

De verordening-wet n° 59 van 2 Maart 1919 heeft de schikkingen der Deutsche wetgeving betreffende de nalatenschappen der kleurlingen tot de Europeërs uitgebreid.

Zij heft een successierecht als volgt :

1. Successierecht van 5 tot 10 t. h. op het netto actief naar gelang de nalatenschap overgaat naar personen al dan niet het grondgebied bewoonende.

2. Administratiekosten van 5 t. h. op bruto actief (passief niet afgetrokken). De nalatenschappen waarvan het actief minder dan 200 frank bedraagt zijn vrij van alle rechten.

Nalatenschappen van Europeërs.

In den loop van het jaar 1921, werden vijf nalatenschappen van Europeërs, alsook die van een moolaat in dienst van de bezette gebieden open verklaard. Zij werden behandeld door het krijgsauditoraat.

Nalatenschappen van Zwarten.

De nalatenschappen van soldaten en werklieden worden vereffend door het krijgsauditoraat in geval het niet mogelijk is de erfenis ter plaatse aan de wettige erfgenamen te overhandigen.

Totaal der open verklaarde nalatenschappen in 1921 . . .	29
Totaal der geregelde nalatenschappen in 1921	23
Totaal der nog in instantie zijnde nalatenschappen in 1921. . .	6

HOOFDSTUK III.

BETEUGELENDE RECHTSMACHTEN.

Tijdens de militaire bezetting, werden de beteugelde rechtbanken in twee groote categoriën verdeeld, zich onderscheidend en door hun bevoegdheid en door de toegepaste wet.

1) De krijgsraden oefenden rechtsmacht uit op al de Europeanen, op de soldaten, het personeel van den Staat en het huiselijk personeel der Staatsambtenaren. Zij past het Kongoleesch-krijgs-strafwetboek toe.

2) De territoriale omschrijvings- en politie rechtbanken passen de schikkingen der Deutsche wet toe op al de inboorlingen, vreemd voor den Staat en op de kleurlingen.

Deze rechtsmachten werden ingesteld door de verordening-wet n° 10

van 28 April 1917 en aangevuld voor de politierechtbanken door de verordening-wet n° 62 van 1 Mei 1919.

Al deze rechtbanken deden uitspraak zonder beroep, uitgezonderd wanneer de beschuldigten van Europeesch ras waren. Het recht van beroep werd toegekend in de besluiten van den krijgsraad in zaken die de doodstraf konden voor gevolg hebben.

Voor de territoriale omschrijvings- en politierechtbanken oefende de Koninklijke Commissaris ten opzichte hunner besluiten het recht uit de straffen te veranderen, te verminderen, en genade te verleen. Hij mocht de voorwaardelijke invrijheidstelling der veroordeelden bevelen. Geen enkel ter doodveroordeeling mocht uitgevoerd worden zonder zijn bekrachtiging.

In 1921 werden verschillende maatregelen genomen strekkende een vredesregiem herin te stellen. Alle Zwarten, uitgezonderd, de gegradeerden en de soldaten van de Openbare Macht, waren onderworpen aan de rechtsmacht der gewone rechtbanken. Een sommaire niet militaire rechtsmacht voor de inbreuken van gering belang bedreven door de Europeanen werd ingesteld.

In geval van processen-verbaal voor zekere wetsovertredingen, mogen de vervolgingen gestaakt worden, indien de overtreder toestemt een boet te betalen die het maximum, voorzien voor de overtreding het voorwerp uitmakende van het proces-verbaal niet te hovengaat. Het hoofd van het parket blijft nochtans vrij de openbare rechtsvordering door te drijven indien hij oordeelt dat het openbaar belang dit vereischt.

Krijgsraden.

De krijgsraad zetelt te Usumbura en in de hoofdplaatsen der Residenties.

Zijn aangesteld als rechters : de bevelhebber der bezettingstroepen (voor Usumbura) en de Residenten.

De krijgsauditeur oefent de functie van officier van het Openbaar Ministerie uit. Onder zijn bestuur bijgevoegde substituten, officieren of territoriale ambtenaren vervolgen voor den krijgsraad die in de hoofdplaatsen der residenties zetelt. Er zijn drie bijgevoegde substituten in Urundi en één in Ruanda.

De territoriale rechtbanken oordeelen over al de inbreuken bedreven door Zwarten (niet in 't leger) en door de kleurlingen.

In iedere Residentie zetelt een territoriale rechtbank. De beroepsmagistraat is rechter van bevoegdheid. De vervolging wordt van rechtswege uitgeoefend door de Residenten. Feitelijk, zijn deze als bijgevoegde rechters aangesteld en bekleden het voorzitterschap altijd in zaken waarin oorspronkelijke bewoners betrokken zijn. De functies van officier van het Openbaar Ministerie worden alsdan vervuld door ambtenaren van den territorialen dienst te dien einde afgevaardigd door de Residenten, mits bekrachtiging door den Koninklijken Commissaris.

De omschrijvingsrechtbanken waarvan de Residenten rechters van bevoegd-

heid zijn, oordeelen over de inbreuken waarvoor zij om wetsredenen of van omstandigheid geen hogere straf dan een jaar dient uitgesproken te worden.

Zij zetelen zonder hulp van het Openbaar Ministerie of van een griffier. De Residenten, rechters der omschrijving, mogen ambtenaren of agenten onder hun bevel afvaardigen, om te oordeelen als politierechters :

1) De inbreuken waarvoor hetzij om wetsredenen of van omstandigheid, geen hogere straf dient uitgesproken te worden dan drie maanden strafdienst, 200 frank boet of 4 tot 25 zweepslagen. De afgevaardigden met deze volmacht voorzien als politierechters met volledige bevoegdheid. Men telt er 2 in Ruanda en 4 in Urundi.

2) De inbreuken waarvoor hetzij om wetsredenen of van omstandigheid, geen hogere straf dient uitgesproken dan 15 dagen strafdienst, 100 frank boet of 4 tot 12 zweepslagen. De afgevaardigden met dit recht belast zijn de politierechters met begrensde bevoegdheid. Er zijn er 6 in Ruanda en 7 in Urundi.

Al de Staatsambtenaren en agenten van het gebied zijn aangesteld in hoedanigheid van rechterlijk politieofficier bij verordening-wet n° 50 van 13 Augustus 1918.

De organisatie van het recht beroep aan te tekenen is in studie.

HOOFDSTUK IV.

BURGERLIJKE RECHTSMACHTEN.

Met het oog spoedig en ter plaatse de talrijke geschillen tusschen Zwarte en kleurlingen te regelen heeft de verordening-wet n° 10 een onderscheid gemaakt tusschen de zaken waar de twee partijen of een dezer van Europeesch ras zijn, en diegene waar geen enkel Europeaan in betrokken is.

De omschrijvingsrechtbanken oordeelen zonder beroep, de zaken tot een bedrag van 1.500 frank waarin geen enkel van beide partijen van Europeesch ras zijn.

In eersten aanleg oordeelen zij in alle andere zaken.

De Residenten, rechters van de omschrijving mogen, onder voorbehoud van bekrachtiging door den Koninklijken Commissaris, afvaardiging geven aan ambtenaren die onder hun gezag dienen om dezelfde rechtsmacht uit te oefenen in zekere deelen van hun rechtsgebied.

De territoriale rechtbanken oordeelen in beroep over de, in eersten aanleg, door de omschrijvingsrechtbanken geslechte zaken. Zij vermogen, indien den goeden gang van het gerecht het vereischt, de zaken in beroep terug verwijzen naar de rechtbank van eersten aanleg.

Wanneer een der partijen of beide van Europeesch ras zijn, oordeelt de rechtbank van het rechtsgebied zonder beroep, de zaken die 500 frank niet te boven gaan in eersten aanleg, en diegene welke een bedrag van 2.500 frank niet te bovengaan. Hun bevoegdheid, in eersten aanleg, mag onbepaald verlengd worden bij overeenstemming der beide partijen.

De Europeesche rechtsplichtigen kunnen door deze organisatie gehinderd

worden daar deze hen verplicht zich naar de hoofdplaats te begeven voor alle zaken, zelfs wanneer ze van gering belang zijn. Door de verordening-wet n° 95 van 11 April 1912, wordt deze hinder uit den weg geruimd met bevoegdheid te geven aan de ambtenaren, bij name te dien einde door den Koninklijken Commissaris aangeduid, om de zaken te oordeelen in dewelke de partijen of een van hen van Europeesch ras zijn en waarvan het bedrag 100 frank niet overtreft.

Gelijkaardige afvaardiging werd gegeven aan den beheerder van Usum-bura, reeds afgevaardigde rechter bij de omschrijvingsrechtbank voor de burgerlijke zaken.

De rechtbank van eerste instantie oordeelt in laatsten aanleg over het beroep der zaken geoordeeld door de ondergeschikte rechtsmachten, en in eersten aanleg al de zaken waarvan de waarde 2,500 frank niet te boven gaat.

De beroepsrechtbank oordeelt de beroepen van zaken in eersten aanleg onderworpen aan de rechtbank van eerste instantie. Sedert Juni 1921 zetelden zij niet meer.

HOOFDSTUK V.

INLANDSCHE RECHTSMACHTEN.

EERSTE AFDEELING. — BURGERLIJKE RECHTSMACHTEN.

Gerechtigheid laten wedervaren tusschen de oorspronkelijke bewoners, Regeeringsplicht eens land aan onrechtstreeksch bestuur onderworpen, is uitermate ingewikkeld. Eenerzijds, is het een natuurlijk recht voor de inboorlingen geoordeeld te worden in overeenstemming met hun gebruiken. Het is de eenige wet die zij kennen en de eenige die op hen wordt toegepast met voorbehoud nochtans der barbaarsche gebruiken, strijdig met de wezenlijke begrippen der beschaving.

Van den anderen kant, is het de eerste plicht van de koloniseerende macht gerechtigheid te verzekeren, gelijk voor allen, toegankelijk zoowel voor armen als voor rijken, en dat voldoende waarborgen van rechtvaardigheid aanbiedt. Door zuiver en eenvoudige verlating van de rechtsmacht aan de traditioneele rechters zou deze eerste plicht niet vervuld worden. De inlandsche rechter, namelijk is het hoofd van een groep. Tusschen inboorlingen van verschillende groepen bestaan er weinig middelen om gerechtigheid te doen wedervaren.

Onder oogpunt van familierechten, nalatenschappen en eigendomsregiem, is de gebruikelijke wet gansch in overeenstemming met de verzuchtingen van het volk. Ten opzichte uitvoering van verbintenissen, wordt zij er onder verstaan door de partijen en drukt bijgevolg hun wil uit. In zijn geheel genomen is het burgerlijk recht dat zij vaststelt niet overeenigbaar met een normale ontwikkeling van vooruitgang; zij is trouwens vatbaar voor evolutie.

Voor de burgerlijke gerechtigheid, zullen wij dus alleen over het toepassen der gebruiken te waken hebben, ons het recht voorbehoudend de vonnissen te hervormen — die deze gebruiken zouden schenden — en hogere inlandsche rechtsmachten dan die der hoofdijen in te richten. immer onder ons toezicht — om de geschillen te oordeelen tusschen lieden van verschillende groepen en deze waar de hoofden mede in betrokken zijn. De verantwoordelijkheid van verhaal is de beste waarborg voor een goed gerecht. De ondervinding leert het : de inlandsche gerechtigheid is alleen goed daar waar het recht van beroep wordt erkend voor al de vonnissen, en waar dit recht breed werd uitgeoefend.

Wanneer de inboorlingen vertrouwen hebben, en er voor alle rechtsweigeren, voor alle onjuiste besluiten verhaal bestaat, zal het hoofd spoedig gevoelen dat zijn aanzien in gedrang komt : eenige lessen volstaan, en allengs ziet men de klachten eerst verminderen, dan verdwijnen, omdat goede gerechtigheid wordt toegepast.

In Ruanda, wordt het Europeesch toezicht op inlandsch gerechtigheid met de grootste bescheidenheid uitgeoefend. De bijna volstreekte macht die wij aan den koning hebben gelaten zou bezwaarlijk overeenstemmen met een rechtstreeksche tusschenkomst van onzentwege in de toepassing van de gerechtigheid door zijne stamhoofden.

Het volstaat de klaarblijke gevallen van onrechtvaardigheid waarvan wij kennis hebben aan Musinga aan te wijzen, opdat hij zich gelaste het onrecht te herstellen en de fout te beteugelen.

Wanneer de koning een palaber beslecht, is zijn gezag in 't land voldoende om zijn besluit ten uitvoer te doen brengen. Maar zelden kan een bestolen inboorling tot bij hem gehoor krijgen, en nog veel blijft te verrichten vooraleer de burgerlijke gerechtigheid tusschen inboorlingen hem geheel voldoening zal schenken.

In Urundi is de toestand veel beter. In het grootste gedeelte van het land kan de bestolen inboorling zich beklagen. Waar hij dit gedurende eenigen tijd heeft gedaan, deden de beroovingen zich veel minder voor.

Gedurende 1921, zijn de samenkomsten van notabele inboorlingen, tot dewelke de afgevaardigden van den Resident zich wendden om het gebruik te kennen, hervormd tot ware gewestelijke rechtbanken, die zetelen onder het voorzitterschap van den Europeaan. Deze rechtbanken vergaderen tweemaal per week in de posten. Ze zijn samengesteld uit inlandsche hoofden en rechters (*bashingantahes*) en oordeelen de beroepen van de vonnissen uitgesproken door de hoofdijrechtbanken, alsook geschillen tusschen inboorlingen van verschillende hoofdijen.

Deze rechtsmachten bieden flinke waarborgen voor onpartijdigheid, daar zij op staanden voet recht doen, onder pleiters elkaar geenszins bekend en die, hunnerzijds, niet op voorhand de samenstelling der rechtbank vernomen hebben ; ook omdat zij verschillende rassen en familiën vertegenwoordigen en te meer hunne vonnissen vellen in tegenwoordigheid van den Blanke die er nota van neemt.

De inboorlingen nemen gaarne toevlucht tot deze rechtsmachten en de

notabelen zijn fier er te mogen in zetelen. De besluiten worden uitgevoerd door de tusschenkomst van de hoofden.

Deze rechtbanken, alhoewel nauwelijks één jaar bestaande, hebben reeds de allerbeste uitslagen opgeleverd. Een hervorming in de toekomst, zal er in hoedanigheid van griffiers, geletterde Batutsis aan toevoegen, hetgeen zal toelaten de organisatie van een toezicht alleen op documenten berustend, te beproeven.

Wij zullen trachten in Ruanda een gelijkaardige organisatie in te voeren.

De hoofdleden waarvan hiervoren gewag, verlichten in hooge mate de taak van den koninklijken raad. Deze, onder het voorzitterschap van den Resident, heeft alleen nog de geschillen tusschen de hoofden en betwistingen over gronden te oordeelen.

2de AFDEELING. — BETEUGELENDE RECHTSMACHTEN.

Het problema der beteugelende rechtsmachten is kiescher dan dat van de burgerlijke rechtsmachten. De geestestoestand van den inboorling weet niets van de onderscheiding die wij maken tusschen het burgerlijk geding en de strafzaak : bij hen zijn er alleen betwistingen tusschen particulieren, één aanlegger die herstelling van onrecht eischt. Is teruggave onmogelijk, zooals bij voorbeeld in geval van doodslag, dan zal de herstelling den vorm aannemen van hetzij schadevergoeding, hetzij wraakdad.

Dikwijls, wordt boet bij de herstelling gevoegd. Dit is het geval, bij voorbeeld, voor zware aanslagen op het veebezit, diefstal gewapenderhand. Verduisteringen en misbruik van vertrouwen geven alleen recht op burgerlijke herstelling.

Niets verzet er zich tegen voor de inbreuken van minder belang dat de inlandsche rechtbanken die zaken beoordeelen ten zelfden titel als voor de burgerlijke zaken en onder hetzelfde toezicht.

Maar, in zake misdaden heeft de studie van het gebruikelijk recht, bewezen dat hun tusschenkomst onvereinigbaar is met de ontwikkeling van de beschaving.

Het gebruik dient veranderd te worden. Zoolang de opvoeding der inlandsche rechters niet zal geschied zijn zullen de Europeesche rechtsmachten veel meer in te grijpen hebben voor wat beteugelende zaken betreft dan wel in burgerlijke. Koning Musinga heeft de opsluiting en de zweepstraf aangenomen. Vooral om inbreuken tegen zijn gezag of tegen die der Europeanen te beteugelen, past hij deze straffen toe: gehoorzaamheidsweigering, het niet beantwoorden van een oproeping of nog de weigering schatting te betalen. Hij veroordeelt eveneens de schuldigen die hem door de Europeesch autoriteit worden aangeduid.

In Urundi hebben de inlandsche rechtbanken, tot hiertoe, nog geen enkele straf uitgesproken, die berooving van vrijheid voorschrijft. De bedrijvigheid van de territoriale rechtbanken was aanzienlijk, zooals trouwens gedurende de vorige jaren, dit vooral voor zaken van doodslag uit wraak of op aanwijzing van tovenaars, doodslag door notabelen bedreven, slagen en verwondingen die den dood voor gevolg hadden.

In al die gevallen werden de gebruikelijke vergoeding bij middel van

vee als straf uitgesproken, maar een persoonlijke kastijding werd er aan toegevoegd, hetgeen noodzakelijk is voor de sociale orde.

Steeds werden stamhoofden gekozen als bijzitters. Bijaldien zij nauwlettend de debatten hebben kunnen volgen, konden zij zich rekenschap geven hoe de tovenaars er door listig bedrog toe geraakten gewaande schulden aan te klagen. Zij leerden aldus eveneens de bezwarende of verzachtende omstandigheden waardeeren, en hun invloed op de straffen. Deze opleiding zal binnen kort toelaten aan de hoofden het recht te verleenen opsluitingsstraffen uit te spreken; zoodoende zal geen wanverhouding moeten gevreesd worden voor het toepassen der sanctie tusschen de zwaarheid der straf en diegene van het misdrijf.

Dezelfde hooger vermelde toestand in zaken burgerlijke gerechtigheid doet zich voor in misdadige gevallen. In zekere hoofden wordt nooit een geval van moord aangeklaagd en nochtans is er de misdadigheid aanzienlijk. Niet zoodra wordt de betengeling echter wezenlijkheid of de eerste sancties doen een reeks van aangiften aan 't licht komen, zoodat de territoriale rechtbank van het gewest eene groote bedrijvigheid kent. Weldra verzetten de stamhoofden zich tegen wraakneming en de tovenaars zelf, geleerd door het lot dat hunne confraters te wachten stond, weigeren noodlottigen raad te geven, en de giftproef toe te passen, dewelke tot heden oorzaak van menigvuldigen manslag was.

In Ruanda en in het Noorden van Urundi zijn er *nog geen* zaken, alhoewel er talrijke misdrijven bedreven worden. In het Zuid-Oosten en het centrum van Urundi, zijn er bijna *geen meer*, omdat een krachtige bestraffing een zeer ernstige vermindering van misdadigheid voor gevolg had, hetgeen voortspuit uit het vertrouwen der inboorlingen die niet meer aarzelen aangifte der feiten bij deze rechtbanken te doen.

HOOFDSTUK VI.

OPSLUITINGSTELSEL.

De organisatie en het opsluitingsregiem in het bezette gebied werden geregeld bij verordening-wet, n° 7, van 15 April 1917.

Nabij elke politierechtbank en alle andere posten die geen zetel van residenties zijn bestaat een arresthuis. De politierechter is bijzonder aangesteld voor het toezicht en beheer van dit lokaal.

Het betrekkelijk groot aantal dezer arresthuizen vermijdt de overbrengingen, en alzoo een der groote oorzaken der sterfte van de gevangenen: verandering van regiem is doodelijk aan den gevangene van gevorderden ouderdom.

Overvloed van levensmiddelen veroorloofd de Administratie de gevangenen van een zeer bevredigend voedingstelsel te laten genieten. Aldus kon een bijzondere maatregel genomen worden ten gunste der opgesloten: een voedingsstelsel gelijkaardig aan ditgene waaraan zij gewoon zijn en dat bijzonder het melkgebruik omvat is aan deze notabele Batutsis toegestaan.

De gegiste dranken en de tabak zijn verboden.

De werken opgelegd aan de gevangenen zijn niet al te zwaar. Zij genieten dezelfde geneeskundige verzorging als het Staatspersoneel.

VIJFDE DEEL.

Klimaat en openbare Gezondheid.

EERSTE HOOFDSTUK.

KLIKAAT.

Temperatuur.

Alhoewel gelegen tusschen den 1° en 4° Zuiderbreedte genieten Ruanda-Urundi — uitgezonderd langs de kusten van het Tanganyikameer en de oevers van den Ruzizi — een gematigd klimaat. De gemiddelde warmtegraad is 17,4° in Ruaza (Noorden van Ruanda : 1850 meters boven den waterspiegel), en omtrent 18° te Kitega (centrum van Urundi) met gemiddelde maximum van 23 1/2° en gemiddelde minimum van ongeveer 12 1/2°. De temperatuur is een weinig hooger in de streken van gemiddelde verhevenheid in het Oosten van Ruanda en het N.-O. van Urundi. Daarentegen op de hooge bergen der scheidingslijn is de warmtegraad vooral 's nachts veel lager. Soms bespeurt men er rijm. De hooge bergtoppen van de Karisimbi en de Mikeno, in het Noord-Westen van Ruanda, die meer dan 4000 meters verheven, zijn dikwijls met sneeuw bedekt.

In de vlakten, heerscht een tropisch klimaat, het jaarlijksch gemiddeld temperatuur stijgt hooger dan 23°, alhoewel met frische nachten, het gemiddelde der maxima schommelt tusschen 27,7° in December en 3° in September.

Regengetij.

Uitgezonderd in de vulkaanstreken, waar de seizoenen weinig verschillen heeft het gansch gebied een zuiver afgeteekend droog seizoen van Mei-Juni tot Augustus-September. Het regenseizoen vangt in normale omstandigheden aan, in het Noorden, einde der maand Augustus en eenige weken later in het Zuiden. Rond de maand Januari houdt het gedurende ongeveer drie weken op met regenen hetgeen het begin van het korte droog seizoen aanduidt. Dit is evenwel zeer onregelmatig.

Hevige regens vallen van einde Maart tot einde April; dan volgen eenige naseizoensche regens dewelke kunnen aanhouden tot in Juni. Dan volgt de bijna volledige droogte, gedurende drie of vier maanden. Het is gedurende die periode dat een of twee uiterst geweldige onweders vergezeld van hagelslag zich soms voordoen.

Aanzienlijke afwijkingen, het eene jaar bij het andere, worden aangeteekend, zoowel voor wat de begin datum en het einde van de regens betreft

als voor de hoeveelheid gevallen water. Vallen de eerste regens te vroegtijdig, dan zijn ze somwijlen gevolgd door een nieuw en lang tijdstip van droogte, hetgeen de bezaaiing bedreigt.

De hoeveelheid opgevat water schommelt van het enkelvoudige tot het dubbel. De regenneerslag is veel geweldiger op de bergen dan elders.

De vlakte van Tanganyika is het minst begunstigd onder oogpunt van regen. Het gemiddeld van Usumbura wijst 833 millimeters aan voor 127 dagen regen.

Droogte heerschte tijdens de laatste maanden van 1921, en maatregelen moesten getroffen worden om levensmiddelenuitvoer te verbieden (1).

Hagel.

Hageltempeesten zijn niet zeldzaam op de hoogvlakken. Ze zijn soms uiterst geweldig en bedreigen dan de beplantingen.

Wind.

De beheerschende winden zijn die van het Zuid-Oosten. Op het Tanganyikameer blazen zeer regelmatige winden in het droge seizoen, in Zuid-Oostelijke richting, van 9 uur 's morgens tot 3 uur 's namiddags. Een lichte noorderbries steekt op tijdens den nacht. Deze winden zijn veel onregelmatiger in het regenseizoen. In Kivu werden de volgende bestatigingen gedaan : van Januari tot April, beheerschende Zuid-Oosterwinden; van Mei tot September, Noord-Oostelijke wind; van October tot December, beheerschende Noord-Oostelijke en Zuid-Westelijke winden.

Aardschokken.

Aardbevingen zijn menigvuldig in het gebied. In 1921 werden er 9 aardbewegingen vastgesteld.

HOOFDSTUK II.

OPENBARE GEZONDHEID.

1ste AFDEELING. — GENEESKUNDIG PERSONEEL EN ZIEKENHUIS- INRICHTINGEN.

PERSONEEL.

¶ Drie geneesheeren verzekeren den geneeskundigen dienst in Ruanda-Urundi met verblijfplaats te Usumbura (Urundi), Kitega (Urundi) en Kigali (Ruanda). Al de religieuze missiën wijden zich aan de zorgen der zieken; eenige zendelingen, meestal onlangs aangekomen, hebben de lessen der Tropische Geneeskundige School te Brussel gevolgd. Bovendien verzorgen

---

(1) Heden (Februari 1922) is er schaarsheid in het Noord-Oosten van Urundi. De bezochte bevolking werd van de belasting ontheven. Zij schaft zich levensmiddelen aan in Centraal Urundi. Ware hongersnood is niet te vreezen.

de hoofden der posten het personeel in de mate hunner bevoegdheid evenals aan een zeker aantal inboorlingen.

Er zijn, tegenwoordig, 2 gediplomeerde zwarte ziekenverplegers.

De school voor inlandsche medische helpers is in voege te Kitega, sedert het begin van het jaar 1922.

Inrichtingen.

I. *Usumbura*. — Het overplaatsen van de hoofdplaats van Kigoma naar Usumbura in Maart 1921, plaatste den geneeskundigen dienst in een uiterst moeilijken toestand. Usumbura telde tot dan een tiental Europeanen en een gering zwart personeel. Als ziekenhuisinrichting kwam alleen in aanmerking een verpleeghuis. De zieken, zoowel blanken als zwarten, werden naar Kigoma gestuurd om er verzorgd te worden in moderne gasthuizen.

Een nieuw gebouw (gebakken steen en pannen) dat in Usumbura werd opgetrokken, om tot gevang te dienen, is in de mate van het mogelijke veranderd in ziekenhuis voor zwarten. Deze lokalen waren weldra ontoereikend en twee gebouwen in leemsteen werden bijgebouwd om de zieken op te nemen.

Deze gebouwen, elk 20 meters op 7^m.5, zijn ruim genoeg om huisvesting te verzekeren, maar de bijhorige installatiën, operatiezalen, ontsmettingszaal, enz., ontbreken.

Kredieten zijn ingeschreven op de begrooting van 1922 om in de vereischten te voorzien.

II. *Kitega*. — Het gasthuis in steen gebouwd omvat een operatiekamer en een spreekkamer, een laboratorium en een apotheek. De zieken worden ondergebracht in leemen huizen. Deze dateeren van 1918 en moeten vervangen worden.

Het vertrek voor Usumbura van de Urundische compagnie heeft het getal zieken erg verminderd in het begin van 1921. Maar het stijgend aanzien waarvan het ziekenhuis bij de inboorlingen geniet verplicht ons de installatiën uit te breiden. Daar, te meer, de School voor inlandsche medische helpers bij het gasthuis moet gevoegd worden, is besloten deze school naar eene ruimere plaats over te brengen. De plannen van het nieuw gasthuis en der school werden goedgekeurd in Augustus en de voorafgaande werken zijn ondernomen.

De inrichtingen zullen in 1922 voltooid zijn.

III. *Kigali*. — Het gasthuis is ondergebracht in meerdere moderne huizen die tot dit doeleinde werden aangepast, en heeft een operatiezaal, een laboratorium, en apotheek en voldoende ruime plaatsen voor de zieken.

Gasthuis voor Blanken.

In het gebied is geen enkel ziekeninrichting voor Europeanen. Het dichtst bijgelegen gasthuis voor Blanken is gevestigd nabij kilometer 300 van het tweede baanvak van den spoorweg der Grootte-Meeren, te Kongolo. Geen enkele Europeaan werd er heen gezonden tijdens het dienstjaar.

TWEEDE AFDEELING. — GEZONDHEIDSTOESTAND DER EUROPEANEN

In Ruanda overleed een Europeaan tengevolge van hemoglobinurie.

Buiten dit geval waren er weinig erge zieken aan te stippen. Vele Europeanen leden aan malariakoorts kort na hunne aankomst in het land; deze koortsen werden meestal tijdens de reis in de vallei van Ruzizi opgedaan. Geen enkel Europeaan heeft aan de spirillaire of spiraalbakterische koorts geleden.

De gezondheidstoestand is goed in het binnenland van Ruanda. Koortsen van malaria-aard werden er nochtans bestatigd. Ze kunnen ter plaatse opgedaan zijn, vermits inboorlingen, die nooit de bergen hebben verlaten, er eveneens van aangetast werden bevonden.

De hooge ligging der posten (1,800 tot 2,000 meters) deugen niet voor alle gestellen en veroorzaken bij sommigen hartverlamming. De plotselinge temperatuurverschillen (een twaalfstal graden in eenige minuten), op het oogenblik van den regenval alsook de koude en vochtige lucht die men in zekere jaargetijden inademt, zijn oorzaak van nogal talrijke ontstekingen der ademhalingsorganen.

In Usumbura en in de andere posten van het Meer is de gezondheidstoestand van de Europeanen minder goed dan in het binnenland. Het te warm klimaat doet verzwakken.

Talrijke gevallen van malariakoorts deden zich voor. Ook vier gevallen van spirillaire of spiraalbakterische koorts (« Kimputukoorts genaamd ») werden bestatigd. Volgens het oordeel van het geneeskundig hoofd, is het klimaat der omgeving van Usumbura weinig geschikt voor vrouwen en kinderen.

Statistische aantekeningen.

Vijf overlijdens van Europeanen in het gebied werden vastgesteld. De oorzaken waren : trypanosomiasis (in Belgisch Kongo opgedaan) 1; hemoglobinurie 1; pokken 1; geweldige dood (moord) 1; onbepaalde ziekte 1.

12 geboorten : 6 van het mannelijk en 6 van het vrouwelijk geslacht.

Volgende percentage der sterfteoorzaken te Usumbura komt in lijn :

maag- darmontstekingen 24 ten honderd ;

gewone ziekten 33 t. h. ;

waarvan malaria 15 t. h.

Voor het overige van Urundi :

malaria 16.40 t. h. ;

bloedarmoede (malariakoortsige oorsprong) 6.5 t. h. ;

helminthise par *tenia saginata* (lintworm soort) 8.2 t. h. ;

ziekten der ademhalingsorganen voortkomende van het klimaat 6.8 t. h. ;

tandbederf 11.4 t. h.

**DERDE AFDEELING. — GEZONDHEIDSTOESTAND DER
INLANDSCHE BEVOLKING.**

Ruanda-Urundi met zijn uiterst dichte bevolking, weinig op de hoogte van de gezondheidsregels, zijn zeer geschikt voor de ontwikkeling van groote besmettingen. De slaapziekte, de pokken, de hersen- en ruggemergvliesontsteking en de griep hebben tot in de laatste jaren de bevolking zwaar geteisterd.

Het jaar 1922 kende gelukkiglijk deze verwoestingen niet.

De slaapziekte, die over twaalf jaar de gansche bevolking van de boorden van het Tanganyikameer en de vallei van Ruzizi heeft uitgeroeid, is niet meer vermeld geworden sedert 1912, alhoewel de « tsé-tsé » niet verdwenen is.

De griep heeft alleen in 1918 en 1919 veel slachtoffers doen vallen. Deze ziekte is nu verdwenen.

De hersen- en ruggemergvliesontsteking, inheemsche ziekte, nam geen besmettelijk karakter in 1921; eenige afzonderlijke gevallen werden aangestipt in de vallei van de Luzizi.

De pokziekte woedde alleen hevig in de omgeving van Usumbura. De massamentingen sedert eenige jaren toegepast verminderden die plaag op buitengewone wijze.

Daar, anderzijds, hongersnood het land spaarde, mag men besluiten dat 1921 over zijn geheel genomen onder gezondheidsopzicht een gunstig jaar was.

* * *

De meest karakteristieke en belangrijkste ziekte welke bij het zwart Staatspersoneel werd vastgesteld is de wederkerende koorts overgezet door de « Kimputu ». Vooral te Usumbura mag men zeggen dat de nieuwaangekomenen aangetast werden. 60 t. h. van het effectief der Openbare macht van het garnizoen van Usumbura is er door aangetast geweest. Alleen deze ziekte en de verwikkelingen komen voor 20 t. h. van het algemeen sterftcijfer in aanmerking.

Te Kigali waar diezelfde ziekte herhaaldelijk voorkwam, heeft de verplaatsing van het militaire kamp aantal gevallen aanzienlijk verminderd. Een nieuw kamp is in opbouw te Usumbura; men mag verhoppen dat de voltooiing dezelfde uitslagen zal afwerpen als te Kigali.

In tegenstelling met de algemeene gedachte als zou een aanval van wederkerende koorts vervolgens de beveiliging tegen besmetting vrijwaren doet zelfs, bij de geheel aan het klimaat gewende inboorlingen deze koorts zich nog voor.

In de vlakte van Usumbura, is de malariakoorts zoo menigvuldig bij de inboorlingen als bij de Europeanen.

De zwarten die de bergen bewonen kunnen slechts enkele dagen te Usumbura verblijven of worden door die koorts aangetast. Onder de dragers die het klimaat niet gewoon zijn, en die enkel naar den post afdalen

zonder er te verblijven, worden gevallen van sterfte vastgesteld wanneer zij terh oofdijs zijn teruggekeerd.

In het binnenland is de kwaal die den geneeskundigen dienst het meest bezig houdt, het « pian » onder hare verschillende vormen.

Minder hevig in de vlakte van Tanganyika, zeldzaam op de hooge bergen der scheidingslijn, openbaart ze zich vooral op de hoogvlakten van het binnenland van Urundi en in geheel Ruanda. In sommige streken zetten de moeders de ziekten over aan de jonge kinderen onder voorwendsel dat de kwaal opgedaan in de eerste levensjaren zelden terugkomt op volwassen leeftijd.

De « pian » is nog al gemakkelijk geneesbaar bij kinderen, doch veel moeilijker bij volwassenen.

De arsenikale geneeswijze is doeltreffend en vooral in Ruanda is de geneeskundigen dienst overgegaan tot talrijke inspuitingen met neo-salvarsan. De inboorlingen gewennen zich aan de Europeesche geneeswijze. Te Kigali, bieden zij zich talrijker en talrijker aan om zich te laten verzorgen. Te Kigali, verdwijnt van langerhand de vrees voor inspuitingen ten gevolge der bereikte uitslagen.

De uitgaven voor den strijd tegen het « pian » zijn aanzienlijk en ze zullen nog in groote verhoudingen verhoogden : op de verbetering van het ras zullen zij den heilzaamsten invloed hebben.

De ziekten der ademhalingsorganen zijn — en in dit klimaat baart dit geen verwondering — nog al talrijk. Tuberculosis bestaat, maar schijnt niet zeer verspreid te zijn.

In het droge seizoen komen vele bergbewoners naar Kitega en Kigali om zich te laten verzorgen van de niet gevaarlijke etterende bindvliesontsteking.

Het verbruik van vleesch van zieke dieren sleept een zeker aantal ziekten en vergiftigingen na zich.

Men mag zeggen dat bijna al de bewoners aangetast zijn van tenia saganita (lintwormsoort).

Te Usumbura, waar alle darmparasieten bestaan, komt amœbische dysenterie dikwerf voor. Men bestatigt er ook de aanwezigheid van zeer gevaarlijke variteit van leverparasiet, de schistosomum haematobium.

STATISTIEKE AANTEKENINGEN.

I. — Hospitalen.

	Getal dagen.	Overlijdens.
Usumbura (8 maanden) . . .	9,352	26
Kitega (11 maanden) . . .	13,175	11
Kigali	15,335	18
Totaal.	37,842	55

II. — Hospitalen en verpleeghuizen.

		Totaal der behandelde zieken.
URUNDI :	Usumbura (8 maanden)	21,552
	Kitega (11 maanden)	34,188
	Andere plaatsen.	3,778
	Verpleeghuizen van 8 missiën	31,782
		10,847
RUANDA :	Kigali	43,200
	Andere plaatsen.	17,255
	13 verpleeghuizen van katholieke missiën.	182,000 (ongeveer)
	3 id. van protestantsche mis- siën.	17,801
Totaal. . . .		362,183

III. — Inentingén.

Ongeveer 24,812 tegenpokinentingen werden gedaan.

ZESDE DEEL

Godsdienstige en wetenschappelijke instellingen

HOOFDSTUK I.

CHRISTENE MISSIËN.

EERSTE AFDEELING. — KATHOLIEKE MISSIËN

Het was in 1897 dat de zendelingen van de Orde der Witte Paters voor de eerste maal poogden zich in Urundi te vestigen. In 1881 stierven de eersten hunner twee zendelingen en een leke helper op hun post, vermoord door de inboorlingen nabij Rumonge. De eerste missie van Usumbura bestaat sedert 1884, ze moest verlaten worden. In 1896, vestigden zendelingen zich in het binnenland. Onder de missiën die nu nog bestaan, dagteekent Muyaga van 1898, Mugeru van 1899.

In Ruanda, stichtte Monseigneur Hirth, die in 1921 nog altijd aan het hoofd stond van het Apostolisch vicaraat van Kivu, de missie te Isavi in 1900 en drie andere posten het volgende jaar.

Gedurende verschillende jaren, waren het alleen de zendelingen die op bestendige wijze het binnenland bezetten. Als de baanbrekers der beschaving in Ruanda en Urundi mogen zij terecht begroet worden.

De kaart waarop de missiën aangeduid zijn getuigt dat de dichte bezetting die, Uganda uitzonderd zonder twijfel eenig is in geheel Midden Afrika; 48 zendelingen (waarvan 32 in Ruanda, 16 in Urundi) en 30 kloosterzusters (17 in Ruanda, 13 in Urundi) waarbij twee inlandsche priesters die in Ruanda een missie besturen wijden zich aan het Evangelisatiewerk.

In 't algemeen werden uitslagen in den beginne zeer langzaam bereikt. Maar vooruitgang doet zich meer en meer gelden. Zoowel in Ruanda als in Urundi zijn eenige hoofden tot den christen godsdienst overgegaan, zij besturen hun gebied met evenveel bijval en gezag als de anderen.

Het aantal christenen en geloofsleerlingen zwol merklijk sedert de Belgische bezetting. De hartelijke betrekkingen die voortdurend bestaan tusschen de missiën en het Bestuur waren niet zonder invloed op de betrekkingen tusschen de zendelingen en de inlandsche stamhoofden.

Buiten hun godsdienstig apostolaat waren en bleven zendelingen de baanbrekers van den vooruitgang op alle gebied. Onvermoeid wijden zij zich aan de verzorging der zieken.

Lager onderwijs is gelijk gesteld met het godsdienstig onderwijs, en vele christenen hebben eenige begrippen van lezen, schrijven en rekenen. Herbeboschingen werden rondom al de missiën en hunne hulphuizen gedaan.

Europeesch graan en aardappels worden er geplant. In de omgeving van Isavi, is koffie door de inboorlingen geplant onder leiding der missionarissen reeds het voorwerp van een zeker uitvoer. De tabak en sigaren van Bugoye beginnen bekend te worden in al de omliggende landen, dank zij de missiën die deze nijverheid hebben uitgebreid. Overal vormden zich inlandsche ambachtslieden, die in hun werk geleid worden door de zendingen: steenbakkers, metsers, pannebakkers, zagers, timmerlieden, schrijnwerkers, waarvan vele, nuttige helpers zijn geworden in de posten of bij de particulieren. Openbare werken van algemeen nut zooals het droogleggen van moerassen, besproeiingswerken en het aanleggen van wegen en bruggen werden ondernomen met de medewerking der inlandsche hoofden.

TWEEDE AFDEELING. — PROTESTANSCHÉ MISSIËN.

Twee Duitsche vereenigingen van protestantsche missiën hadden het evangelisatiewerk in Ruanda en Urundi aangevat. De vereeniging van Neukirchen werkte in Urundi en die van Bielefeld in Ruanda.

De vereeniging van Bielefeld bezette in Ruanda posten te Zinga, Rukira, Kirinda, Iremera, Lubengera. Die van Neukirchen vestigde zich in Urundi in de posten te Irubura, Kogabami, Ibanga, Kibimba en Kitchwe (Mugewe).

De meeste dezer vestigingen waren nieuw, en nauwelijks was de periode bereikt die uitslagen zou afwerpen toen de wereldkrijg losbrak. In 1916 werden de missiën verlaten.

Begin 1921 stuurde de Belgische Maatschappij der Protestantsche missiën die bij toepassing van artikel 427 van het Verdrag van Versailles, het evangelisatiewerk in Ruanda-Urundi overgenomen had, haar Algemeen Secretaris in studieopdracht om de overname voor te bereiden.

De missie van Kirinda werd door een fransche zendeling en zijn familie terug bezet in de maand Augustus. De gebouwen waren in goeden staat onderhouden, maar het jonge christendom leed onder die vijf jaar verwaarloozing. Sedertdien zijn echter bemoedigde uitslagen geboekt: de school is heropend, en zeventien christenen hebben zich rond den herder geschaard. Twee andere zendelingen bevinden zich te Kirinda, en de overname van andere missieposten zal onlangs geschieden.

Eertijds ontwikkelde de missie van Kirinda op schitterende wijze de pottenbakkerij nijverheid tusschen de inboorlingen der omgeving. Dit werk werd hernomen. De zendelingen teelen bovendien vlas met het oog aan de bevolking het weven aan te leeren.

In 1918, kwam in Ruanda een Belgische zendeling aan van de sekte der Adventisten van den zevenden dag. Hij bezette achtereenvolgens al de vroegere protestantsche missiën van Iremera en Kirinda en vestigde zich aldan te Gitwa nabij Nyanza.

Een zijner confraters zette zich gedurende eenigen tijd te Gitwa (Rwan-kere) in de Mulera.

HOOFDSTUK II.

ISLAMISMUS.

Het Islamismus wordt in 't algemeen uitgeoefend door de niet oorspronkelijke bevolking van de streek aldaar zijn Araben, Hindous, Swahilis. Onder deze laatsten worden een zeker aantal inboorlingen aangetroffen afkomstig van het land of de naburige streken die den Arabischen invloed ondergingen. Met het Islamismus aan te kleven hebben zij de voorvaderlijke gebruiken verlaten en het Arabisch kleedsel aangenomen : wit of bruin kleed met geborduurde broek. Zij noemen zich niet meer banyaruanda's of barundi's, maar alleen swahilis. Deze uitdrukking schijnt synoniem te worden van muzelman.

Het getal Swahilis van geboorte, afkomstig van Zanzibar of de kusten is zeer beperkt.

De Muselmansche propaganda schijnt, buiten de stedelijke centruns, maar weinig vat te hebben op de inboorlingen.

Bescheiden moskeeën, door de Swahilis en de Araben bezocht, bestaan te Usumbura, Kitega, Kigali en te Nyanza.

Te Usumbura is een Arabischeschool waar de koran onderwezen wordt gevestigd met één leeraar en 6 leerlingen, 6 koranscholen van de Swahilis met 36 leerlingen; te Kigali is één school met 17 leerlingen, waarvan 13 Swahilis, 1 Araab, 1 Hindoe.

De onderwezen vakken zijn : lezing van den Koran en een weinig schrijven, Kiswahili in Arabische letterteekens, de grondbeginselen van rekenen. Het schoolgeld wordt vastgesteld in verhouding van den maatschappelijken welstand der ouders; het verandert tusschen 50 en 100 frank.

Een weinig minder dan 6,000 man kleven het Islamisme aan,

HOOFDSTUK III.

ONDERWIJS.

EERSTE AFDEELING : HOGER ONDERWIJS.

A) School voor inlandsche medische helpers.

De leiding der school voor inlandsche medische helpers waarvan de instelling werd besloten in 1920, is toevertrouwd aan den geneesheer der provincie Urundi, te Kitega.

De organisatie is dezelfde als die der scholen van Belgisch Congo.

De programmas van het laatste studiejaar moeten toch eenigzins gewijzigd worden.

Het beoogde doel is, inderdaad, aan de inlandsche medische helpers toe te laten door de Europeesche methoden, de vijf of zes kwalen te bestrijden dewelke de meeste sterftegevallen veroorzaken. Deze kwalen zijn niet dezelfde in beide landen.

De voertaal der kursussen is Swahilisch. De lessen omvatten een theoretisch en een praktisch gedeelte en lessen van Fransche taal.

De kursussen duren drie jaar, met een overgangsexamen van 't een jaar naar 't andere. De leerlingen die in het eindexamen slagen zullen een leertijd van één jaar te vervullen hebben. Zij zullen dan gedurende die leertijd eenige maanden op rondreis gezonden worden. Vervolgens zullen zij teruggeroepen worden naar het gasthuis, alwaar men zich zal overtuigen of ze niets van hun opgedane kennis vergeten hebben.

Gedurende het verblijf in de school krijgen de leerlingen deksel, kleedij, voedsel en een maandgeld van 12 frank.

Elk klas moet tien leerlingen tellen; daar het onmogelijk was vanaf 1921 aannemingsexamen in te stellen, werden er zeventien kandidaten aangenomen zonder een proef te hebben doorstaan. Allen zijn afkomstig van de katholieke missies in Ruanda. Vijf kandidaten van Urundi zullen slechts aanvaard worden nadat men minder goeden van de reeds toegelaten leerlingen zal ter zijde gesteld hebben na eenige weken proeftijd.

De aanvang der kursussen werd vastgesteld op 1 Januari 1922. In afwachting begonnen de leerlingen hunne praktische inwijdingen in het gasthuis.

Een voorloopige zaal voor kursussen werd ingericht. Nochtans zal de school niet op voldoende wijze kunnen werken vooraleer de definitieve instellingen volledig zullen zijn, d. w. z. in den loop van 1922.

B) Seminarie van Kabgaye.

Het apostoliek vicariaat van Kivu, heeft te Kabgaye een volledig Seminarie gesticht waar de kinderen uit de lagere scholen kunnen opgeleid worden tot het priesterschap.

Aan het klein Seminarie, worden de kursussen in de Fransche taal gegeven sedert de tweede trimester van het eerste jaar. De studiën duren zes jaar; ze handelen over godsdienst, fransch, latijn, algemeene kundigheden (geschiedenis, aardrijkskunde, grondbeginselen van de wetenschappen), wiskunde.

Na het verlaten van het Seminarie bezitten de leerlingen een goed middelbaar onderricht; zij lezen, schrijven en spreken vlot de Fransche taal. Ze kunnen hetzij naar het groot Seminarie gaan, wanneer ze zich geroepen voelen tot het Priesterschap, het zij naar het onderwijs overgaan. Verschillende leerlingen van 't klein Seminarie zijn overgegaan naar de school voor inlandsche medische helpers te Kitega. 106 Seminaristen zijn afkomstig uit Urundi en Ruanda.

Het groot Seminarie telt twintig leerlingen die de godsgelerdheid bestudeeren.

De door dit onderricht bereikte uitslagen zijn zeer merkwaardig. Ze bewijzen dat zelf de Bahutas waaruit de meerderheid der schoolbevolking van het Seminarie bestaat opperbest vatbaar zijn voor opvoeding.

Verschillende inlandsche priesters, afkomstig van het Seminarie te Kabgaye, werden gewijd. Twee hunner besturen de missie van Murunda.

C) School voor zonen van stamhoofden te Nyanza.

Deze school gesticht in 1919 wordt sedert 1921 bestuurd door een gediplomeerd Europeesch onderwijzer bijgestaan door twee inlandsche onderwijzers. Twee zonen van koning Musinga wonen de school bij en zijn in dagelijksche betrekkingen met dezen die later met hen zullen moeten samenwerken in het bestuur van het land.

Op 31 December telde de school 106 leerlingen uit al de hoeken van het land afkomstig. De kursussen, gegeven in het Kinyaruanda en in het Kiswahili, duren drie jaar. Zij bevatten een volledig programma van lager onderwijs, alsook de lichamelijke opvoeding, de algemeene gezondheidsleer en voordrachten over de plichten van de stamhoofden.

De eerste groep leerlingen hebben de school verlaten nadat hun onderwijs geëindigd was. Verschillende oud-leerlingen zijn reeds geroepen om hoofden te besturen; 35 anderen zullen in 1922 als klerken aangenomen worden in de posten en in de Residentie.

De inlandsche secretaris van den Resident is een oud-leerling der school van Nyanza.

Een zelfde school zal opgericht worden te Urundi in 1922 onder het bestuur van een onderwijzer, die tezelfdertijd leermeester zal zijn van den koning Mwambutsa.

TWEEDE AFDEELING. — LAGER ONDERWIJS.

In Ruanda, bestaat geen enkele lagere school dan die van de missiën.

In Urundi, zijn er officieële lagere scholen te Kitega, Usumbura, Nyanza (Tanganyika) en bij den koning Mwambutsa. Daarenboven, hebben meerdere groote stamhoofden met de hulp van de Administratie bij hen scholen opgericht waar hun kinderen en de zonen van notabelen hunner hoofdij de grondbeginselen van lezen, schrijven en rekenen aangeleerd worden.

De leerlingen, aldus gevormd, zullen in 1922, toegelaten worden tot de school voor zonen van stamhoofden, die zal geopend worden bij den koning.

Bovendien zullen in 1922 de posten die er nog geen hebben elk voorzien worden van een school. Zij zal mogen bijgewoond worden door de kinderen van de omgeving. Zij heeft als noodzakelijk doel het vormen van klerken voor de bijzondere ondernemingen.

DERDE AFDEELING. — LANDBOUWONDERWIJS.

Er bestaat een landbouwkundige standplaats te Rumong, in Urundi.

Buiten de proefnemingen door de standplaats beoogd worden de inboorlingen door den bestuurder een Regeeringslandbouwkundige in de Europeesche plantingen opgeleid. Katoen, vlas en koffie werden bijzonder bestudeerd tijdens 1921.

De leerlingen welke toegelaten zijn de praktische kursussen van landbouw te volgen, worden tot heden niet gekozen dan uit de onmiddellijke omgeving van Rumong. Wanneer zij in de nieuwe plantingen zullen ingewijd zijn,

even als in meer rationeele landbouwmethoden geoefende, zullen ze naar huis gezonden worden waar ze tot monitor zullen dienen. De op hun aanwijzingen aangelegde planterijen zullen regelmatig door de landbouwkundigen bezocht worden.

VIERDE AFDEELING. — VEEARTSENIJKUNDIG ONDERWIJS.

In 1920, waren Batutsis door Musinga ter beschikking van het hoofd van den veeartsenijkundigen diens tgesteld, om behandeling van de veepest aan te leeren.

Andere zwarte medehelpers werden aangeworven, volgens de noodwendigheden, zoowel voor het laboratorium van Kisenyi als voor den veeartsenijkundigen dienst in het land werkzaam. Een zeker aantal dezer bedienden door deze dagelijksche praktijk gevormd, bewijzen diensten als veeartsenij-verpleegers.

Een ernstig en volledig onderwijs is nochtans niet mogelijk dan na een verzorgde opleiding in een fokkerijcentrum. De inrichting van een schoolhoeve is ter studie, en men mag de voltooiing er van in 1922 verhoopen.

VIJFDE AFDEELING. — BEROEPSONDERWIJS.

In den huidige beschavingstoestand van het land, en gedurende nog vele jaren, zullen de beroepen open voor de klerken die een voldoende lager onderwijs hebben genoten, slechts als broodwinning dienen tot een begrepsd aantal lieden. Daarentegen, alle soort ambachtslieden zijn zeker werk te vinden. Hoe belangrijk onze pogingen ook wezen, nooit zullen we er te veel vormen. Tot heden is het aantal inboorlingen die beroepsonderwijs genieten onvoldoende in verhouding tot het aantal dat de lagere scholen bijwonen.

Een beroepsschool werd zoo pas gesticht te Kitega om inlandsche schrijnwerkers, timmerlieden en smeders te vormen. In de werkhuizen van Usumbura zijn eenige inlandsche leerjongens aanwezig. Een werkhuis voor meubelmakerij zal kortelings geopend worden. In meerdere posten worden Swahilische ambachtslieden geholpen door inlandsche leerjongens.

De godsdienstige missiën hebben een groot aantal ambachtslieden, vooral timmerlieden en metsers gevormd.

HOOFDSTUK IV.

WETENSCHAPPELIJKE INSTELLINGEN.

Drie wetenschappelijke inrichtingen werden in Ruanda-Urundi gesticht : het medisch laboratorium te Kitega (Urundi), het veeartsenijkundig laboratorium te Kisenyi (Ruanda), de proefondervindelijke landbouw standplaats te Rumonge (Urundi).

A) Medisch laboratorium te Kitega.

Het laboratorium kon pas sedert half Oogst in werking treden; de toestellen in het begin van het jaar aangekomen, hadden veel door het vervoer geleden en moesten hersteld worden.

Niettegenstaande de drukke bezigheden van den geneesheer dewelke te gelijktijd gelast was met het bestuur van het gasthuis te Kitega en de school voor inlandsche medische helpers, werden verscheidene studies van het hoogste belang ondernomen.

Het bestaan van de malariakoorts werd op de hoogvlakten van Usumbura bevestigd, de insecten welke de overbrengers zijn der ziekten, bestudeerd, de oorzaken der endemische malaria opgezocht.

Een geval van longtuberculosis bij een inboorling bevestigd, werd ontdekt de parasiet afgezonderd en bestudeerd. Bovendien houdt het laboratorium zich onledig met opzoekingen en afzondering van de paddestoel die huidontstekingen verwekt, evenals met bestudeering van het « pian » en hare behandeling.

Deze kwestieën zullen het voorwerp maken van mededeelingen aan de « Société de Pathologie tropicale de Bruxelles ».

Het laboratorium leverde het noodige gesteriliseerd water aan den medischen dienst, en maakt auto-entstof (auto-vaccin) (verzwakte bacteriën vloeistof) voor de behandeling der huidontstekingen.

B) Veeartsenijkundig laboratorium te Kisenyi.

Gedurende gansch het jaar 1921 zorgde het veeartsenijkundig laboratorium dat het aantal werktuigen vermeerderd werd. Deze inrichtingen zijn heden geëindigd, zij kunnen beschouwd worden als volledig aangepast aan de vereischen.

Ten einde den bestuurder van het laboratorium in de bestrijding van de veepest bij te staan, werd begin 1921 een landbouwkundige, dewelke ongelukkiglijk overleed in den loop van het jaar, een helper van het laboratorium en een of twee medehelpers door andere diensten te zijner beschikking gesteld.

Het laboratorium spreidde een overgroote werkzaamheid aan den dag.

Hoofdzakelijk was deze opgericht op de opzoekingen betrekkelijk de veepest en het vervaardigen van anti-veepestserum.

Tijdens het grootste gedeelte van het jaar, werd anti-veepestserum vervaardigd op het eiland Wau, in Kivu, om het gevaar van verspreiding der pest te Kisenyi te vermijden. De serumvoorbrengr bereikte, gedurende het jaar, een totaal van 1,733 liters, hetzij 34,660 dosissen, dewelke aan den veeartsenijdienst van Ruanda-Urundi en aan Belgisch Congo geleverd werden. Een nieuwe wijze van hyperimmunisatie der door serum behandelde dieren, bij middel van rechtstreeksche bloedoverzetting, werd bestudeerd en door het laboratorium aangenomen. Het vermijdt de ongevallen die zich in de klassieke behandeling menigvuldig voordoen.

Een nieuwe methode van behandeling der veepest werd toegepast. De uitlagen dezer methode zijn veel zekerder.

Ondanks het tijdroovend werk vereischt voor de bereiding van het anti-veepestserum, heeft het laboratorium opzoeken van het hoogste belang gedaan in andere opzichten. Onder meer heeft het laboratorium vooral hoopvolle studies voortgezet over de serumgeneeswijze der trypanosomiasis. De besmettelijke longontsteking der geiten, het bloedbederf der konijnen, het coryza der kikkens werden bestudeerd en entstoffen tegen deze kwalen door het laboratorium geleverd.

Al deze stoffen waren het voorwerp van mededeelingen aan de « Société de Biologie ».

Het veeartsenijkundig laboratorium heeft zoowel aan Belgisch Congo, als aan Ruanda-Urundi ongeveer 300,000 dosissen tegen pokkenentstof en 1,840 dosissen anti-koolpestentstof geleverd.

Dit laboratorium is eveneens bij machte anti-slaphylococciek en anti-gonococciekrachtige entstoffen te leveren.

C) Proefondervindelijke landbouwstandplaats te Rumonge.

De proefondervindelijke standplaats te Rumonge heeft tijdens het jaar vooral de katoen Simpkins, Triumph, Kilossa en Abassi genaamd; onderzocht en er de ziekten van bestudeerd. Kilossakatoen zal in 1922 opnieuw gekweekt worden. Proeven van vlaskweek werden gedaan, en stalen naar Europa gezonden. Koffieboomen van verschillende variëteiten werden geplant evenals de schaduwboomen.

De standplaats heeft de stelselmatige studie van de flora aangevat in bijzonder voor wat aangaat de gras en peulgewassen der natuurlijke weiden van de streek.

HOOFDSTUK V.

WETENSCHAPPELIJKE MISSIËN.

Verscheidene wetenschappelijke missiën verbleven in of doorkruisten het grondgebied tijdens het jaar 1921.

1. Een belangrijke geologische studiemissie verbleef meer dan zes maanden in Urundi en heeft deze provincie in alle richtingen doorlopen. Zij bevindt zich tegenwoordig te Ruanda waar ze haar werk voortzet. De uitslagen van deze studiën werden niet bekend gemaakt. Zij zullen ons een volledige geologische kaart van het grondgebied verschaffen.

De drie geleerden waaruit deze missie is samengesteld, alvorens hun bijzondere opzoeken te beginnen, hebben een allerbelangrijkst aardrijkskundigen arbeid geleverd, waarbij door aarddriehoeksmeting een zeker aantal aardrijkskundige punten van het binnenland van Urundi vastgesteld werden en verbonden aan het net van de Belgisch-Duitsche grensbepalingscommissie van 1910.

2. Een Belgisch geleerde verbleef eenige maanden te Ruanda. Zijn plan was geneesstofhoudende boomen en planten, de Cinchouas (kinineboom), papavers, enz., in te voeren en de woudflora te bestudeeren. Met dit doel

vestigde hij zich te Bitare in het Zuid-Oosten van Kivu, nabij de Rugul. Nauwelijks kwamen zijne eerste jonge kweekplanten te voorschijn of moest hij naar Europa terugkeeren. Door deze gedwongen verlatenheid gaven de aangevatte proeven proeven geen enkel praktische uitslag.

3. Een zeer onderscheiden Belgisch oogmeester, heeft in Ruanda-Urundi in Juli-Augustus de oogziekte, dewelke in deze streek zeer gemeen is bestudeerd. Hij verzorgde er inzonderheid koning Musinga. Hij verzamelde er eveneens ethnografische en dierkundige gegevens en nam talrijke photographische opnamen. Ongelukkig is het te vreezen dat door het onverwachte overlijden van dien geleerde, eenige weken na zijn vertrek uit Ruanda, een groot deel der vruchten van zijn arbeid zal verloren gegaan zijn.

4. De « National History Museum van New-York » zond in de streek der vulcanen van Kivu een missie die uitsluitelijk de levenswijze der gorilla's bestudeerde. Zij was zinnens specimens van deze dieren op allen leeftijd, uit te kiezen met het oog een beeldende groep samen te stellen. De missie werkte vooral langs den Kongoleeschen kant der grens. Zij slaagde volkomen in deze expeditie en bracht een groep van 5 gorilla's, van beider geslacht, volwassenen en jongen. mede. Zij gelukte er gorilla's in volle woud te kinematografieren.

5. Het « Museum Joyce » stuurde een missie die gelast was een verzameling van dieren en insecten uit de wouden van Ruanda bijeen te brengen. In 1920 doorliep deze zending de gansche streek, en verbleef einde 1921, eenige maanden in Ruanda. Kostbare uitslagen werden bereikt. Gorilla's en chimpanzees — deze laatsten waarschijnlijk van een tot heden nog onbekende soort — werden gedood. Een belangrijke verzameling stofvleugelige insecten werd vereenigd.

ZEVENDE DEEL

Dienst der gronden.

HOOFDSTUK I.

WETGEVING.

Onder het Duitsch regiem, werd bij keizerlijk Decreet van 26 November 1893 aan de Kroon den eigendom van al de onbezette gronden toebedeeld.

In feite werd het Kroondomein niet afgebakend, dan in de weinig uitgebreide streken, daar waar deze afpaling belang vertegenwoordigde met het oog op de te verleenen vergunningen of voor den bouw van posten.

Een Grondcommissie (Landkommissiën) kon worden vereenigd, in elk District, onder het voorzitterschap van den « Bezirksamtman ». Zij was gelast tegensprekelijk met de inlandsche stamhoofden de niet bezetting van sommige grondstrooken te bestatigen. Deze bevestiging van niet bezetting werd gevolgd door inbezitneming door de Kroon « Kronlandserklärung ». De Europeanen vermochten niet, in princip, deze gronden te verkrijgen dan door afstand van een perceel van het domein. De inlandsche gronden mochten noch vervreemd, noch verhuurd worden voor een termijn van meer dan vijftien jaren, zonder de uitdrukkelijke toelating van den Goeverneur.

Er kon nochtans geen spraak zijn een Grondcommissie te vereenigen en gedeelten van het Domein af te bakenen om aan afgezonderde Europeanen toe te laten onbezette gronden te verkrijgen in de van het centrum verwijderde streken. Daar men anderzijds zulke vestiging volstrekt niet wilde verbieden, werd den Goeverneur toegelaten, in bijzondere gevallen, een uitzonderlijke rechtsverordening van inbezitneming voor rekening van de Kroon te machtigen. De aanstaande kolonist kon gemachtigd worden onbezette gronden op te zoeken, ze zelf onbezet te maken door schadeloosstelling aan de eigenaars, en de niet-bezetting éénmaal bevestigd met de naburige stamhoofden, tegensprekelijk vastgesteld, als domein uit te roepen. Hij vestigde er zich dan als vergunningshouder van de Kroon, met last de bewerking door de Administratie te doen regulariseeren en bekrachtigen.

Rechtskundig was dit slechts een uitzonderlijke rechtspleging voor de afbakening van zekere gedeelten van het domein, en niet een wijze om inlandsche gronden te verkrijgen.

Het Belgisch bestuur vond er als onderzocht en wel omschreven Kroondomein in Ruanda-Urundi slechts de afgebakende gronden voor het stichten van Europeesche posten en deze ter gelegendheid van aanvragen van vergunningen ingeleid door de religieuze missiën afbakeend.

Om reden van het onbestendig karakter onzer Europeesche bezetting gedurende de oorlogsjaren, werd tot heden geen enkele vervreemding van domaniale gronden verleend. Anderzijds werd geen enkele nieuwe afbakening gedaan als bevrediging voor nieuwe aanvragen van vergunningen.

In het voorloopig grondstelsel — ingesteld door de Verordening-Wet n° 9 van 2 Augustus 1917 en tot heden nog in voege — moeten het afgebakende domein en de niet afgebakende gronden afzonderlijk beschouwd worden.

I. — Afgebakend domein.

Tot 1920 hebben de domeingronden het voorwerp uitgemaakt van verpachtingen voor één jaar. Uit dit stelsel ontstonden de ernstigste bezwaren; alle ontwikkeling was verhinderd, niemand wilde het in waarde brengen ondernemen van gronden, waarvan het genot zulk onbestendig karakter droeg.

De Koninklijke Commissaris was genoopt, door de vereischten van de ontwikkeling van Usumbura de Bestuurlijke Verordening van Juni uit tevaardigen, door dewelke hij de Residenten machtigde verpachtingen van tien jaar, voor een uitsluitend handelsgebruik, op de gronden gelegen in de stedelijke omschrijving, te sluiten, met last voor de huurders er alleen te bouwen in duurzame materialen.

Verpachtingen van dien aard werden verleend in het Europeesch kwartier van Usumbura.

Overal elders, bleven de verhuringen van één jaar behouden.

II. — Niet afgebakend domein.

Een zeker aantal aanvragen van grondvergunningen, buiten de Europeesche centruns, werden ingeleid nu eens door religieuze missiën, dan weer door landbouwmaatschappijen.

De nieuwe afbakeningen van domeinperceelen geschorscht zijnde tot de afkondiging van het definitief statuut van het grondgebied, werd geen enkele vergunning toegestaan. De gevraagde terreinen werden nu eens ten onbestendigen titel, met toestemming der inboorlingen en bekrachtiging door den Resident, bezet, dan weer in huur gegeven door de hoofden aan den door hen aanvaardden prijs en voor tijdperken afwisselend tussen twee en vijftien jaar, onder hetzelfde voorbehoud van bekrachting door den Resident.

HOOFDSTUK II.

VERLEENDE VERGUNNINGEN.

URUNDI.

1. In de stedelijke agglomeraties en posten.

De voor handelsgebruik verhuurde gronden beslaan een oppervlakte van 108,648 vierkante meters.

2. Buiten het domein.

Een uitgestrektheid van 500 hectaren werd verhuurd voor vijftien jaar, in de hoofdj Rusengo, aan de « Société générale de l'Est Africain Belge », met het oog suikerrietplantingen aan te leggen. Een nieuwe aanvraag van 2,500 hectaren werd door die zelfde maatschappij ingeleid.

150 hectaren werden voor twee jaar in huur gegeven aan de « Société Africaine des Cuirs et Peaux » in de vlakte van Nyanza (Tanganyika), voor verschillende bebouwingen.

100 hectaren werden voor een jaar in huur gegeven aan de « Société Kanigi. Colon », ten Zuiden van Usumbura, voor katoenbeplantingen.

50 hectaren werden toegestaan, ten onbestendigen titel, aan het « Syndicat Linier du Congo Belge », in de hoofdj Nyaenama, voor proefbebouwingen van vlas.

De huurprijs dezer gronden werd voorloopig vastgesteld op fr. 0.50 de hectaar en de opbrengst aan het stamhoofd overhandigd.

Bovendien werd optie verleend aan een Belgische kolonist over 500 hectaren in huur te nemen, in de hoofdj Kiyogoma, ten Zuiden van Usumbura.

De missiën der Witte Paters hebben gevraagd, en de toestemming van het stamhoofd verkregen, een zeker aantal scholen en bijhuizen op te richten : afkondigingen van domein en bepaalde vergunning zullen gedaan worden zoodra de wetgeving het zal toelaten.

RUANDA.

In de stedelijke agglomeraties en posten werd in 1921 geen enkel grondverhuring toegestaan.

De vergunningen voor de missiën en hun bijhuizen werden toegestaan ten onbestendigen titel in dezelfde voorwaarden als in Urundi.

Geen enkele landbouwvergunning werd verleend.

ACHTSTE DEEL

Openbare werken

HOOFDSTUK I.

ORGANISATIE.

De Koninklijke Commissaris wordt bijgestaan door een technisch secretaris. Deze is belast de plannen der openbare werken te bestudeeren, de bestellingen van materiaal bestemd voor de residenties te centraliseeren en uit te voeren, de magazijnen te beheeren en de werkhuisen van Usumbura te besturen; eindelijk, de materialen en de fabricaties tusschen de residenties te verdeelen.

De technische dienst heeft zich in 1921 bijna uitsluitelijk bezig gehouden met de inrichting van de nieuwe hoofdplaats en het aanleggen der baan die het Tanganyikameer met het Kivumeer moet verbinden.

De Residenten zijn belast met het bestuur en de uitvoering der openbare werken hunner residentie.

Het technisch Europeesch personeel bestaat uit vijf beambten en agenten : twee op het Koninklijk Commissariaat, drie in Ruanda (waarvan twee in marinedienst van het Kivumeer) bovendien zijn er nog vier ambachtslieden en werknazichters bij contract aangenomen (twee in de werkhuisen van Usumbura, twee in Urundi) en zeven Europeanen voor het aanleggen der baan Uvira-Bukavu.

De begrooting van 1922 omvat een belangrijk programma van openbare werken. Het wegennet moet uitgebreid worden ; meest-al de posten die met inlandsche materialen gebouwd zijn, moeten worden ingericht ; installaties moeten opgericht op den oever te Usumbura, om de doorvoerkoopwaren op te stapelen. Gezondheidswerken zullen moeten ondernomen worden. De huidige handelcrisis heeft vele inboorlingen, die werk zoeken, zonder inkomsten gelaten. Het is dringend noodig dat de Staat werk verschaffe en van dit tijdperk, van stilstand in de voorbrengst, gebruik make om de toekomst voor te bereiden.

HOOFDSTUK II.

BRUGGEN EN WEGEN.

I. Uvira-Bukavu baan.

De technische dienst van het bezettende bestuur heeft de verbinding van Ruanda met Tanganyika ondernomen. Na studie der mogelijke lijn tusschen

Kivu en Tanganyika, op den eenen en anderen oever van de Ruzizi, werd tot aanleg op den Congoleeschen oever in 1920 besloten.

De baan is voorloopig aangelegd in gestampte aarde, met waterafleiding in metselwerk en bruggen met liggers op gemetselde pijlers. De steenbedding zal later kunnen ondernomen worden zoodra de drukte van de trafiek het vereischt. De watervallen en de snelstroomen van de Ruzizi zullen de noodige energie kunnen leveren voor een elektrisch spoor op de baan. (De hellingen bedragen 5 t. h.).

Tot in October 1921, hebben drie ploegen op de baan gewerkt : één voor het afbakenen; één voor de grondwerken; één voor den bruggenbouw. Van af October werden nieuwe ploegen voor de grondwerken gevormd. Op 31 December waren er vijf, zoodat dit de werken met bijna 10 kilometers gedurende de laatste maand deed vooruitgaan. Volgens de vooruitzichten zal de baan voor verkeer per ossenwagens en autos in de eerste maanden van 1923 kunnen geopend worden.

II. — Ruanda.

De voornaamste berijbaar baanstrook is het gedeelte, 23 kilometers lang, te beginnen van de missie van Kabgaye naar Kigali.

De baan is aangelegd tusschen grachten; een andere gracht werd eenige meters hooger gegraven om de afwatering te kanaliseeren.

Langsheen de baan zijn boomen geplant : 12,500 pijnboomen der Kaap (*pinus casuarina*) en 3,000 eucalyptussen.

Buiten het baanvak Kigali-Kivu werden 7 kilometers berijbare wegen aangelegd in de omgeving der posten van Shangugu en Rukira.

77 kilometers berijbare weg werden hersteld;

148 id. paden voor dragers werden gebouwd en

323 id. hersteld;

18 bruggen op dragerswegen werden gebouwd en

26 id. hersteld;

16 rusthalten werden ingericht over de banen en de wegen.

De rijbaan van Usumbura naar Shangugu, op het Kivumeer werd verlengd tot op 47 kilometers, waar zij zich met den Ruzizi verbind. Vier groote bruggen en 5 kleine bruggen werden gebouwd voor het vervoer per kar naar de eerste rusthalt.

63 kilometers berijbare wegen werden aangelegd in het Oostelijk gedeelte van het land, richting Muhinga naar Kanyinya, van Muhinga naar Muya gaen Muhinga naar Rugari.

Een dragersweg van 56 kilometers lang werd tusschen de Residentie van den koning en Kitega aangelegd.

De dragerswegen Kitega-Rumonge en Kitega-Muhinga, die in aanleg waren, werden respektievelijk voltooid op 80 en 83 kilometers lengte.

Een twintigtal kilometers weg voor trapwielen werden in de omgeving van Usumbura gebouwd.

Eindelijk, de vroegere dragerswegen van Kitega naar Nyakasu en van Kitega naar Kanyinya (richting Kigali) werden hersteld.

Twee bruggen werden geslagen over de Ruvirunzarivier, zeven andere bruggen werden gelegd en vier werden hersteld.

Zeven nieuwe rusthalten werden gebouwd.

HOOFDSTUK III.

GEBOUWEN.

I. — Usumbura.

De verplaatsing van de hoofdplaats van het gebied naar Usumbura en de uitbreiding van dezen post vereischten verschillende nieuwe gebouwen. De uitvoering van dit programma is niet geëindigd en vele Europeanen logeeren nog in voorloopige woningen.

De technische dienst van het Koninklijk Commissariaat heeft zoowel voor den dienst van het Koninklijk Commissariaat als voor de Residentie gedurende het jaar de volgende gebouwen opgetrokken :

Vijf huizen in hout en plaatijzer.

Drie huizen in gebakken steen, kalk en cement en overdekt met plaatijzer.

Bovendien zijn drie huizen in dezelfde materialen bijna voltooid, waaronder de woning van den Koninklijken Commissaris, één huis voor vijf reizigers.

Werden nog gebouwd :

Een magazijn in plaatijzer.

Een elektrische centrale in steen (13 meters $\times$ 5^m50).

Twee groote gebouwen met bijgebouwen in leem dienende als voorloopig hospitaal.

De compagnie van Urundi en de mitrailleurscompagnie, in garnizoen te Usumbura, hebben twee huizen in gedroogde steen en twee huizen in leemsteen gebouwd als logement voor Europeanen, benevens een gevang en een gedeelte van het militaire kamp. Dit kamp zal bestaan uit 46 huizen met 4 plaatsen in leemsteen, waarvan er 22 voltooid zijn.

De privaot onderneming heeft voor rekening van den Staat een huis gebouwd bestemd voor de bureelen van de « Banque du Congo Belge » en voor logement harer agenten; voor rekening van particulieren, twee groote verkoopsmagazijnen en woningen in het Europeesch kwartier. Op eenige kilometers van den post, heeft een maatschappij een woning voor haren bestuurder gebouwd.

Aan de boorden van het meer, werd één transiethangar gebouwd door den Staat, en vijf door de particulieren.

II. — Residenties.

Buiten de hoofdplaatsen (Kigali en Kitega) en Kisenyi, die vroeger verblijfplaats waren van een Compagnie, aan de Kongoleesche grens, werden al de posten sedert de Belgische bezetting door het territoriaal personeel gebouwd.

De begrooting van 1922 voorziet kredieten die het opslagen van een voldoende voorraad steenen, pannen en hout in elke post zal toelaten, om gebouwen op te richten en ook voor onderhoud eener volledige ploeg stielmannen, onder de leiding van een bekwaam Europeesch meester-gast.

In afwachting werden de onmisbare werken in 1921 ondernomen, met de middelen waarover men ter plaatse beschikte.

Een in gebakken steen en met pannen gedekte woning werd te Ruhengeri gebouwd, alsook een magazijn; te Muhinga een huis voor Europeanen en huizen voor soldaten; een huis in gebakken steen is in opbouw te Shanguga. Huizen in gedroogde steen, bedekt met lichels of leem werden gebouwd te Nyanza (Ruanda), Gatsibu, Rukira en Kitega.

Elders, werden woningen in leemsteen voor hoofden van posten of reizigers, magazijnen, afdaken, hechtenishuizen, kampen voor soldaten, politiemannen en werklieden volgens de noodwendigheden opgebouwd of hersteld, met de materialen van het land. Het vecartsenijkundig gesticht van Kisenyi heeft op het eiland Wau in het Kivumeer, een laboratorium tegen de runderpest opgericht, dat gedurende een deel van het jaar in bedrijf was, in Kisenyi zelf kwamen nogal belangrijke bijhorige installatiën, zooals een werkliedenkamp, enz., tot stand.

HOOFDSTUK IV.

INSTALLATIËN EN VERSCHILLENDE WERKEN.

Steenovens.

De technische dienst heeft, te Usumbura, twee steenovens gebouwd. De voortbrengst beliep in 1921, 600,000 steenen en 20,000 pannen. Drie steenbakkerijen, toebehoorende aan particulieren, vervaardigden bovendien 340,000 steenen.

Het Gouvernement schafte zich te Uvira 90,000 steenen aan.

Twee ovens werden opgericht te Kitega, voor de noodwendigheden van het bouwen van het gasthuis.

Andere steenbakkerijen zijn in werking te Muhinga, Kigali, Nyanza (Ruanda), Kisenyi en Ruhengeri.

Houtzagerijen.

Drie houtzagerijen werden in Urundi opgericht. Twee hunner, die van Kibira (bosch gelegen op drie dagen afstand in het Noord-Oosten van Usumbura) en die van Rumonge leveren aan de werkhuizen van Usumbura.

De houtzagerij van Buruzi (40 kilometers ten Oosten van Rumonge) verstuurt zijn opbrengst naar Kitega.

In Ruanda, bezigt de houtzagerij van Mukigamba ten Noorden van Lubengera, twaalf houtzagers, allen inlanders.

Kalkovens.

Op het einde van het jaar, werd een oven opgericht te Kilofi (drie dagen ten Oosten van Nyanza-Tanganyika) waar reeds onder het Duitsch bestuur kalklagen werden ontgind.

Werkhuizen.

Een schrijnwerkerij-timmerplaats en een smederij met volledige bewerkui-

ging werden te Usumbura opgebouwd; een stoommachien verschaft de noodige drijfkraft aan het timmerwerkhuis.

Een werkhuis voor herstellingen bestaat te Bukavu voor den marinedienst van het Kivumeer.

Verschillende werken.

De electrische Centrale van Usumbura (2,314 kilowatts, locomobiel van 14 HP) levert heden electrische verlichting aan dertien woningen. Zij zal eveneens de drijfkraft verschaffen aan de werkhuizen.

Twee bronnen werden opgevangen te Nyanza (Ruanda) om de posten van drinkwater te voorzien.

In Kigali, werden twee pontons die in de Nyawarongorivier gezonken waren, gelicht en hersteld. Zij zullen gebruikt worden voor den overslag op de baan Nyanza-Kigali.

In Kitega, werd een moeras van 4 hectaren drooggelegd en bebouwd voor de gezondmaking der plaats.

Voor Usumbura, is een plan voor waterkanalisceering in studie.

NEGENDE DEEL

Verbindingen.

HOOFDSTUK I.

INTERNATIONALE VERBINDINGEN.

EERSTE AFDEELING. — VERBINDINGEN NAAR EUROPA.

De voortbrengselen van Ruanda-Urundi worden uitgevoerd naar Europa langs twee wegen : Usumbura-Kigoma-Dar-es-Salaam en Kigali-Bukoba-Kisumu-Mombasa.

Men mag zeggen dat tegenwoordig het grootste deel van den uitvoer van Ruanda (de Zuid-Westelijke streck uitgezonderd, alsook het Noord-Oosten van Urundi) economisch afhangt van Bukoba en Mombasa. De andere deelen van Urundi voeren hunne voortbrengselen uit via Kigoma en Dar-es-Salaam.

Verbinding Kigoma-Dar-es-Salaam.

De vergunningen aan België toegestaan in de havens van Kigoma en Dar-es-Salaam, laten aan de koopwaren toe welke bestemd zijn voor het bezette gebied of die er van voortslammen, het Britsche grondgebied doorgevoerd te worden met dezelfde gemakkelijheid alsof ze het Belgische grondgebied niet verlieten. De eenige taks die wordt opgelegd in het grondgebied van Tanganyika is een statistiek recht van 1 per duizend. Al de bijzondere- of gunstspoorwegtarieven op de voortbrengselen van Britschen oorsprong worden, van rechtswege, ook toegepast op de voortbrengselen van Belgischen oorsprong. Deze clause werd in den breedsten zin toegepast.

Voor verschillende categoriën inlandsche voortbrengselen, heeft het spoorwegbestuur van Tanganyika afnemende tarieven ingevoerd.

De prijs van de kilometrieke ton is veel minder voor koopwaren vervoerd over de gansche lengte van het net, dan voor koopwaren die van de streken nabij den Oceaen gelegen, voortkomen.

De vertegenwoordiging van het Belgisch Gouvernement te Kigoma wordt door een bediende van den Staat verzekerd, die, tezelfdertijd, den toldienst van Ruanda-Urundi bestuurt. Te Dar-es-Salaam is het beheer van de concessie toevertrouwd aan een agent van de « Agence Commerciale Belge ».

De Belgische vergunning van Dar-es-Salaam omvat een kaai op de zeezijde en een magazijn. Een te Dar-es-Salaam aankomend schip met een volledige lading bestemd voor Belgisch Kongo en Ruanda-Urundi kan langs zij de Belgische kaai lossen. In 1921 was dit nog niet geschied. De schepen met een gemengde lading lossen op de Engelsche kaai, waar de verdeling plaats vindt. De koopwaren bestemd voor de Belgische grondgebieden worden aanstonds naar de concessie overgebracht, waar zij in magazijn worden opgestapeld.

De Kongoleesche invoerder kan alsdan de behandeling zijner goederen toevertrouwen aan het voornoemd « Agence Commerciale Belge », dat zich met al de formaliteiten belast; ofwel kan zich zelf er meé bezighouden, door de borderreelen voor den spoorweg of voor den dienst der statistieken der Engelsche douaniers op te maken.

De te vervoeren koopwaar wordt, in de concessie zelf, op wagons geladen. Deze wagons worden van loodjes voorzien door de zorgen van den beheerder der concessie en de agenten van den Engelschen toldienst, verzonden naar de Belgische vergunning van Kigoma, waar ze dan, op vertoon van de dokumenten gelost worden. De goederen worden in de magazijnen van den Belgischen toldienst opgeslagen; aldaar is een verblijf van tien volle dagen toegestaan zonder dat er taks oprijst. De vervoerfirmas van Kigoma gelasten zich met de wederverzending per stoomboot naar Albertstad, Usumbura en de Belgische havens van het Meer.

De vervoertarieven naar Europa mogen, niettegenstaande de hooge wisselkoers, als voordeelig worden beschouwd.

Talrijke scheepvaartmaatschappijen leggen in de haven van Dar-es-Salaam aan: de Union Castle en de British India lijnen, de « Messageries Maritimes », de Transports maritimos do Estado (Portugeesch), de « Maritima Italiana », één Scandinavische en één Hollandsche maatschappij. De vrachtprijs daalde tot op een derde van die van 1920 en ladingen werden aangenomen aan 40 en zelfs 30 schellingen per ton.

De tarieven van den Tanganyikaspoorweg werden in de maand Augustus 1921 op eene, voor den handel, zeer voordeelige wijze gewijzigd ten gunste der arnre brengselen afkomstig uit het land en bestemd voor den uitvoer.

Volgens hunne waarde worden de koopwaren voor den invoer in zes klassen verdeeld. De prijs is vastgesteld voor den af te leggenweg naar Kigoma per 100 kilogrammen, onverdeelbaar.

TWEEDE AFDEELING. — VERBINDINGEN NAAR BELGISCH KONGO.

Uitvoer van Ruanda-Urundi naar Europa langs Belgisch Kongo duurt veel langer en is kostelijker dan langs den Indischen Oceaan. Maar Katanga is een groot verbruiker van levensmiddelen voor inboorlingen, waarvan het grootste gedeelte wordt ingevoerd. De produktie van de kusten van het Tanganyikameer, van Nyanza en Usumbura, zou aan de behoeften belangrijke provincie van Belgisch Kongo kunnen voldoen.

Nochtans was er, in 1921, bijna geen uitvoer, om reden van verkeersmoeilijkheden op de Oostersche kusten. Eenige ladingen die te Albertstad blijven liggen werden door de bestemmelingen geweigerd en de uitvoerders van Urundi staakten hunne aankopen.

Goede verkeerswegen naar Katanga zijn voor den handel van Ruanda-Urundi levensbehoefte. Levensmiddelenkulturen zijn de voornaamste bestaansmiddelen voor een groot deel der bevolking en het productievermogen is bijna onbeperkt.

HOOFDSTUK II.

SCHIEPVAART.

EERSTE AFDEELING. — TANGANYIKA.

Den spoorweg van de Groote Meeren heeft in 1921 een halfmaandelijkschen dienst ingesteld.

De steamer *Baron Dhanis* verlaat Albertstad den eersten en den derden maandag van iedere maand naar Kigoma, Nyanza, Rumonge, Baraka, Uvira en Usumbura. De dienst gaat tegenwoordig zeer regelmatig.

De vrachtprijs is 0,10 fr. per kilometrieke ton, hetzij 17 frank per ton van Usumbura naar Kigoma, voor de inlandsche voortbrengselen. 8 frank behandlings- en 3 frank ladingsonkosten moeten er aan toegevoegd worden.

Het Beheer van Ruanda-Urundi heeft op den Tanganyika een kleine vloot van 10 dhows. Het totale vervoervermogen bedraagt 157 ton. De vloot heeft volgens schatting eene waarde van 120,000 frank. Zes vaartuigen hebben een scheepsdek. De thuishaven is Usumbura, waar een werf voor herstellingen wordt opgericht.

De vervoerdienst met dhows is vooral bestemd voor de trafiek tusschen de kleine havens van het meer, het verzenden van levensmiddelen en van materialen, zooals hout, kalk, steenen, enz. De dienst is onmisbaar voor het vervoeren van zout in « vihiga », d. i. eene inlandsche verpakking door de stoomers geweigerd. Alleen de verbruikers van het land geven aan deze verpakking de voorkeur.

De vloot vervoerde 658 passagiers en 2,100 ton koopwaren.

*Scheepvaartsbeweging op het Tanganyikameer
van 1 Januari 1921 tot 31 December 1921.*

Havens.	Ingekomen schepen.			Uitgevaren schepen.		
	Stoomers.	Zeilers.	Tonnemaat.	Stoomers.	Zeilers.	Tonnemaat.
Usumbura. .	26	255	3,876	26	255	4,135
Rumonge . .	14	147	»	14	147	»
Nyanza . .	16	121	»	16	121	»

TWEDE AFDEELING. — KIVU.

De vloot van het Kivumeer bestaat uit twee motor trekschuiten van elk 20 ton en een « canot-automobile » zonder ladingsvermogen en alléén dienstig voor de vlugge verplaatsingen.

Zij vervoerde in regelmatigen dienst 12 blanke passagiers en 948 reizigers van andere rassen, alsook 76 ton koopwaren.

HOOFDSTUK III

WEGENNET.

In de vlakte van Tanganyika is een berijbaren weg vertrekkende van Usumbura verlengd tot op kilometer 47.

Eenige voorloopige bruggen moeten nog worden aangelegd alvorens hij voor het verkeer kan opengesteld worden. De groote baan van Tanganyika naar Kivu, tussehen Uvira en Bukavu (Kongoleesch Kivu) is aangelegd op 28 kilometers lengte. Deze baan zal geopend worden in de eerste maanden van 1923. Een berijbare weg doorloopt de vlakte van Nyanza (Tanganyika) gaande van de post tot den voet van de bergen, op een lengte van 17 kilometers.

In het binnenland is een belangrijk baanvak van meer dan 100 kilometers geopend, in Ruanda, tussehen Nyaruhengeri en Kabgaye, gaande door Isavi en Nyanza. Nog 20 kilometers moeten aangelegd worden om Kigali met de hoofdplaats der Residentie te verbinden. Andere baanvakken zijn in bouw, inzonderheid in de omgeving van Kitega en Muhinga. Maar deze banen zullen alleen een waar belang opleveren wanneer ze zullen aangesloten zijn met het scheepvaartnet van de Kivu- en de Tanganyikameeren. Het is dan slechts dat men zware materialen in het binnenland zal kunnen vervoeren voor den bouw van definitieve bruggen op al de rivieren. De doorgang van de kustketen van Tanganyika en Kivu biedt overal aanzienlijke moeilijkheden. Het ware noodzakelijk eene nauwgezette studie van een weg door een bevoegd techniekier te laten doen. In 1917-18, werd een baan van Usumbura naar Kitega aangelegd. Het plan van de baan is goed voor wat het grootste deel betreft, maar zekere punten moeten gewijzigd worden; hier zijn eenige hellingen te sterk en daar houden zekere krommingen te weinig straal. Hetzelfde geldt voor de banen Kitega-Rumonge, Kitega-Muhinga en Kirinda-Nyanza. Eenige werken volstaan om die baanvakken berijbaar te maken.

De wegen van Ruanda-Urundi zijn dan eens oude inlandsche verbreedde pisten, die op sommige plaatsen verbeterd en rechter gemaakt werden. Zij hebben echter al te groote hellingen om in berijbare wegen te worden hervormd. Dan weer zijn het banen waarvan de afbakening door een Europeaan werd bestudeerd. Deze banen worden op een kleine breedte aangelegd, daar de belangrijkheid van het verkeer voor het oogenblik niet toelaat aanzienlijke werken te ondernemen.

Gelijkaardige banen werden door de missionnarissen aangelegd om hunne missie te verbinden met de hulphuizen die altijd ingericht zijn in dicht bevolkte centra. Nabij Usumbura, worden een zestigtal zulker wegen gebezigd door een menigte inboorlingen die van de eene markt naar de andere handel komen drijven. Deze banen zijn voor hen van groot nut, vooral in het regenjaargetij. Verschillende stamhoofden dringen bij het Bestuur aan opdat het een weg zou afbakenen, die zij vervolgens zullen laten aanleggen.

HOOFDSTUK IV.

VERVOER DOOR DRAGERS.

Zonder groote moeilijkheden worden in de posten door bemiddeling der stamhoofden de vereischte dragers aangeworven voor de verplaatsing der reizigers en het af- en doorvoeren van lasten. Uiterst zeldzaam ontvluchten zij de taak. Nochtans is de aanwerving moeilijker wanneer de reiziger de aangelegde wegen verlaat, en van de eene hoofdij naar de andere reist door de wildernis. Wanneer de inboorling door het stamhoofd der plaats aldaar is aangeworven of aange-

wezen, zal hij geen enkel bezwaar opwerpen om de lasten van den Blanke te dragen tot aan de grens der naburige hoofdij, maar hem deze doen overschrijden zal zeer lastig zijn.

In zekere streken mag het vervoer per drager alleen geschieden door lieden die het klimaat van het land gewoon zijn en geen enkel loonaanbod zal anderen doen besluiten ze te vervangen. Alzoo is de toestand in de Ruzizivallei, in Urundi en op de baan van Bukoba in Ruanda. De bergbewoners weerstaan niet aan het klimaat van Usumbura en de ondervinding heeft geleerd dat hun vrees voor de laag gelegen gronden gewettigd was. Ze krijgen er zeer dikwerf malariakoorts met somtijds doodelijken afloop.

Op de baan van Bukoba, vreezen de inboorlingen de wederkeerende koorts. Ten Oosten van Kigali zijn al de haltplaatsen en hutten, op de baan aangelegd, door « Kimputu » besmet, en de dragers van de streken waar die ziekte niet woedt, wagen er zich niet in. Alleen de lieden van Kisaka, Buzanga en het Oosten van Kigali, tegen de besmetting gevrijwaard sedert hunne kindsheid, stemmen erin toe lasten te dragen voor Bukoba bestemd.

De officieele prijs voor het vervoer per drager is fr. 0.50 per dag, plus fr. 0.10 per dag voor de terugreis zonder last. Op de druk bezochte wegen is de prijs per reis op voorhand bedongen.

Het gemiddeld gewicht van den last is 25 kilogrammen.

De handelaars werven dikwijls beroepsdragere aan. Zij laten zich een weinig meer betalen, maar zij dragen vrachten van 2 frasilen (ongeveer 32 kilogrammen).

Het getal in 1921 aangeworven dragere bedroeg ongeveer 60,000, waarvan 18,222 te Usumbura aangenomen werden.

In Ruanda bedroeg het getal voor den handel benoodigde dragere ongeveer 15,000.

Dit cijfer bewijst den kwijnenden toestand der zaken. In 1920, vereischte het handelsvervoer van Kigali alléén 23,000 dragere.

Op al de gebruikte wegen, werden rustplaatsen opgericht. In Ruanda telt men er 28, en 19 in Urundi, met inrichtingen voor Europeanen en hutten voor inboorlingen.

De religieuse missiën beschikken bijna allen over lokalen waarin de dragere mogen vernachten.

HOOFDSTUK V.

POSTERIEN EN TELEGRAFEN.

In het binnenland werkt de dienst der koeriers normaal. De verschillende lijnen zijn onderling verbonden derwijze dat regelmatige en spoedige verbinding verzekerd is aan de koeriers komende van of gaande naar Kigoma, het zij per baan, het zij per boot van de « Compagnie des Grands Lacs ».

Voor het buitenland is er van Usumbura een wekelijksch vertrek.

De wisseling van internationale mandaten geschiedt door tusschenkomst van den Belgischen Postdienst.

Een in Augustus 1921 gesloten verdrag met het Britsch Office van Dar-es-

Salaam zal kortelings toelaten lange dezen weg postcolli te verzenden of te ontvangen.

Een post van draadlooze telegrafie is in werking te Usumbura en een te Kigoma. De hoofdplaats van de bezette gebieden is aldus in verbinding met het net van Belgisch Kongo en den kabel van Dar-es-Salaam welke verbonden is met de Engelsche lijn Kigoma-Dar-es-Salaam. Er bestaat geen enkele telegrafische verbinding met het binnenland der bezette gebieden.

TIENDE DEEL.

Inlandsche voortbrengselen en nijverheid.

EERSTE HOOFDSTUK.

LANDBOUW.

Ondanks den belangrijken veestapel is landbouw toch de voornaamste hulpbron van Ruandi-Urundi. Het zou overdreven zijn te beweren dat de fokkerij het uitsluitelijke voorrecht is der Batutsis; vele Bahutus zijn veebezitters. Weinigen echter bezitten voldoende opdat dit belang zou kunnen hebben onder oogpunt van voedselvoorziening of een belangrijk aandeel van hunne werkzaamheden zou in beslag nemen. Men mag zeggen dat de vier vijfden der bevolking de uitsluitelijke en eenige bron van inkomsten vinden in veldarbeid.

A. Voedingsbebouwingen.

I. *Geteelde soorten.*

De vlakte van Tanganyika behoort tot een zuiver verschillend klimaatgordel dan de hoogvlakten. Men kweekt er vooral den broodwortel, met zeer bevredigende opbrengst. De maïs, de sorgho, de banaan, de wortelknol, de boon, de aardnoot, de watermeloen, de broodvrucht, het suikerriet worden eveneens gekweekt, maar op minder aanzienlijke uitgestrektheden.

De Swahilische bevolking van Nyanza, Rumonge, Usumbura en Bugarama hebben zeer schoone rijstplantages. De inboorlingen werken als bezoldigden in die plantages en leeren deze bebouwing stilaan aan; eenige beginnen ze reeds voor eigen rekening.

In het binnenland is de broodwortel alleen gekend in de omgeving van Kigali in de Kisaka, en vooral in het centrum en het Westen van Urundi, waar deze kultuur gedurende de Belgische bezetting een zeer aanzienlijke ontwikkeling heeft genomen.

De groote traditioneele bebouwingen zijn de banaan, de sorgho, de boon en de erwten; en als bijkomende kultuur: maïs, sorgho, watermeloenen.

Hooger dan 2,000 meters boven den waterspiegel treft men de banaanboom niet meer aan. De wortelknol is overal niet gekend.

Het grootste deel der bananen en sorgho dient voor de bereiding van bier, die een belangrijken rol speelt in de voeding, vooral bij de Batutsis. De boon is het gewone voedsel der armen, dat op de toppen van de verdeelingslijn door de erwt vervangen wordt.

II. *Werkluizen en bebouwingsmethoden.*

De eenige landbouwwerktuigen door de inboorlingen gebezigd zijn het snoeimes (dat voor aleer tot de omploeging overgegaan wordt door hen gebruikt wordt om hoog gras en heesters af te snijden) en de hak. Deze verschilt van model naar gelang de streck. Men mag zeggen dat de Bahutus goede landbouwers zijn alhoewel zij zich slechts van deze primitieve werktuigen bedienen. Ze zijn vooreerst zeer werkzaam.

Gansch de familie, mannen, vrouwen en de kinderen, oud genoeg om de hak te hanteeren, arbeiden samen op het veld. Veelal ziet men ze tot 's avonds werken.

Mocite wordt niet ontzien. De omploeging gaat tot 30 centimeters en dieper. Het wieden met de hak of hand geschiedt steeds met de grootste zorg en wordt in voldoende mate herbegonnen.

De landbouwers hebben er trouwens verstand van. Zij weten welke waarde aan het mesten van den grond moet gehecht worden. Regelmatig worden maïs- en sorghovelden bemest, bij middel der kraalkeersels.

De eleusinevelden, die nooit worden bemest, bereiden zij door verbranding van gras en takken, die op de gansche uitgestrektheid van het veld tot op een aanzienlijke hoogte worden opgestapeld. Zij weten wat wisselbouw is : nooit wordt twee jaar achtereenvolgens de maïskweek op hetzelfde veld hernomen. De eleusinevelden blijven vier jaar braak liggen. In Ruanda, is driejaarlijksche wisselbouw de gewoonte, op twee verschillende plantingen volgt één jaar dat het land onbewerkt blijft liggen. Besproeiing en afwatering worden toegepast en de maïs wordt dikwijls in de laagliggende moerasgronden geteelt.

De landbouwers uit sommige gewesten schrikken niet af uitgestrekte met papyrus bedekte moerassen te ontginnen. Na verloop van eenige jaren gelukken zij er in prachtige oogsten te winnen. De besproeiing van den grond is ook niet overal toegepast. In 't algemeen, geschiedt dit op zeer primitieve wijze, maar men treft soms besproeiingskanalen aan die het water tot op grooten afstand voeren. Bouwen zij op de berghellingen met een hevige glooiing, dan passen de inboorlingen zeer vindingrijke methoden toe om wegspoeling te voorkomen. Sommige heuvels zijn, ten koste van grooten arbeid in opvolgende terrassen aangelegd.

Desondanks blijft nog veel te verwezenlijken. Bemesting geschiedt in onvoldoende mate; meer dan een moeras blijft nog onbebouwd. De wisselbouw is niet altijd die, welke den aard van den grond en de bebouwing vereischen en ten slotte hebben de inboorlingen vooral niet het minste gedacht van de keus der zaden : boonen, erwten en maïs leveren maar zeer weinig op.

III. *Oorzaken van de ontoereikende oogsten.*

In het algemeen beschikken de Bahutus over voldoende uitgestrektheden bouwgrond om in hun onderhoud te voorzien. Tot in de laatste jaren kwam

hongersnood dikwerf in dit land voor. Rupsen en knaagdieren veroorzaken verwoestingen aan den landbouw. Sprinkhanenvlagen teisteren somtijds een streek, geen blad, geen grashalm, op hun doortocht achterlatend. De laatste inval zonder ernstige gevolgen dagteekent van 1919. Maar de voornaamste oorzaak van het mislukken der oogsten dient in de onregelmatigheid der jaargetijden gezocht te worden. De datums van begin en einde der regens, alsook de hoeveelheid gevallen water, verschilt van jaar tot jaar. Al de plantingen, uitgezonderd de banaan, zijn in het grootste gedeelte van het land seizoen-kulturen. De late boon en de sorgho worden in Juli geoogst. De vroege boonen van het volgend seizoen, in Januari. Van Juli tot Januari wordt niet geoogst. Men leeft van den voorraad, en deze is met een uiterste karigheid verzameld.

Aan het onvoorziene wordt geen plaats geschonken en wanneer de inboorlingen voor de toekomst willen zorgen en de afwijking tusschen twee opvolgende oogsten willen verminderen, kan deze voorzorg oorzaak zijn van den hongersnood. Inderdaad, met de hoop op een langdurig regengetij stellen de inboorlingen de bezaaiing zoo lang mogelijk uit. Niet zoodra zijn de eerste regendruppels in de maand September gevallen of men ziet de beangstige lieden hunne boonen in de aarde planten. Houden de regens te vroegtijdig op, dan is dit voorzeker de hongersnood. Zelfs indien de late oogsten gelukt zijn, dan nog zal er maar voorraad gemaakt zijn tot in Januari, — Februari op zijn laatst. Daarvoor behoeven dan nog dat de zaaiing gelukke, dat de regens in het begin van het seizoen regelmatig en overvloedig wezen. Het is meestal in Januari dat hongersnood begint; is de eerste oogst verloren, dan kan het kwaad de verhouding eener ware catastroof aannemen.

Dank zij de genomen maatregelen, deed zich tijdens de Belgische bezetting geen enkel hongersnood voor in het bezette gebied, dan in 1917-1918 te Bugoye. En deze was dan nog op onverwachte wijze ontstaan door den plotselingen terugkeer van de bewoners dier streken, door hen verlaten in 1915 en 1916 om het tooneel der militaire bewegingen te ontvluchten.

B) Nijverheidsbebouwingen.

Op de eerste plaats dient de palmolie, boom vernoemd waarvan de bebouwing alleen in de Tanganyikavlake gedaan wordt. In 1910, voor dat de slaapziekte er verscheen, werd het aantal elaisboomen geschat op 700,000 stuks. De palmplantingen waren een uitgelezen oord voor de tsé-tsé vlieg. Talrijke boomen werden neergehakt en daar waar de plantingen te dicht bleken om de ontworteling mogelijk te maken, werd de ontginning en de toegang streng verboden. De groote palmplantage van Murata ten Noorden van Usumbura (de grootste van het land) verloor alle waarde ten gevolge van die langdurige verlatenheid. De olieopbrengst overschrijdt niet veel de plaatselijke behoefte, enkele honderde tonnen kunnen jaarlijks uitgevoerd worden, dewelke vooral van de omgevingen van Rumonge voortkomen.

De inboorlingen zijn niet zeer handig in het plukken, en de te hooge palmboomen worden niet ontgonnen.

De ricinus groeit bijna overal, in 't wild. De inboorlingen van Bugoye en deze van het Westen van Ruanda en het N.-O. van Urundi alleen halen er olie uit om er het lichaam mee te bestrijken.

Tabak wordt overal in kleine hoeveelheid gekweekt. In Bugoye, waar de gronden vooral geschikt zijn, wordt deze plant op groote schaal geteelt. De tabak van Bugoye wordt in heel Ruanda naar waarde geprezen. De Koning en de notabelen rooken geen andere.

C) Verwezenlijkte vooruitgang.

In gansch het land werden de bebouwingen in aanzienlijke verhoudingen uitgebreid. In Ruanda, waar de lage gronden eertijds uitsluitelijk voor het vee voorbehouden waren, werden de Bahutus dit jaar toegelaten al de valleien te bebouwen.

Ondanks de aanhoudende droogte mag men verhoppen dat de schaarschte zal voorkomen worden. In Ruanda, hebben de aankopen van levensmiddelen met het oog op den uitvoer, een aanzienlijk landbouwontwikkeling voor gevolg gehad in de gewesten van Tanganyika.

In het centrum van het land, wordt nu de broodwortel overal gekweekt. Alhoewel met geringe opbrengst zal deze toch toereikend zijn om alle gevaar van schaarschte af te weren. De maniok of broodwortel kan inderdaad op de hoogvlakten geoogst worden na het tweede jaar, wanneer dit noodig blijkt, of in den grond gelaten gedurende drie of vier jaar, als voorraad, in tijde van hongersnood.

De rouwen om groote stamhoofden hadden eertijds een volledigen stilstand van alle veldwerk gedurende twee of meer maanden voor gevolg, nu nog slechts enkele dagen.

Alhoewel het belangrijkste stamhoofd van Urundi, Ntarugera, voor eenige maanden stierf, bevoorraadt nu zijne hoofdj een naburige streek welke door schaarschte geteisterd is.

Als Europeesche bebouwing, die bepaald door de inboorlingen werd aangenomen, dient in de eerste plaats de Europeesche aardappe. vernoemd te worden. Deze plant wordt nu vooral in de bergstreek ten oosten van Usumbura, gekweekt. Zij vervangt daar de zoete aardappel.

De opbrengst overtreft de behoeften van het plaatselijk verbruik; de aardappel zou naar Katanga kunnen uitgevoerd worden.

In de buurten van sommige missiën, kweeken de inboorlingen tarwe en rogge, met eene toereikende opbrengst voor het verbruik der missionnarissen. Gedeeltelijk voorziet deze kweek in de behoefte van de overige Europeesche bevolking. Nabij Usumbura en Kitega, planten de kristenen een nogal belangrijke hoeveelheid ajuin. Van nu af aan zou er kunnen van uitgevoerd worden. Rond de missiën en elders zijn boekweitvelden aan gelegd.

Koffieplantingen werden belangrijk in de omstreken van Isavi en in gansch Urundi. In deze laatste provincie hebben de stamhoofden, gedurende 1922, verschillende duizenden jonge planten gekregen in de kwekerijen der posten. De bestaande kwekerijen werden hernieuwd en uitgebreid.

In de posten van Urundi wordt de ploeg met welslagen gebruikt. Ploeg-ossen trest men aan te Kitega, Usumbura en Nyanza. Inboorlingen komen de hanteering van de ploeg aanleeren. Deze werktuigen zullen bij den aanvang van het aanstaande seizoen ter beschikking van zekere stamhoofden gesteld worden.

HOOFDSTUK II.

VEETEELT.

EERSTE AFDEELING. — ZWAAR VEE.

Onder oogpunt van uitvoerhandel, is tegenwoordig, het vee, de eenige hulpbron van Ruanda, en de bijzonderste rijkdom van Urundi. Uitgezonderd de rivierstreek van Taanganyika, die levensmiddelen uitvoert, komen de huiden voor het overige gedeelte van het land, alleen als uitvoerprodukt in aanmerking.

De Batutsis zijn de groote veefokkers van het land en bezitten soms ontzaglijke kudden vee. Zij zijn afkeering van elk ander handwerk, maar zij meenen geen minderwaardig werk te verrichten wanneer zij hun vee zelf verzorgen. De Bahutus doen ook aan veeteelt, maar zijn, over 't algemeen slechts bezitters van een of enkele koeien. Het is uiterst moeilijk het aantal koppen vee van Ruanda-Urundi te schatten. In 1919 werd vooropgezet dat voor Urundi dit aantal 1 miljoen stuks zou bedragen. Sedert de runderpest er heerschte moet dit cijfer aanzienlijk verminderd worden. Van nu af is het zeker, dat het grondgebied verschillende honderd duizenden stuks hoornvee zal behouden en dat de veeteelt spoedig zijne vorige plaats zal hernomen hebben.

De economische waarde van de veestapel is, voor het oogenblik, zeer middelmatig. Boter en huiden zijn alleen het voorwerp van uitvoer, en dan is de boter nog van minderwaardige kwaliteit en in 't geheel niet geschikt voor Europeesch verbruik.

In vleesch en melkvoortbrengselen wordt geen handel gedreven.

Het vee is niet teelkrachtig; weinig koeien kalveren vooraleer zij acht jaar oud zijn en zelden werpen zij meer dan vijf kalveren af gedurende hun leven. De melkvoortbrengst is gering. Een goede koe geeft twee liters per dag, en met moeite kunnen zij hunne kalveren zoogen bij gebrek aan melk. Vleesch is nog al in overvloed en van goede kwaliteit. Het vee weerstaat zeer moeitvol aan een verplaatsing van eenigen duur, en, daar snelle verkeerswegen ontbreken, is het bijna onmogelijk het vee in goede voorwaarden naar de plaats van verbruik over te brengen.

Bovendien maken andere ziekten, als de runderpest, telken jare talrijke slachtoffers. De pyroplasmose en de theileriose zijn overal verspreid.

De *East coast Fever* of koorts der Oostkust doodt ieder jaar duizenden kalveren. De bacterische pestbuil of karbonkel woedt overal erg te Kigali, te Nduga (Ruanda) en in de streek van Shangugu. Mond- en klauwzeer komt niet zelden voor. Eindelijk zijn darmziekten menigvuldig. Zij ver-

wekken de vermagering en sleepen soms de dood na zich, terwijl talrijke huidziekten de dieren verzwakken en de vellen onbruikbaar kunnen maken.

Dit waarlijk in erbarmelijk en staat verkeerend vee speelt nochtans een allerbelangrijkste rol in het leven van het volk. De Mutusi leeft alleen voor zijn koeien. Zelfmoord bij veefokkers, die hun kudden door de runderpest verloren, werd niet zelden bestatigd. Het bezit van vee verzekert de politieke overmacht van de Mututs minderheid op de Bahutu²massa.

In Ruanda wordt het vee in zekere mate als een bestanddeel van den grond beschouwt. Het kan geen individueel eigendom uitmaken. Men bestuurt het en geniet er van, volgens goeddunken van den Koning, zooals men doet met een stuk land, maar men bezit het niet. Dikwijls wordt door den Koning het bestuur van het land en van de Bahutubevolking en dit van het vee en der Batutu aan twee verschillende personnags toevertrouwd : het hoofd van den grond en het hoofd van het vee zijn geheel onafhankelijk van elkaar. Zoolang het hoofd van het vee zijnen invloed bij den Koning blijft bewaren, mag hij, naar welgevallen, over de dieren beschikken, ze aan diegenen toevertrouwen die hem diensten bewijzen, ze bij de Bahutu plaatsen mits eene rente die zal bestaan uit levensmiddelen of een aantal kannen bier, ze slachten naar gelang de behoeften en er de huid van verkoopen ten zijnen voordeele. De afzetting van het stamhoofd heeft het verlies van al de rechten die hij uitoefent voor gevolg, maar dit verlies kan niet beschouwd worden als een verbeurdverklaring van zijn persoonlijk fortuin. In feite veranderde dit gebruik sedert de Europeesche bezetting. In de gestrengheid van het recht zou elke verkoop voor uitvoer onmogelijk moeten zijn; en nochtans vermeerderen de verkoopen van dien aard. Men mag aannemen dat de koe, ontvangen als loon of tegen geld gekocht op de inlandsche markten het onherroepelijke eigendom wordt van den koper. Maar de groote Batutsis versmaden zulken afstand. Zij verkiezen van hunne koeien bovenal het voorwerp te maken van herroepelijke giften.

In Urundi heeft de Koning, op het vee van het land, nog alleen een hoog eigendomsrecht.

Hij bezit eigen kudden en beschikt niet over diegene van de anderen. Het vee is het kollektief eigendom van de hoofdij en mag deze niet verlaten zonder toestemming van het stamhoofd. Bij diefstal is het dikwijls het stamhoofd dat de aanklacht indient, hij zoowel als zijn onderdaan beschouwt zich benadeelt.

Dit land is veel meer vooruitgegaan onder economisch oogpunt dan Ruanda, en het aantal koeien anders verkregen dan door gebruikelijke giften en waarover de eigenaar (mututsi of muhutu) mag beschikken volgens geddunken, zonder tusschenkomst van het hoofd, is veel grooter. Zelf wanneer men het vee niet als privaat eigendom mag beschouwen is de leenroerigheid daar veel vaster dan in Ruanda, en een gebruik laat de willekeurige beroovingen niet meer toe.

De Batutsis zijn zorgzame veefokkers. Zonder echter over voldoende bekwaamheid te beschikken. Van teeltkeus der dieren hebben zij niet het minste idee of, indien zij die toch doen, is dat in een zin die, onder econo-

misch oogpunt, geen belang inboezemt en dan nog alleen om een hun beval-lend prachttipe te doen vaststellen. De vorm van de horens, bij voorbeeld, kan, in hun oogen, de waarde van een koe verdubbelen. Hunne kennissen van de leer der dierenteelt zijn beperkt : velen zijn zelfs onbekwaam de ouderdom der dieren te beoordeelen.

Onvruchtbare koeien, goed voor de slachting, blijven in de kudden behouden. De onvruchtbaarheid is dikwijls veroorzaakt door verkeerde bewerkingen. De gezondheidsvoorzorgen zijn onbekend : onbeschat leven de dieren in open lucht zelf in het hevigste van het regenseizoen.

In het droge seizoen is de voeding totaal ontoereikend, en het vee loopt waarlijk verhongerd rond. Voor veevoederplanten wordt niet gezorgd. Bij droogte worden de kudden naar de moerassen gedreven, die groen gebleven zijn maar waarvan de gewassen onbeduidende voedingswaarde hebben. Het is ook in die moerassen dat het vee een massa parasitaire ziekten oploopt.

Tot besluit mag gezegd worden, dat de veefokkerij, zooals die nu wordt uitgeoefend, niet het minste economisch belang aanbiedt.

En, desondanks, blijft de veestapel de voornaamste rijkdom van het land, en de landbouwkundige speculatie mag de mooiste vooruitzichten koesteren. Immers, voor een voorspoedige veeteelt, is alles voor handen, een talrijke veestapel die merkkelijk verbeterd kan worden, onwetende maar hartstoechtelijke fokkers, die geschoold kunnen worden; uitgestrekte weilanden en prachtige uitwegen, want het gebied waar vee geteeld wordt, Ruanda-Urundi en Kivu, is omringd van streken waar geen zwaar vee leeft en een belangrijk vleeschverbruik bestaat.

Om aan dit kapitaal waarde te geven, behoeven verkeerswegen : zij worden aangelegd. De ziekten die het vee voor het vervoer ongeschikt maken, dienen uitgeroeid te worden : het laboratorium van Kisengi is ingericht om, te dien opzichte, de noodige studiën te doen. Het ras moet verbeteren en veekweekers dienen opgeleid, dit kan alleen geschieden op een opleidingshoeve, voor welks oprichting de kredieten op de begroting van 1922 uitgetrokken werden. In die opleidingshoeve zal op kruising en teeltkeus van het vee gewaakt worden en wordt dit verstandig toegepast, dan kan dit, ongetwijfeld, uitstekende uitslagen afwerpen, zonder dat de merkwaardige geaardheid van het ras verloren gaat. Hebben de Batutsis deze uitslagen bevestigd dan zullen zij vertrouwen in ons onderricht, bekend willen worden met onze methoden en ze zelf invoeren.

Wat de melknijverheid betreft werd eene plaatselijke vooruitgang vastgesteld. Een stamhoofd in de omgeving van Usumbura bezit eene melkerij die aan de Europeesche bevolking van de hoofdplaats zuiver bereide boter verschaft. Uit deze onderneming haalt hij een flink gewin.

2de AFDEELING. — ANDERE VOORTPLANTINGEN.

Alleen ossenvleesch wordt door de inboorlingen gegeten. De teelt van alle andere dieren is, huns inziens, enkel van belang voor mogelijken verkoop.

De inboorlingen houden geiten, schapen en, in sommige streken, kiekens. Het aantal schapen en geiten bereikte niet dit van de herkauwers, alhoewel het ook niet onbelangrijk is.

Daar in 1920 zeer gunstige prijzen werden betaald voor de geitenvellen — tot 8 frank per vel — hebben vele inboorlingen hunne fokdieren geslacht-offerd. Sedertdien zijn de prijzen gedaald en wast de veestapel dus weer aan. Slachten en uitvoeren van wijfjesdieren werd in Urundi verboden.

Kiekens dienen alleen in het leven van de inboorlingen als offers voor de waarzeggerij. Zekere stamhoofden met onrustig geweten offeren er een groot aantal op alvorens eene zaak van eenig belang te beginnen. Sedert de Europeesche bezetting worden kiekens en eieren gemakkelijk verkocht en de kweek nam uitbreiding in de omgeving der posten.

Naar primitieve methoden wordt overal aan bijenteelt gedaan. Honingverbruik is zeer aanzienlijk, daar dit produkt als bestanddeel voor de bierbereiding dient. Gansche karavanen voeren den honing naar de Residentie van Musinga en Mwambutsa. Ongelukkig, weten de inboorlingen niet veel af van de bereiding der was en gaan honderdtallen tonnen van dit kostbaar voortbrengsel jaarlijks verloren.

Als groote voortbrengingsstreken zijn gekend Kisaka, het Noorden en het Noord Westen van Urundi.

Enkele Europeanen houden ezels en varkens. Alhoewel deze laatste dieren met groot gemak worden geteeld bevat het den inboorlingen niet er zich mee bezig te houden.

Sedert den oorlog, heelt men geen paarden noch muilezels meer ingevoerd. De zeer hooge kostprijs dezer dieren (minimum 1,800 frank voor een muilezel, 2,400 frank voor een Abyssinisch paard en 4,800 frank voor een paard van groote gestalte te Nairobi) is tegenwoordig een groot bezwaar voor den invoer.

Het Bestuur is zinnens wolschapen aan te koopen en ze ter hand te stellen aan de stamhoofden om onder de Bahutus te worden verdeeld.

Het programma van de opleidingshoeve voorziet het fokken van paarden, ezels, geiten en schapen alsook van het Europeesche neerhof gepluimte.

HOOFDSTUK III.

DE STRIJD TEGEN DE RUNDERPEST.

De krachtdadige maatregelen in 1920 genomen, deden ons gedurende eenigen tijd verhoplen, dat de pest aan de Noord-Oostelijke grens van Ruanda zou tegengehouden zijn: de aangifte van besmetting kon zelfs diensvolgens te Gatsibu afgeschaft worden.

In December 1920 nochtans, werd de pestbesmetting op nieuw gemeld komende van Kigezi (Uganda). De besmettingshaarden breidden zich alras uit.

Een belangrijke gezondheidsgordel werd ingesteld van aan het Mulera-meer langsij de Nkungarivier en Nyawaronga tot aan de Kagera. De twee

derde ten Westen van het land waren aldus afgezonderd. Het bestuur trad krachtdadig op in de geteisterde streek. De gezondheidsgordel werd bewaakt door een compagnie der Openbare Macht, geholpen door Batutsis welke door Musinga afgevaardigd waren. Ongelukkiglijk werden de afzonderingsmaatregelen niet door de inboorlingen begrepen. In de maand Mei, werd deze gordel doorbroken en de pest brak uit te Bugessera. Heden bestaat de besmetting over het geheele land.

In Urundi werd de pest einde 1920 voor het eerst op het Westelijk front gemeld. Gedurende verscheidene maanden kon de plaag, dank zij de onmiddellijk getroffen maatregelen, beperkt worden.

Plotseling, in Juni 1921, braken menigvuldige haarden uit in het Centrum ten Westen en ten Zuid-Westen van het land; de besmetting is waarschijnlijk afkomstig van Bugessera.

In Augustus 1921 ontstond de pest te Uvira (Belgisch Congo). Een hulp-landbouwkundige van den veeartsenijdienst werd er aangesteld. Op 31 December, verbleven in Ruanda-Urundi vijf veeartsen en zes helpers die ter beschikking van het hoofd van den veeartsenijdienst stonden.

In Ruanda nam de uitbreiding van de pest in de zone gelegen ten Oosten van den gezondheidsgordel uiterst snelle vorderingen, en het personeel was al dadelijk overlast. Ten einde een zoo groot mogelijk aantal dieren te redden, verzorgde men tot zelfs degene welke door de pest aangetast waren en waarvan een groot deel reeds ongeneesbaar was.

Bij de gezonde dieren waren de verliezen matig: nauwelijks 10 t. h.

Musinga had er in toegestemd de inentingën verplichtend te verklaren. Maar de inlandsche middens verzetten zich tegen dezen maatregel. De verplichting de dieren naar den veearts te brengen deed een dolle vlucht ontstaan die de uitbreiding van de plaag nog kwam verhaasten. In Juni, verzocht Musinga met nadruk die verplichting in te trekken en de tussenkomst van den veeartsenijdienst te schorsen.

Daar, op dit tijdstip, verschillende nieuwe besmettingshaarden zich in Urundi veropenbaarden werd gansch het beschikbare personeel er naar toe gezonden. In Ruanda bleef slechts een enkel veearts achter welke gelast was de gang der plaag na te gaan en slechts op te treden op uitdrukkelijk verzoek. Alras werd zijne tussenkomst ingeroepen na afloop eener reis te Rutshuru, waar hij het besmette vee verzorgde.

Deze veearts heeft de inentingën hernomen ten Noord-Oosten van Ruanda. Nadat de gemoederen bedaard waren, konden de inboorlingen zich reken-schap geven dat het kwaad zeer gewichtig is en de toegediende geneesmid-delen afdoende uitkomsten teweeg brachten. Nu begroeten zij dezen veearts als een redder.

In Urundi ontmoette het Bestuur niet dezelfde moeilijkheden. Wij behoefden de inenting niet verplichtend te maken, daar wij er niet eens over een voldoende aantal veeartsen beschikten om al de dieren in te enten die door de inboorlingen er heen werden geleid om deze bewerking te onderstaan.

In de vallei van de Ruzizi, was deze drang niet zoo hevig in den beginne. Eenige bemiddelingen die gelukkige uitslagen hadden, droegen ertoe bij om den veeleers het vertrouwen te doen herwinnen en te bekeeren.

In 1921, werden niet minder dan ongeveer 20.000 inentingén gedaan door den veeartsenijkundigen dienst. Dit groot aantal inentingén vereischte noodzakelijkerwijze de bereiding ter plaatse van 5.000 liters serum.

Het vee van het Noord-Westen van Ruanda is van stonden aan gevrijwaard; de voorteeeling hernam reeds: na enkele jaren zal de veeteelt zijnen vroegeren bloei hernemen hebben. In Urundi, worden de inentingén voortgezet en iedere maand worden duizenden dieren aldus gered.

De oogenblik is goed gekozen om een krachtdadige aktie te ondernemen ten einde rasverbetering te bekomen. Door de opleiding zullen de veeteelers bij machte gesteld worden een veel hoogere uitkomst dan die van weleer uit den veestapel te ontleenen.

HOOFDSTUK IV.

BOSCHBOUW, JACHT EN VISCHVANGST.

1ste AFDEELING. — UITGESTREKTHEID EN VORMING DER BOSSCHEN.

De eenige belangrijke bosschen in het land bevinden zich op de scheidingslijn Congo-Nijl, ten Westen van het grondgebied. Vermoedelijk was tot voor een betrekkelijk jong tijdstip, gansch de kustketen met bosschen bedekt. Voor twintig jaar vornden in Ruanda de wouden van Bugaye, ten Noord-Westen, en Rugege, ten Zuid-Westen, één onafgebroken lijn. Heden ten dagen zijn zij gescheiden door een ruimte van 25 kilometers breed. In Urundi grenst het woud van Kibira aan dit van Rumonge, ten Noorden; het strekt zich uit naar het Zuiden tot op 28 kilometers afstand van de baan die Usumburu met Kitega verbindt. Ten Oosten van Rumonge is het massief van Bururi een laatste overblijfsel van de oerwouden die eertijds gansch de provincie van het Noorden naar het Zuiden doorliepen. De oppervlakte der oerwouden van Ruanda mag geschat worden op ongeveer 2,500 vierkante kilometers, min de talrijke niet beboschte plekken. De oerwouden van Urundi bereiken nauwelijks 1,000 vierkante kilometers oppervlakte.

Al deze wouden zijn samengesteld uit kreupelhout onder volwassen boomen met als lang hout, voornamelijk bamboes, vooral in Ruanda. De houtsoorten van volwassen boomen, waartusschen uitstekend bouw- en timmerhout te vinden is, zijn nogal zeldzaam en hun aantal schijnt meer en meer te verminderen daar de dichtgroei van de bamboes hunne ontwikkeling belet.

Overal, uitgezonderd te Bururi, is het woud in verval. De boschbranden die ieder jaar de zoomen aantasten en de reeds bestaande niet beboschte plaatsen is uitbreiden een der oorzaken van dien achteruitgang, vooral echter zijn het de omhakkingen door de inboorlingen die den voorraad verminderen. In Bururi, waar het woud zich op het gebied van een enkel stamhoofd bevindt, is het toezicht veel gemakkelijker en het beboschte deel vermindert er dus niet. In Kibira zijn de boschzoomen bezet door de families

van de bewakers der koninklijke graven, en het gebruik verbiedt volstrekt aan de Batutsis de toegang op dit domein. Aldus is de uitoefening van een effectief gezag er onmogelijk. In Ruanda, wordt het zuid-oosten van het woud vooral geteisterd door de dichte bevolking dezer streek welke uitbreidingsgronden zoeken.

Buiten de oerwouden der hooge bergen, treft men nog bosschen van kreupelhout aan op de hellingen die het Tanganyikameer, ten zuid-westen van Urundi omzoomen. Het hakken van brandhout werd er toegelaten voor de behoefte van de zeevaart ten beloope van 2,000 m³.

Eindelijk een beboschte vlakte bedekt het zuid-oosten van Ruanda van aan de grens van Urundi en strekt zich uit tot aan de Kagera rivier. Vooral groeïen daar acacias die nochtans geen enkel belang voor ons ginning opleveren evenals heesterstruiken van alle soort. Een savana van zelfden aard bestaat in de vallei van de Malagarasi, ten Oosten van Urundi, en in de vallei van de Ruzizi.

Buiten de hierboven beschreven streken zijn de provincies Urundi en Ruanda uiterst arm aan boomsoorten. Alleen treft men er de ficus aan die in de banaanplantingen wordt gekweekt om de schors daar deze als kleding wordt gebruikt: voorts wolfsmelkplanten voor de afsluitingen en die brandhout opleveren. Zeldzame groepjes boomen meestal ficusen duiden op de hoogten het bestaan van vroegere kraals van koningen en stamhoofden of grafplaatsen aan.

TWEEDE AFDEELING. — VERWEZENLIJKE VOORUITGANG. HERBEBOSSCHING.

De verordening-wet (n° 118 van 18 December 1921) bepaalt en regelt het boschhakken en legt aan de houders eener vergunning van boschhakken hetzij overeenstemmende maatregelen van herbebossching op, hetzij betaling eener taks waarvan de opbrengst zal dienen om nieuwe wouden aan te leggen.

Bovendien werden ernstige pogingen aangewend om aan al de posten toe te laten zich ter plaatse het noodige brandhout te kunnen verschaffen.

Boomkwekerijen werden ingericht. 23,000 boomen werden langsheen de banen geplant. Vooral zijn het de Eucalyptus en de Black wattle, daar deze soorten zeer snel opgroeien voorts de pijn- of mastboom van de Kaap (*pinus Casudrina*) een zeer mooie boom voor lanen.

Eindelijk werd den stamhoofden en onder-stamhoofden voorgeschreven in de nabijheid hunner kraals boombeplantingen aan te leggen. Deze boomkwekerijen, door ongecoefde handen verzorgd, geven, in 't algemeen zwakke uitkomsten. Andere moesten in de posten worden aangelegd en daar werden de inboorlingen toegelaten de jonge boomen te komen weghalen.

AFDEELING III. — JACHT EN VISCHVANGST.

De jacht is weinig belangrijk. De enige streek, rijk aan wild, bevindt zich in de gebieden van het Oosten van Ruanda die aan Groot-Bretanjë werden overgelaten.

Buffel en olifant treft men aan in de omgeving van Bugessera, in het woud van Bugoye en in de vallei van Ruzizi, waar door de olifanten ernstige verwoestingen worden aangericht.

Gorillas leven in het woud van Bugoye, chimpanzees, hondskop, colobussen en apen van andere soort in al de wouden; buffels en verschillende soorten antilopen komen voor in de vallei van de Malagarazi.

In het binnenland treft men niet anders aan dan de moerasantiloop, de phacochère, eenige kleine antilopen en hazen, De otter komt veelvuldig voor in Ruanda.

Nijlpaarden en krokodillen leven in het Tanganyikameer en in al de groote rivieren, doch niet in het Kivumeer. In het Oosten van Ruanda, ten Zuiden en ten Oosten van Urundi zijn er leeuwen. De luipaard, allerlei soort tijgerkatten, de jakhals en de hyena vindt men overal.

Bijna overal ziet men de trapgansen, kanarievogels, parelhoenen, patrijzen, bosch- en gewone tortelduiven.

De Batutsis houden veel van jagen met den hond. Zij jagen vooral de moerasantiloop, kleine wilde dieren, de haas alsook de otter. Het vleesch van het wild geven zij aan de honden te eten. Zij hebben weinig of geen rashonden, verzorgen ze slecht, maar weten ze goed te dresseeren. Een goede jachthond is één of twee koeien waard in Ruanda, nog meer in Urundi.

De vischvangst is weinig belangrijk, ongerekend op het Tanganyikameer.

Met uitzondering der oeverbewoners van de groote rivieren, zijn de Banyaruandas en de Barundis geen vischlieffhebbers. Nochtans vermeerderd het vischverbruik in de streek van het Tanganyikameer van dag tot dag. Waar men, vóór weinige jaren, op de markten in het binnenland nooit visch zag aanbieden of verkoopen, wordt daarin nu een belangrijken handel gedreven.

HOOFDSTUK V.

INLANDSCHE NIJVERHEDEN.

De inlandsche nijverheden behoeven onder alle opzichten groote vooruitgang te verwezenlijken.

Overal zijn de huizen in koepelvorm gebouwd; ze zijn gevormd door een omlijsting van jonge boomen of buigzame takken, die op een of meer middenpijlers rusten, en met drooggras bedekt. De eigenaar bouwt zijn woning zelf met behulp zijner bureu, waaraan hij, bij voorkomende gelegenheid, denzelfden dienst zal bewijzen. Eenige groote stamhoofden hebben huizen, steeds naar zelfde model, maar zeer zorgvuldig opgericht; de lage deur heeft een verhoogd gewelf, dat een klein vestibule vormt, en het gansche koepeldak is geduldig gevlochten. Musinga bezit een ontvangsthuis van een tiental meters doorsnee. In de nabijheid van eenige Missiën, hebben vele inboorlingen het metselen in leem aangeleerd; het huis blijft rond, maar het dak rust op een cirkelvormige muur van ongeveer 1^m.50 hoogte in leem of pisé opgetrokken.

Vele Batutsus zijn veel slechter gehuisvest dan de Bahutus. Met zekere

behaagzucht behouden zij aan bouwingen een karakter van het eenvoudig kampement, wellicht nog de herinnering aan het zwervend bestaan van eertijds.

In Urundi worden de kleederen gemaakt uit gekapte en uiteengerokken flussehors. In Ruanda worden veelal de kalfs-, geiten- en schapenvachten gebezigd. De notabelen dragen Europeesche stoffen, bijzonder in Ruanda.

Mandenwerk is vol verscheidenheid. Buiten de matten die als matras en deksel dienen worden ook traliwerk gevlochten dat als deur en windschermen gebruikt wordt, hangmatten waarin de stamhoofden en de voorname vrouwen gedragen worden, schilden en pijlkokers, borden en tellooren, eindelijk, nog manden en korven van allerlei aard, waartusschen de groote karakteristieke manden met het kegelvormig deksel. In Ruanda houden de vrouwen zich bezig met zeer fijn mandenvlechtwerk. Dit is misschien wel het eenig plaatselijk artikel door artistiek inzicht en esthetieke uitvoering gekenmerkt. Zij maken ook verschillende kleine handwerken met gevlochten paarden in verscheidene kleuren.

Houtbewerking is weinig belangrijk, alleen melkkannen in uitgehold hout, boogen en lansen, voetbanken, hechten voor werktuigen, mortieren en koelbakken voor bierbereiding worden vervaardigd. Eenige oeverbewoners bouwen prauwen. In Urundi draaien ambachtslieden zeer schoone houten armbanden met rood koper ingelegd.

Het vervaardigen van potten is bijna uitsluitend voorbehouden aan de Batwas: potten en kruiken kunnen voor enkele centiemen aangeschaft. In Ruanda worden vele pijpen gebruikt.

Over de inlandsche nijverheid in koper en ijzer kan meer gezegd worden. Wordt in Ruanda weinig koper bewerkt, dan is dit niet het geval in Urundi, waar de mannen armbanden in rood koper dragen en de vrouwen zware ringen in geel koper. Het koper wordt niet ter plaatse gesmolten, maar vooral in draad uit de naburige streken ingevoerd.

Smeden vervaardigen in ijzer de punten der lansen alsmede pijlen, messen, vooral veel landbouwgerief zooals hakken, bijltjes en snoeimessen, want de miljoenen Bahutus-landbouwers hebben spoedig hun hakken die uit zacht ijzer vervaardigd zijn versleten. Eertijds was de hak een uitstekend ruilartikel, een ware muntstandaard. In de van de centrum afgelegene streken heeft de hak dit karakter: bij de Bahutus wordt de bruidschat nog steeds in hakken berekend. IJzer bevindt zich overvloedig in het grootste gedeelte van het land: in het Oosten van Ruanda en het Noord-Westen van Urundi vooral. Maar de produktie is onvoldoende. Van uit Belgisch Congo en Urundi wordt dit metaal in Ruanda ingevoerd; Ruanda voert in Belgisch Congo en Urundi; Urundi zelf van uit Ussuwi, Uha en de Uvira streek.

De omzet geschiedt in het algemeen op de inlandsche markten met groot en klein vee als ruil. De ontoereikendheid der plaatselijke produktie zal moeilijkheden veroorzaken na de teruggave van Kisasi en Buganza, die de grootste hoeveelheid hakken leveren, welke in Ruanda gebezigd worden en welke uitsluitend met deze werktuigen, een groot deel der schatting betalen door deze grondstrooken verschuldigd aan koning Musinga.

Eenige zoutgroeven worden door de inboorlingen uitgebaat. Hier zijn het beginsels van zoutgronden — zooals in de delta van de Ruzizi rivier — dewelke door de inboorlingen worden verzameld om ze aan hun dieren te geven; elders zijn het zoutbronnen zooals te Shiri (Kisaka) waar men het vee laat drinken. Het zout voor het menschelijk verbruik wordt bereid door verbranding van het gras uit sommige moerassen, inzonderheid op de boorden van de Kagera en de Lumpungwe (zuid-noorden van Urundi).

Tot dusver zijn de inlandsche nijverheden weinig ontwikkeld. Het opnemen van de inboorlingen als leerlingen in onze werkhuizen en het stichten eener beroepsschool zal den toestand doen verbeteren. Het staat vast dat gedurende langen tijd de werklieden, op die manier gevormd, door de behoeften van de Europeesche ondernemingen zullen in beslag worden genomen. De volmaking van diegenen die in eigen midden arbeiden, zal slechts na verloop van een groot aantal jaren te bereiken zijn.

HOOFDSTUK VI.

INLANDSCHE MARKTEN.

De markten beantwoorden aan een noodzakelijkheid voor de voeling van de streken met verschillende producties. Zij zijn ook onontbeerlijk voor de posten met een talrijke bevolking, dewelke zich met andere zaken bezig houdt en zich niet toelegt op voortbrengst van levensmiddelen en andere noodzakelijke artikelen voor het bestaan.

Op de markten der posten geschieden de aankopen tegen geld. Langdurige en moeizame pogingen dienen aangewend vooraleer de inboorlingen zich aan dezen vorm van betalen gewennen. Op de markten die uitsluitend door de inboorlingen bezocht worden, geschiedt alles bij middel van ruiling. De artikelen waarvan de waarde gekend is en die gemakkelijk verkocht worden krijgen allengskens het belang van een muntwaarde. De inboorling neemt ze aan en vergenoegt er zich mee zelfs wanneer de eigenaar van een voorwerp van het welk hij zich wenscht te ontmaken niet ditgene bezit dat hij zich gaarne zou aanschaffen. In Ruanda spelen hak, groot en klein vee, alsook paarden, zulken wisselrol. In Urundi legt er zich op aan dat geit en hak vervangen zullen worden door franken en de paarden door kleine munt in koper.

Dagelijks worden drukke markten gehouden te Usumbura en te Kitega; die van Kigali wordt minder bezocht. In al de posten werden wekelijksche markten ingericht om in de behoeften van de bevolking te voorzien.

De zuiver inlandsche markten zijn van veel grooter belang. Honderden personen soms begeven er zich naar toe. In Bunoge (Noorden van Urundi), ruilen de Batutsis er boter en vleesch tegen boonen en bananen; te Kajaga (aan de monding van de Ruzizi) verkoopen de visschers er hunne vangsten; elders weer worden hakken en levensmiddelen verruilt tegen groot en klein vee.

Maar de markten veruit het belangrijkste onder economisch opzicht, zijn deze gelegen langs de kustketen van af het Kivumeer tot aan het Zuiden van Urundi, zooals daar zijn die van Bugarama, Rushibuka, Rubingo en Ganogano. Vele zijn gegroepeerd rondom het groote handelscentrum Usumbura.

De bergbewoners dalen niet graag tot in de vlakte. Niet verder dan den oostelijken berguitlooper wenschen zij levensmiddelen en vleesch aan te brengen. Het zijn handelstusschenpersonen gelasten die zich in ruil van zout en soms tegen stoffen, de voortbrengselen van het binnenland af te halen en ze naar de handelaars te brengen. Meestal worden de winsten hunner zaken uitgegeven aan aankoop van vleesch en inlandsche bieren.

Zekere markten worden op verschillende uren gehouden derwijze dat ze ombeurt het bezoek ontvangen van dezelfde handelaars. Zoodoende komen de inboorlingen zeer vroeg in den ochtend met hunne levensmiddelen naar de markt van Usumbura, en gaan terug met visch naar die van Buhonge die des middags gehouden wordt, vandaar begeven zij zich dan, dragers van een kruik bier, naar de markt van Ngumba, waar ze tegen den avond hun drank zullen verkoopen. Een klas van handeldrijvende Barundis heeft zich aldus gevormd die, somtijds in groep tot in Ruanda en in de streek van Kanyinya geraken om er zich vee aan te schaffen. Op de markten van het westelijk gedeelte van het land voeren zij meer en meer vleesch aan. In Usumbura alleen werden 54 patenten voor vleeschslagers gedurende 1921 afgeleverd.

Buiten de regelmatige markten bestaan er nog tijdelijke op de grens van de zones welke door schaarschte geteisterd zijn.

Op de markten van de posten zijn de prijzen geregeld bij middel van een marktstaat. Op de inlandsche markten ondergaan de prijzen een genoegzame schommeling, volgens den overvloed van vraag en aanbod. Gemiddeld bedragen zij 10 tot 20 p. h. minder dan de in de posten betaalde prijzen.

ELFDE DEEL

Handel en de Europeesche ondernemingen.

HOOFDSTUK EÉN.

INLEIDING.

1ste AFDEELING. — ALGEMEEN STATISTIEK VAN DEN HANDEL.

Voor het jaar 1921 kan de handelsstatistiek slechts bij benadering aangegeven worden. De overdracht van Kigoma heeft in de eerste maanden van het jaar, een zeer belangrijke zakenbeweging teweeg gebracht, daar de handelaars van Kigoma alvorens de grens gesloten werd hunne waren naar het Noorden stuurden, en die van het Noorden stocks opstapelden te Kigoma.

De produkten welke niet aan rechten onderworpen zijn, waren alleen het voorwerp van regelmatige statistieken te Kigoma, dit slechts vanaf de maand April.

De door de tolstatistiek verschafte inlichtingen, voor wat Urundi betreft zijn veel beneden de werkelijkheid; terwijl de inlichtingen door de posten verstrekt en alle waren betreffen uit de Residentie uitgegaan, hetzij naar het afgestane grondgebied, hetzij naar het buitenland, hetzij naar Belgisch Congo, noodzakelijkerwijze bij benadering zijn aangeduid.

De inlichtingen van Ruanda werden alleen verstrekt door het tolbureau van Kigali. Zij slaan dus niet op invoer en uitvoer daar deze langs andere grensposten en langs Usumbura konden geschieden.

De cijfers voor Ruanda werden in 1921 door geen enkele landelijke verandering gewijzigd. De statistieken werden op dezelfde wijze gehouden als in 1920. Zij veroorloven de uitgebreidheid van de crisis waaraan den handel van het grondgebied geleden heeft, na te gaan.

De invoer van Ruanda wordt door de volgende cijfers aangegeven :

Jaar.	Gewicht.	Waarde.
1920 . .	158,892 kilogr.	1,074,818 fr.
	en 1,256 liters alcohol.	
1921 . .	36,181 kilogr.	318,656 fr.
	en 144 liters alcohol.	

Voor 1921 duiden deze cijfers dus vier maal minder gewicht en bijna drie maal minder waarde aan dan voor het jaar 1920. De vermindering sloeg vooral op de weefsels : 830,991 frank in 1920, 155,627 frank in 1921. Hetzelfde geldt uitvoer van huiden : 613,505 frank in 1920, 120,528 frank in 1921.

De uitvoer wordt op volgende wijze berekend :

Jaar.	Gewicht.	Waarde.
(1) 1920 . .	396,521 kilogr.	617,424 fr.
1921 . .	184,760 —	126,064 fr.

Voor Urundi mag het totaal van in- en uitvoer bij benadering geschat worden naar de havenbeweging van het Tanganyikameer. Te Usumbura bedroeg die beweging 3,876 ton inklaring en 4,135 ton uitklaring. Deze cijfers zijn een weinig minder dan die der totale beweging van het Tanganyikameer, daar zij geen rekening houden van den uitvoer langs de kleine havens van dit meer. De totale beweging kan beraamd worden op 4,000 ton inklaring en 5,000 ton uitklaring. Voor wat den invoer betreft is in deze schatting al het materiaal voor de Regeering begrepen, en voor den uitvoer, een nogal belangrijke stock oorlogsmateriaal voor Belgisch Congo.

De statistiek der koopwaren *onderworpen aan rechten* geeft, voor de tol-bureelen van Kigoma en Usumbura, volgende cijfers :

<i>Invoer.</i>		
BUREEL.	GEWICHT.	WAARDE.
KIGOMA	419,486	1,280,834
	en 7,580 liters dranken.	
USUMBURA	227,127 (2)	70,996
TOTAAL	644,613	1,357,850

<i>Uitvoer.</i>		
BUREEL.	GEWICHT.	WAARDE.
KIGOMA	328,175	361,072
	plus 2 ^m 3.225 hout	
USUMBURA	133,945	64,396
TOTAAL	462,120	425,468

Deze cijfers bevatten de inlandsche levensmiddelen slechts voor een tijdvak van twee maanden (van 1 November tot 31 December) en slaan slechts op negen maanden (van 1 April tot 31 December) voor de uit Kigoma gevoerde produkten.

---

(1) Deze cijfers hebben slechts een vergelijkingswaarde. Het totaal is veel minder dan de werkelijkheid, daar de invoerverklaringen aanvaard werden op basis van een veel kleinere voet. Als voorbeeld diene het volgende : de verklaarde waarde van weefsels bedroeg slechts 10 frank het kilogram, alhoewel de gedrukte katoen gemakkelijk verkocht werd aan 4 en 5 frank de yard. De vellen werden, voor den uitvoer, verklaard aan een waarde van fr. 0.50 het kilogram.

(2) Waarvan 217,000 kilogrammen gebakken steen.

Het totaal van den invoer voor Urundi wordt voor de belangrijke artikelen als volgt verdeeld :

Landbouwmateriaal (ongeveer)	180 ton.
Weefsels, artikels voor Blanken (idem)	490 —
Ruilartikelen (idem)	275 —
Zout (waarvan 844 ton voor de Regeering)	944 —

De totale waarde van den invoer voor rekening van den handel mag geschat worden op 2,000,000 frank en die van den uitvoer op 1,500,000 frank ongeveer.

Voor den uitvoer komen de inlandsche levensmiddelen (waarvan den aankoop bijna geheel werd geschorst gedurende de tweede helft van het jaar), voor omtrent 1,500 tot 2,000 ton in aanmerking.

De huiden (groot vee en geiten) voor 500 ton ongeveer.	
Palmolie.	voor 200 —
Inlandsche boter	voor 5 tot 600 —

2^e AFDEELING. — HANDELS- LANDBOUW- EN NIJVERHEIDSINRICHTINGEN.

Er bestaan in Ruanda Urundi 133 instellingen waarvan 128 voor handel, 2 voor landbouw, 2 gemengden en 1 voor nijverheid.

91 dezer inrichtingen hebben in Urundi hunne arbeidsfeer, 42 in Ruanda, 11 inrichtingen hooren toe aan Belgische firmas, 10 aan Grieken, 52 aan Araben en 55 aan Indiers.

De 2 Belgische kantoren van Ruanda zijn weinig belangrijk, dit van Kigali heeft eenige conserven en artikels voor Europeanen in magazijn. Het dreef geen handel in huiden.

Dit van Shangugu, bijhuis van een firma in Belgisch Congo gevestigd, wordt door een zwarten klerk beheerd.

De Europeesche huizen te Usumbura zijn veel belangrijker, het grootste deel van den uitvoerhandel geschiedt door hun tussenkomst.

Talrijke Arabische en Indische firmas, moeten eveneens aangestipt worden, weinige hunner echter spelen een belangrijke handelsrol; een twaalfstal heeft betrekkingen buiten de grenzen en ondernemen uitvoer. De andere zijn niets meer dan tussenhandelaars welke op krediet koopen bij de firmas die ruilartikelen invoeren; zij betalen met produkten.

Velen dezer onbeduidende Zwarte makelaars konden tengevolge van de handelsscrisis, hunne verbintenissen niet uitvoeren welke zij zonder vooruitzienden blik hadden aangegaan. Andere hebben hun kapitaal gansch vastgelegd en aankopen aan hooge prijzen gedaan. Zij zijn nu genoodzaakt hun stocks te verkoopen. De meer gelukkigen verschieten geld aan de anderen, maar meestal bestaat hun actief in schuldvorderingen van zeer onzekere waarde.

Onmogelijk dus met eenige zekerheid de belangrijkheid van hun kapitaal vast te stellen. De hoogst verwarde toestanden in dewelke zich sommige pleiters bevinden en die niet altijd van goeden trouw zijn, noodzaakten het

uitvaardigen der verordening wet n° 103 van 2 April 1921, die de handelaars verplichten, wie ze ook wezen, regelmatig handelsboeken te houden.

AFDEELING III. — HET VRAAGSTUK DER ARBEIDSKRACHTEN.

Het vraagstuk der arbeidskrachten dringt zich niet op in Urundi en Ruanda, met uitzondering te Usumbura, waar ten gevolge van het klimaat de mogelijkheden enigszins begrensd zijn. Het is er inderdaad zeer moeilijk bestendig de werklieden afkomstig uit de bergen te gebruiken, het klimaat is er voor hen te zeer moorddadig. De bevolking der vlakten, aan het klimaat gewoon, is veel minder dicht bezaaid dan die van de hoogvlakten. Wij zijn nochtans ver van de grenzen der plaatselijke mogelijkheden bereikt te hebben. Bijna al de inboorlingen van den omtrek, hebben sedert eenige jaren, nieuwe behoeften aangewend en vele bieden zich vrijwillig aan om werk te zoeken. De loonen worden uitgegeven aan weefsels en vooral aan vleesch en visch die ze op de plaatselijke markten in meer en meer aanzienlijke hoeveelheden aanschaffen. In het binnenland geschiedt het aanwerven van arbeidskrachten voor al de landbouw- of niet gespecialiseerde werken met het grootste gemak. De inboorlingen komen hunne diensten dan eens aanbieden op de markten der posten, dan weer door tusschenkomst van het stamhoofd.

In zeer algemeenen regel, is de inboorling afkeerig om zijn midelen te verlaten om een verbintenis van langen duur af te sluiten, en zeer zelden kan men de werklieden meer dan één maand in dienst houden.

Voor de bouwwerken te Usumbura worden de loonen alle Zondagen uitbetaald, en de ploegen der hoofdijen wisselen zich van week tot week af. Hetzelfde geldt voor de baanwerklieden in de posten. Dit stelsel biedt het ernstige bezwaar dat zonder de minste moeilijkheid uit te voeren werk herhaald moet aangeleerd worden en dit de hulp van een groot aantal toezichters vereischt. Nochtans, wanneer het een werk van langen duur betreft, zijn er weinige maanden van noode opdat al degenen die periodiek verwisselen zich hunne taak eigen gemaakt hebben.

Te Kitega, bij voorbeeld, zijn het altijd de inboorlingen van één zelfde kleine hoofdij die zich bezig houden met de verzorging van trekossen en zich met het vervoer belasten. Op den dag van de aflossing, spannen de pas aangekomenen de beesten in zonder dat aanduidingen dienen gegeven te worden.

Zijn een gering aantal werklieden vereischt, dan kunnen nochtans de ondernemingen zonder moeite bestendige arbeiders aanwerven. Waar de bevolking voldoende talrijk is, zooals te Ruanda-Urundi, vindt men steeds genoeg stoutmoedige lieden wien de autoriteit van het stamhoofd lastig om dragen is en die niet tevreden zijn met den engen horizon van hun dorpsleven. Een verbintenis voor langen duur in een onderneming of in een of andere Europeesche post ontslaat hen van hun gebruikelijke verplichtingen. Over dit individueel vertrek wordt niet door de stamhoofden geklaagd.

Al de aldus aangeworven werklieden zijn Bahutus.

De Mututsi, zelf wanneer hij zich in de grootste noodruft bevindt, aan-

vaardt nooit handenarbeid, in Ruanda ten minste niet. In Urundi, is zulk rasvooroordeel, minder volstrekt, en men ontmoet, maar zelden Batutsis als dragers of boys. Het eenige werk dat de vertegenwoordigers van het hogere ras toestemmen te aanvaarden, is tolk of klerk te worden.

De opbrengst van de niet geoefende arbeidskracht is in 't algemeen zeer gering. Ze vermeerdert in aanzienlijke verhouding wanneer het werk als taak wordt aanvaard. Te Usumbura, bij voorbeeld, geschiedt het overbrengen van de kust naar de post tegen zooveel per ton; de boomplantingen worden betaald tegen zooveel per plant. Deze methode levert uitstekende uitslagen op.

Het gemiddeld salaris van de bestendige werklieken schommelt tusschen fr. 6.50 of 7 frank en 12 frank per maand plus het rantsoen. Te Usumbura bedraagt het meer en betaalt men tot 20 frank plus het rantsoen. De kostprijs van dit laatste schommelt van 20 tot 30 centiemen ongeveer per dag.

De werklieken ter plaatse aangeworven en die in de nabijheid hunner woonplaats werken zorgen zelf voor hun voedsel en stellen zich tevreden met fr. 0.25 tot 0.30 per dag, te Usumbura fr. 0.40 tot fr. 0.50.

De geoefende arbeidskracht wordt bijna uitsluitend aangeworven bij de Swahilische bevolking van het Tanganyikameer en te Kigali met uitzondering van steenen en pannenbakkers; talrijke oeverbewoners leerden stielen aan in de geloofsmissiën en worden nu in dienst genomen in de posten en bij de particulieren. De missiën leverden eveneens een zeker aantal metsers, timmerlieden en boomzagers, maar de meeste hunner ambachtslieden vinden werk ter plaatse.

Te Usumbura zijn veel stielmannen afkomstig van Kigoma, Udjiji en Tabora.

Het cijfer van de salarissen der geoefende arbeiders schommelt in het binnenland van 15 tot 60 frank per maand. Te Usumbura is het 1 tot 3 frank per dag voor de werklieken van den Staat, aan dewelken het Bestuur huisvesting verleent. De particulieren betalen soms meer.

Eenige bijzonder vaardige en onderrichte gekleurde ambachtslieden hebben een salaris van ongeveer 20 frank per dag.

Werkkontrakten. — De verordening wet n° 100 van 22 April 1922 heeft de schikkingen der Duitsche wetgeving gewijzigd en aangevuld in zake verbintenissen van dienstverhuring. Zij verplicht, voor al de verbintenissen van meer dan 3 maanden, aan den aangeworvene een boekje te overhandigen hetwelk een titel te zijnen gunste daarstelt. De verbintenis is tegenover den aangeworvene niet in te roepen zoo zij niet met het visa van den te dien einde door den Resident afgevaardigde beambte is voorzien.

De wetgever heeft voor den werkgever het recht afgeschaft den aangeworvene, voor fouten bedreven in de uitvoering van de verbintenis, een burgerlijke boete op te leggen onder vorm van afhouding van salaris. Om daartegenover de in de verbintenis aanvaarde en ingeschreven verplichtingen te doen eerbiedigen is de aangeworvene onderworpen aan het tuchtstelsel voorzien in de verordening-wet n° 15. Het tuchtgezag wordt uitgeoefend door den politierechter; deze mag alleen op aanklacht van den meester ingrijpen.

Eindelijk legt de verordening de verplichting op de terugkeer naar de woonplaats te verzorgen en geeft aan de Residenten een bijzonder mandaat van bescherming en tussenkomst ten gunste van de aangeworvenen in al de gevallen waar de bescherming hunner belangen het vraagt.

AFDEELING IV. — MUNTOMLOOP.

De Bank van Belgisch Congo heeft, niettegenstaande de teruggave van Kigoma, het agentschap dat ze in deze plaats bezat behouden, alsook die van Dar-es-Salaam. Een kantoor zal geopend worden te Usumbura in het begin van 1922 (1).

De omloop van bankbriefjes verdween bijna geheel. De briefjes van 1 frank niet zeer door de inboorlingen op prijs gesteld werden, achter-eenvolgens, ingetrokken en vervangen door den nikkel frank der nieuwe aanmunting. De briefjes van een hooger bedrag dienden voor overbrenging van geldwaarden naar Kigoma : de dienst der postmandaten is niet in voege tussen Ruanda-Urundi en het Tanganyika Territory.

In afwachting dat het agentschap van Belgische Congobank te Usumbura zijne werking aanvat, heeft de Koninklijke Commissaris, ten einde den handel te helpen den ontvanger der belastingen van Usumbura gemachtigd mandaten uit te geven op den kashouder der Kolonie te Kigoma.

De zilveren franken die in de Staatskas binnenkomen werden niet meer in omloop gebracht. 400,000 frank in zilver geld werden in December verzonden naar de Nationale Bank van België.

De franken in nikkel door de inboorlingen « palmboom » genoemd, werden nogal gemakkelijk aangenomen. De intrekking van de zilveren franken heeft de nieuwe penningen alleen in omloop gelaten ; men ziet ze overal in handen.

De stukken van 0 fr. 50 in nikkel worden niet in omloop gebracht alvorens de volledige intrekking van den zilveren frank, waaraan ze te veel door het formaat gelijken.

De stukken van 0 fr. 10 en 0 fr. 05 zijn zeer gevraagd, vooral die van 0 fr. 10.

De stukken in koper werden totaal in beslag genomen door den omloop in Urundi. Het is waarschijnlijk dat een zeker aantal gesmolten werd. In 1919-20 werd hier voor 67,000 frank stukken in koper ontvangen (17,000 fr. koloniale munt, 50,000 frank Belgische munt) een nieuwe verzending van 2 miljoen Belgische stukken van 2 centiemen werd gevraagd.

De stukken in koper zijn in Ruanda niet gezocht zoo min de nikkel muntstukken was er weinig bekend voor onze bezetting, en de inboorlingen aanzien het alleen als een middel om hunne belastingen te betalen en in bijkomende orde er hunne aankopen van weefsels mee te doen.

Voor hunne onderlinge handelsbewerkingen hebben zij de ruilmethode van eertijds behouden.

In Urundi, integendeel, heeft het koper (wijselijk door onze voorgangers

---

(1) Het agentschap van Usumbura heeft zijn werking begonnen op 1er Maart 1922.

voor zilveren munt ingevoerd) de perels vervangen in als loopend wisselgeld. Op dit oogenblik beantwoordt de koperen munt aan eene ware economische behoefte. Op zekere markten zijn de duitsche hellers nog steeds in omloop. Gedurende een maand tijds heeft de enkele post van Nyanza 120,000 dezer stukken aan den omloop onttrokken.¶

HOOFDSTUK II.

BUITENLANDSCHE HANDEL.

EERSTE AFDEELING. — UITVOER.

De handelscrisis deed zich zwaar gevoelen in Ruanda en Urundi te beginnen van den tweeden trimester van het jaar. Ondanks de aanzienlijke vermindering der vrachten naar Europa, bleven de prijzen aan de inboorlingen voor hun uitvoerproducties betaald, voortdurend dalen. Dit had onvermijdelijk voor gevolg hen van den verkoop af te wenden. Voor Ruanda, is het uitvoervolume verminderd met 60 p. h., de waarde met 75 p. h. In Urundi was de vermindering op de huiden geringer, maar gedurende de tweede helft van het jaar heeft den uitvoer van levensmiddelen naar Katanga bijna gansch opgehouden, de voornaamste bron van rijkdom der Tanganyikavlake uitputtend.

De crisis schijnt het maximum te hebben overschreden en een lichte verbetering kondigt zich aan voor de eerste maanden van 1922.

De uitvoerhandel gaat over de volgende producties : huiden van groot vee, huiden van geiten, inlandsche levensmiddelen, inlandsche boter, levend vee, palmolie, en een weinig ivoor.

Huiden van groot vee. — Uitvoer in 1921 : 600 ton ongeveer waarvan 158 langs Kigali. Ruanda voerde het vorige jaar meer dan 400 ton uit.

Aankoopprijs te Ruanda, 30 à 40 centiemen het kgr. ; te Usumbura 1 fr. à 1 fr. 50. De prijzen zijn in 1920 verdubbeld.

Het land kan jaarlijks ongeveer 1,000 ton huiden uitvoeren. Een belangrijke hoeveelheid wordt ter plaatse gebruikt als kleeding. Deze hoeveelheid heeft neiging aan te wassen, in aanmerking nemende de lage prijzen aangeboden door de uitvoerders en de hooge prijzen der ingevoerde weefsels. Tegenwoordig wordt een vel soms veel duurder betaald op de inlandsche markten dan in de faktorij.

De bereiding van grof leder is in 't algemeen zeer slecht verzorgd. De gemakkelijke verkoop in oorlogstijd zette de handelaren aan zich weinig te bekommeren om de hoedanigheid van hun productie. Onder dit oogpunt zal de crisis een gunstige uitwerking hebben : men koopt tegenwoordig geen huiden meer dan van betere kwaliteit.

Een handelsreglement voor de huiden ligt ter studie. Uitvoer van producties die nadeel kunnen berokkenen aan den goeden naam van den oorsprong zal verboden worden.

Huiden van klein vee. — Uitvoer in 1921 ongeveer 70 ton, waarvan 20 voor Ruanda. Uitvoer van Ruanda in 1920, 43 ton. Prijs betaald in

1921 minimum 0 fr. 50 per stuk, maximum 2 fr. 50 per stuk. In 1920 gemiddelde prijs 4 fr. 25 per stuk.

De zeer hoge prijs der geitenvellen had in 1919-20 als gevolg dat talrijke dieren geslacht werden. Het slachten en uitvoeren van fokdieren moest verboden worden. Desondanks verminderde de geitenstapel in hooge mate en vooraleer eenige jaren verlopen zijn is geen aanzienlijke vermeerdering der productie te verhoppen.

Inlandsche levensmiddelen. — Uitvoer in 1921. 1,500 tot 2,000 ton bijna uitsluitend voor de drie eerste maanden.

Prijs in de posten van Tanganyika :

	1920	1921
	—	—
Maïsbloem.	0.25 het kgr.	0,25 à 0.27 het kgr.
Maniokbloem.	0.15 —	0.15 het kgr.
Boonen en erwten.	2.70 de 16 kig.	0.15 —

Al de levensmiddelen worden gekocht te Usumbura, Rumonge en Nyanza. Zij komen voort van de vlakte en de boorden van den Ruzizi alsook van de westelijke hellingen der kustketens.

De uitvoer zou kunnen verdrievoudigd worden indien de aanvraag veel grooter ware.

Inlandsche boter. — Uitvoer in 1921, 500 tot 800 ton, uitsluitend van Urundi afkomstig. Het aanbod is nul in Ruanda. De inlandsche boter wordt verkocht in petroleum vaten onder den naam van « Samli ». Zij wordt verbruikt te Tabora, Dar es-Salaam en Zanzibar of uitgevoerd naar Bombay waar zij een bereiding ondergaat die ze voor het Europeesch verbruik geschikt maakt.

Prijs : in 1920, 30 frank het vaatje; in 1921, 20 frank.

De uitvoer van deze productie zou minimum 1,000 ton kunnen bereiken, maar een tijdelijke vermindering der beschikbare hoeveelheid is te vreezen ten gevolge der verliezen veroorzaakt door de veepest.

Levend vee. — Uitvoer in 1921 : 235 stuks groot vee, ongeveer 600 klein vee. Deze uitvoer geschiedt bijna uitsluitend langs de landgrenzen, naar het Tanganyika Territory en Uganda. De Kongoleesche grens werd gesloten ter oorzake van de veepest. Op het einde van het jaar werd de uitvoer van ingeënt vee toegelaten naar Albertstad, men mag verhoppen dat het zaken-cijfer veel grooter zal zijn in 1922.

Prijs van een beest van middelmatige gestalte voor de vleeschhousers : 40 frank ongeveer in het binnenland; 60 tot 80 frank te Usumbura. Er bestaat geen uitvoer van melkkoeien.

Palmolie. — Uitvoer in 1921 ongeveer 200 ton.

Prijs in 1920 : fr. 0.50 à fr. 0.80 het kilogr.; in 1921, fr. 0.40 à fr. 0.70 het kilogr. De uitvoer kan 600 tot 1,000 ton bereiken. De uitvoer geschiedt bijna uitsluitend langs Rumonge.

Ivoor. — Uitvoer in 1921 : ongeveer 1 ton.

Prijs in 1920 : 70 tot 100 frank ; in 1921, 50 frank het kilogr.

Was wordt niet uitgevoerd, alhoewel dit nochtans het voorwerp zou kunnen zijn van een belangrijke handel ; de inboorlingen weten volstrekt niet hoe de bereiding moet geschieden, en de handelaars koopen geen ruwe honing.

De grondstoffen door de Europeanen ingebracht waren nog niet het voorwerp van eenige uitvoer. Enkele stalen van katoen en vlas werden naar Europa gestuurd om er onderzocht te worden. De handelaars van Nyanza (Ruanda) hebben naar Bukoba eenige kleine hoeveelheden koffie gezonden, dewelke voortkwam van de streek van Isavi.

TWEEDE AFDEELING. — INVOER.

A. — Artikels en levensmiddelen voor Europeanen.

De factorijën van Usumbura, belangrijke doortochtposten, ontvangen periodiek tamelijk afwisselende stocks artikelen voor Blanken. Aan zeer dure prijzen worden zij in 't algemeen na eenige dagen alras uitverkocht.

Prijs van ingevoerde bloem, fr. 5.50 het kilogram.

Prijs van suiker, fr. 6.50 het kilogram.

Prijs van petroleum, 140 tot 160 frank de kas.

Prijs van bier, 10 frank de flesch.

Wijn vanaf 155 frank de kas.

Twée Europeesche firmas hebben een invoervergunning van alcohol genomen.

Prijzen van de verschillende likeuren : 50 tot 50 frank de flesch. Whisky, 300 tot 400 frank de kas.

Te Ruanda is de invoer van artikelen voor Europeanen zeer gering en de ingevoerde voorwerpen zijn van een zeer middelbare kwaliteit.

Geen enkele firma nam een invoervergunning voor alcohol.

B. — Invoerartikelen voor Zwarten.

De voornaamste invoerartikelen zijn de weefsels en (voor Urundi) zout, ijzerdraad, koperdraad, paarden en ijzerwaren voor ruiling.

Weefsels. — De Batutsis van Ruanda geven de voorkeur aan weefsels van helle kleur en aan lichte gebloemde dekens of met schreeuwende tinten. Die van Urundi verkiezen de dubbele schort van twee vaders met roode of witte teekeningen « Kanga » genaamd en de helle of bruine dekens.

De vlakke bewoners van Tanganyika en van de Ruzizi hebben als feestkostuum de zwarte satinet genoemd « Sufi » aangenomen.

De ruwe katoen genoemd « americani » is het belangrijkste invoerartikel. Zij wordt gedragen door de massa Bahutus. De stoffen in donker blauw « indigo drill » en « Maniki », zeer gezocht in Congo, worden weinig gevraagd in het bezette grondgebied.

Prijzen der weefsels verkocht aan de inboorlingen van Usumbura :

« Americani »	12 frank de doti (4 yards).
« Indigo-drill »	14 — de doti.
Katoenen dekens	10 tot 50 frank.

In het binnenland zijn de prijzen wat hooger.

Zout. — Invoer in Urundi : 944 tonnen zout voortkomende van Nyanza (Gottorp) op den spoorweg Tabora-Kigoma.

Het zout wordt ingevoerd in inlandsche verpakking van bladen « Kihiga » genoemd met een gewicht van ongeveer 8 kilogrammen. De stock voortkomende van de ontginning der zoutmijnen, toen ze bestuurd waren door de Belgische Regeering, werd verkocht aan fr. 0.35 het kilogram. Te Usumbura werd den prijs van de « Kihiga » behouden tot aan het einde van het jaar op 4 frank. Heden wordt te Kigoma het zout door het bestuur van den Tanganyika Railway verkocht aan 1,020 florijn de wagon van 10 ton.

Een invoer van zeker belang geschiedt langs de landelijke grens van het grondgebied ten Zuiden van Urundi. De inboorlingen uit de omgeving der zoutmijnen komen naar de markten van de grenszone hun zout verwisselen tegen vee.

IJzerdraad en koperdraad worden verkocht in verschillende formaten ; aan dunne draad wordt de voorkeur gegeven. Prijs : 10 tot 20 frank het kilogram.

De *paarlen* gevraagd door de inboorlingen verschillen van streek tot streek. Ondanks de groote bestellingen ziet men er zeer weinig in het land. De inboorlingen schaffen zich slechts de paarlen aan welke in de door hen bewoonde streek de voorkeur hebben, de anderen kunnen niet verkocht worden. Het is mogelijk dat de meest gezochte paarlen heden niet meer vervaardigd worden, deze die worden aangeboden zijn van mindere kwaliteit en zeer duur.

De ijzerwaren, de confecties voor ruilhandel, alsook de fantaisieartikelen allen zeer gewaardeerd op de oostelijke kust van Afrika, hebben geringen afzet in Ruanda en Urundi. De niet oorspronkelijke bewoners van het land alleen schaffen ze zich aan.

Het tijdstip is nog niet gekomen om landbouwwerktuigen in te voeren. Misschien zouden sterke hakken, van inlandsch model, verkocht kunnen worden, wanneer ze aan voordeelige prijzen konden ingevoerd worden.

Materialen voor beweegkracht — karren, spannen — zullen binnenkort noodig zijn. Zeer bezwaarlijk kan de vereischte hoeveelheid geschat worden. Zooals de statistieken het bewijzen, hangt dit voornamelijk af van den loonenden verkoop der huiden en van den handel in levensmiddelen. In normalen tijd kan men 15.00 ton zout invoeren, 4 tot 6000 baaltjes weefsels en dekens.

HOOFDSTUK III.

NIJVERHEID EN MIJNEN.

AFDEELING I. — MIJNEN.

De mijnwetgeving van het grondgebied is nog niet vastgesteld. In afwachting, kunnen de particulieren zich geen mijnrechten verwerven en is mijnvorsching verboden.

Een Belgische bank en een plaatselijke firma oordeelden het nochtans nuttig aardrijkskundige en mijnkundige studiemissieën naar het grondgebied te sturen. Geen enkel recht kan evenwel erkend worden op de ontdekkingen die zij zouden kunnen doen.

AFDEELING II. — NIJVERHEID.

Bouwen. — De privaatsnijverheid heeft drie steenovens opgericht in de omgeving van Usumbura. In deze plaats bouwde een aannemer drie huizen voor de Belgische Congobank en de Europeesche firmas aldaar gevestigd. De prijzen van de huizen zonder verdieping beloopten 240 tot 300 frank per vierkanten meter.

Meubelmakerij. — De missie van Ruaza, ten noorden van Ruanda, bezit een werkhuis voor schrijnwerkerij die meubels levert aan de missieën en de particulieren. Verschillende firmas van Usumbura hebben ambachtslieden kleurlingen ter plaatse aangeworven. Zij vervaardigen hun mobilier.

Behandeling van de grondstoffen. — De twee Europeesche exportatiehuizen in vellen bezitten te Usumbura het noodige materiaal voor de ontsmetting en het pressen der huiden.

Een landbouwmaatschappij die proeven van vlaskweek voortzet, heeft een bewerktuiging voor het ontschorsen van vlas ingevoerd. Te Usumbura bestaat een handontkorrelingsmachien en een pres voor het vervaardigen der balen katoen.

Een Belgische firma heeft toelating aangevraagd om een stokerij op te richten : zij is voornemens het suikerriet te bewerken.

HOOFDSTUK IV.

LANDBOUWONDERNEMING VAN NIET-INBOORLINGEN.

De oerbewoners, die voldoende onderwezen zijn, kunnen door eigen middelen het grootste deel van hun land in waarde brengen. Nochtans bestaan er aanzienlijke uitgestrektheden waarvan de uitbating door den oerbewoner zelf niet vooraleer vele jaren verlopen zijn ondergenomen worden, zoo, bij voorbeeld, de vlakte van Ruzizi, de vlakte van Tanganyika, de vallei van Malagarazi.

Ten Noorden van Usumbura, werden 500 hectaren in huur gegeven voor een tijdvak van vijftien jaar. De vergunninghouders hebben er eenige suikerrietkweekerijen aangelegd en zijn voornemens die uit te breiden.

Honderd hectaren werden verhuurd ten Zuiden van Usumbura. Een deel werd voor katoenteelt bestemd. De planting werd te laat ondernomen en de opbrengst was onvoldoende.

Twee honderd hectaren werden in pacht genomen in de vlakte van Nyanza (Tanganyika) en beplant met aardnoten en koffie.

Een firma bekam toelating op de kusten van het Tanganyikameer boschhakkingen te ondernemen ten beloope van 22,000 kubieke meters voor de behoefte van de scheepvaart op het meer.

Het beplanten van gansch de vlakte van Ruzizi zou een grootsche onderneming zijn die belangrijke bevoeiingswerken vereischen. Er zou een zeer volledig landbouwbewerktuiging van noode zijn om zoo veel mogelijk de tussehenkomst van inlandsche arbeidskracht te verminderen daar deze niet zoo overvloedig te vinden is als in de bergen.

Het in de waarde stellen van de vallei van Malagarazi zal slechts kunnen verwezenlijkt worden na aanlegging van goede verkeerswegen.

In het overige gedeelte van het land is het vooral de taak der Europeëanen de inboorlingen in te wijden in zake landbouw. Overal leerde de ondervinding dat de inboorling meer en beterkoop voortbrengt indien hij voor eigen rekening werkt dan wanneer hij op de plantagie der Blanken werkt. Het is zaak voor de Europeesche firma's de ruwe voortbrengselen van de inboorlingen af te koopen en het produkt aan de voor den uitvoer vereischte nijverheidstoebereiding te onderwerpen. Onder dit oogpunt zijn wij nog maar aan den proeftijd.

De landbouwstandplaats van den Staat, te Rumonge, zoekt steeds de varieteiten van koffie en katoen op die het meest geschikt zijn om in de vlakte van Tanganyika geplant te worden; vanaf dit seizoen worden door hare zorgen plantages in de hoofdiën aangelegd.

Onder de leiding van den landbouwkundige, werden er proeven van vlasteelt ondernomen in verschillende posten, op afwisselende hoogten in verschillende gronden en op verschillende jaargetijden.

In 1921, werden beetwortel, klaver, luzerne en zaden van verschillende grasplanten uitgedeeld in de posten en in de missiën. De uitkomsten dezer proeven zijn nog niet gekend.

Een Syndicaat opgericht met de medehulp van het Bijzonder Fonds heeft proeven van vlasteelt begonnen tegelijkertijd op de hoogvlakten ten Oosten van Usumbura (2,000 m. hoogte) en in de vlakte van Nyanza (850 m.)

Het beschikte over het vereischte materiaal voor het schillen van het vlas. De stamhoofden en de bevolking toonen zich zeer gencigd het te helpen.

Dit is een voorbeeld van de zoo onontbeerlijke medewerking tussehen de Europeesche kolonisateurs en de inboorlingen, vermits de eenen de productie verzorgen en de anderen nazicht uitoefenen, en te zamen hunne pogingen vereenigen om aan allen meer bronnen van inkomsten, meer welvaart en eene betere toekomst te verzekeren.

Lijst der in 1921 afgekondigde verordeningen - wetten

Nummer.	VOORWERP.
88	Verordening-wet van 21 Januari, tot afschaffing der verordening waarbij de Usui aan de Urundi verbonden werd.
89	— van 20 Februari, tot inrichting eener openbare stapelplaats de Kigoma.
90	— van 26 Februari waarbij eene korte rechtspleging word ingesteld voor kleine door niet-inlanders gepleegde inbreuken, volgens dewelke de vrijwillige betaling eener boete de vervolgingen staakt.
91	— van 5 Maart waarbij de uitvoerrechten op de huiden tot op 10 t. h. worden gebracht.
92	— van 4 Maart, houdende regeling der katoenteelt.
93	— van 29 Maart, waarbij het stichten van inlandsche niet-oorspronkelijke agglomeraties wordt geregeld.
94	— van 2 April, waarbij het houden van handelsboeken verplichtend wordt gemaakt.
95	— van 11 Maart waarbij aan zekere ambtenaren burgerlijke- en handelsbevoegdheid verleend wordt in de zaken waarvan ééne der partijen van Europeesch ras is, zaken waarvan de vraag 100 frank niet te boven gaat.
96	— van 2 April, tot stichting eener belasting op de beroepsinkomsten.
97	— van 13 April waarbij de uitvoer van rundvee aan eene toelating onderworpen is.
98	— van 12 April, betreffende de hoofdelijke- en de woonsbelasting.
99	— van 15 April, houdende bepaling van een nieuw bedrag in zake uitvoerrechten op het zwaar en het klein vee.
100	— van 22 April, tot regeling der contracten van dienstverhuring.
101	— van 25 April, betreffende de gezondheidscommissies.
102	— van 22 April, tot wijziging der verordening n° 44, op de gevaarlijke en ongezonde uitbatingen.
103	— van 25 April, waarbij verplichtend gemaakt wordt de nederlegging ter griffie van de akten der vennootschappen.
104	— van 4 Mei, waarbij de wijze van betaling der inlandsche belasting vastgesteld wordt.
105	— van 4 Mei, tot aanvulling van de verordening n° 96 op de beroepsinkomsten.
106	— van 4 Mei, tot verbod van verkoop en afstand van goederen welke aan Oostenrijksche onderhoortgen toebehooren.
107	— van 16 Mei, waarbij het recht voor het bekomen van een patent dat den verkoop van alcohol in 't groot toelaat, tot op een minimum van 1.000 frank et dat van den verkoop met het glas tot op 3.000 frank gebracht wordt.
108	— van 17 Mei betreffende de epizootische ziekten.
109	— van 19 April, tot verlenging van het toepassingsuittel der verordening n° 94.
110	— van 27 Juli, waarbij het verbod wordt ingetrokken zout uit te voeren.
111	— van 20 Augustus, tot éénmaking der gerechtskosten vóór de verscheiden burgerlijke rechtbanken.
112	— van 3 November, tot wijziging der toltarieven.
113	— van 16 November, waarbij de kleurlingen rechtsplechtig gemaakt worden bij de gewone rechtbanken.
114	— van 16 November, tot inrichting der rechtspleging in zake fiscale vervolgingen.
115	— van 22 November, betreffende de inschrijving der huisslaven.
116	— van 30 November, tot wijziging der grenzen van het grondgebied.
117	— van 6 December, waarbij op de bedienden, knechten en werklieden eene belasting gelegd wordt.
118	— van 19 December, tot regeling van het houthakken.

INHOUDSTAFEL

ALGEMEEN VERSLAG

INLEIDING. — Aardrijkskundige inlichtingen.	9
EERSTE DEEL. — BEHEER	12
Hoofdstuk I. — Europeesche inrichtingen en beheer	12
Hoofdstuk II. — Grenzen, buitenlandsche betrekkingen.	15
Hoofdstuk III. De inlandsche staatkunde	17
Eerste afdeeling. — De rassen	17
Tweede afdeeling. — De inrichting	18
Derde afdeeling. — De betrekkingen tuſſchen het Europeesch Beheer en de inlandsche maatschappijen	19
Hoofdstuk IV. — De wetgevende beweging.	26
TWEEDE DEEL. — BEVOLKING	29
Hoofdstuk I. — Europeesche bevolking	29
Hoofdstuk II. — Asiatische-en kleurlingen bevolking	30
Hoofdstuk III. — Negersbevolking	30
Eerste afdeeling. — Oorspronkelijke bevolking.	30
Tweede afdeeling. — Aan het ſtelſel der hoofdijen niet onderworpen bevolking	32
DERDE DEEL. — FINANCIËN	33
Hoofdstuk I. — Belastingen en takseeringen	33
Hoofdstuk II. — Begrooting.	34
Hoofdstuk III. — Tolwezen	35
Eerste afdeeling. — Wetgeving en organisaties.	35
Tweede afdeeling. — Tolſtatistieken	36
Hoofdstuk IV. — Inlandsche belasting	37
VIERDE DEEL. — RECHTSWEZEN	39
Hoofdstuk I. — Kancelarij	39
Hoofdstuk II. — Nalatenschappen	40
Hoofdstuk III. — Beteugelde rechtsmachten	40
Hoofdstuk IV. — Burgerlijke rechtsmachten.	42
Hoofdstuk V. — Inlandsche rechtmachten	43
Eerste afdeeling. — Burgerlijke rechtsmachten.	43
Tweede afdeeling. — Beteugelende rechtsmachten	45
Hoofdstuk II. — Verbeterings ſtelſel	46

VIJFDE DEEL. — CLIMATOLOGIE EN OPENBARE GEZONDHEID	47
Hoofdstuk I. — Climatologie	47
Hoofdstuk II. — Openbare gezondheid	48
Eerste afdeeling. — Geneeskundig personeel en hospitalen.	48
Tweede afdeeling. — Gezondheidstoestand der Europëens	50
Derde afdeeling. — Gezondheidstoestand der inlandsche bevolkingen	51
ZESDE DEEL. — GODSDIENSTIGE EN WETENSCHAPPELIJKE INSTELLINGEN	54
Hoofdstuk I. — Christelijke zendingen	54
Eerste afdeeling. — Katholieke zendingen	54
Tweede afdeeling. — Protestantsche zendingen	55
Hoofdstuk II. — Islamismus	56
Hoofdstuk III. — Onderwijs	56
Eerste afdeeling. — Hooger onderwijs	56
Tweede afdeeling. — Lager onderwijs	58
Derde afdeeling. — Landbouwonderwijs	58
Vierde afdeeling. — Vecartsenijkundig onderwijs	59
Vijfde afdeeling. — Beroepsonderwijs	59
Hoofdstuk IV. — Wetenschappelijke instellingen.	59
Hoofdstuk V. — Wetenschappelijke zendingen	61
ZEVENDE DEEL. — DIENST DER GRONDEN	63
Hoofdstuk I. — Wetgeving	63
Hoofdstuk II. — Verleende vergunningen	64
ACHSTE DEEL. — OPENBARE WERKEN	66
Hoofdstuk I. — Inrichting	66
Hoofdstuk II. — Bruggen en wegen	66
Hoofdstuk III. — Gebouwen	68
Hoofdstuk IV. — Verscheiden werken en instellingen	69
NEGENDE DEEL. — VERBINDINGSWEGEN	71
Hoofdstuk I. — Internationale verbindingen	71
Eerste afdeeling. — Verbindingen in de richting van Europa	71
Tweede afdeeling. — Verbindingen in de richting van Belgisch Congo	72
Hoofdstuk II. — Scheepvaart	73
Eerste afdeeling. — Tanganyika	73
Tweede afdeeling. — Kivu	73
Hoofdstuk III. — Baannet	73
Hoofdstuk IV. — Draagdienst	74
Hoofdstuk V. — Posterijen en telegraphen	75
TIENDE DEEL. — INLANDSCHE OPBRENGST EN NIJVERHEID.	77
Hoofdstuk I. — Landbouw	77
Hoofdstuk II. — Veekweek	81
Eerste afdeeling. — Zwaar vee	81
Tweede afdeeling. — Verscheiden teelten	83
Hoofdstuk III. — De bestrijding der runderpest	84
Hoofdstuk IV. — Boschbouw. — Jacht en vischvangst	86
Eerste afdeeling. — Uitgestrektheid en samenstelling der wouden	86
Tweede afdeeling. — Bekomen uitslagen. — Herbebossching	87
Derde afdeeling. — Jacht en vischvangst	87

Hoofdstuk V. — Inlandsche nijverheidsinstellingen	88
Hoofdstuk VI. — De inlandsche markten	90
ELFDE DEEL. — DE EUROPEESCHE HANDEL EN ONDERNEMINGEN	92
Hoofdstuk I. — Inleiding.	92
Eerste afdeeling. — Algemeene statistiek van den handel	92
Tweede afdeeling. — De handelsinrichtingen	94
Derde afdeeling. — Het vraagstuk van de arbeidskrachten	95
Vierde afdeeling. — Muntonloop	97
Hoofdstuk II. — De buitenlandsche handel	98
Eerste afdeeling. — Uitvoer	98
Tweede afdeeling. — Invoer	100
Hoofdstuk III. — Nijverheid en mijnen	101
Eerste afdeeling. — Mijnen.	101
Tweede afdeeling. — Nijverheid	102
Hoofdstuk IV. — Landbouwinrichtingen der niet-inlanders	102
Bijlage : Lijst der in 1921 afgekondigde verordeningen-wetten	104

